

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**BULGARİSTAN’DA BİR TÜRK GAZETESİ: DELİORMAN
(1924-1929)**

Deniz BULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Haluk SELVİ

MAYIS - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BULGARİSTAN’DA BİR TÜRK GAZETESİ: DELİORMAN
(1924-1929)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz BULUT

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

**“Bu tez 31/05/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Haluk SELVİ	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa SARI	Başarılı
Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Deniz BULUT

31/05/2023

ÖNSÖZ

Türk ve Bulgar milletleri arasındaki yarım asırlık ortak tarih, önemli bir kültürel miras doğurduğu gibi telafisi zor yaralara da sebebiyet vermiştir. Bulgaristan Türklerinin yaşadığı zulüm ve felaketler o coğrafya insanları için halen daha yürek sızlatan bir olgudur. Bir taraftaki Türkler yeni vatanlarında varlıklarını sürdürmeye çalışırken diğer taraftaki Türkler ana vatanlarında varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır. Bu çalışma, Bulgaristan’da Türk varlığını sürdürmeye çalışan insanların mücadelesine ışık tutmayı hedeflemektedir.

İlk olarak, lisans dönemimden itibaren bana her zaman yol gösteren, desteğini daima üzerimde hissettiğim, bu çalışmanın başlangıcından sonuna kadar bana sonsuz sabır ve anlayış gösteren değerli hocam Prof. Dr. Haluk SELVİ’ye çok teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimimde benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen çok değerli aile büyüğüm Dr. Cevdet ÇAKIROV’a özel bir teşekkürü de borç bilirim. Bu çalışmanın nüshalarını Sofya Milli Kütüphanesi’nden temin etmemde bana çok büyük yardımı olan Yuskıyar KARİPOVA’ya müteşekkirim.

Bu çalışma sürecinde her zaman yanımda olan ve bu süreci en başından sonuna yakinen takip eden kadim dostlarım Burak TEKİN’e, Oktay KAŞMEROĞLU’na ve Samet DUYAN’a çok teşekkür ederim.

Hiç şüphesiz en büyük teşekkürlerden birisini de annem Firdes BULUT’a borçluyum. Bu süreçte en iyi anımdan en kötü anıma hep yanımda olan, üzüntümü ve stresimi benimle paylaşan, sonsuz sabır ve anlayış ile beni telkin eden hayattaki en değerli varlığım anneme çok teşekkür ederim. Bana daima inanan, koşulsuz sevgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ablam Havva BULUT ÖN’e de minnettarım.

Bu çalışmayı, yüksek lisans yapmam konusunda beni cesaretlendiren, bana duyduğu güvenden her zaman güç bulduğum, 2019 yılında kanserin bizden ayırdığı babam Hüsnü BULUT’a ithaf ediyorum.

Deniz BULUT

31/05/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ	iv
GÖRSEL LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI (1908-1929).....	5
1.1. Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri Tarihi	5
1.1.1. Osmanlı Devleti – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlığa Etkisi (1908-1923)	9
1.1.2. Türkiye Cumhuriyeti – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlığına Etkileri (1923-1929)	13
1.2. Bulgaristan Türklerinin Durumu	15
1.2.1 Eğitim Hayatı	15
1.2.2. Dini Hayatı.....	20
1.2.3. Demografik Yapısı.....	23
1.2.4 Kültürel Hayatı.....	25
1.2.5. Basın Faaliyetleri.....	26
BÖLÜM 2: DELİORMAN GAZETESİ.....	30
2.1. Yayın Bilgileri ve Teknik Özellikleri	30
2.2. Yayın Politikası ve Muhtevası	36
2.3. Sahibi ve Yazarları	39
2.3.1. Mahmut Necmeddin Deliorman (1897-1973).....	40
BÖLÜM 3: DELİORMAN GAZETESİ PERSPEKTİFİNDEN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI (1924-1929).....	44
3.1. Bulgaristan Türklerinin Eğitim Hayatına Dair Yazılar	44
3.2. Bulgaristan Türklerinin Dini Hayatına Dair Yazılar	59
3.3. Türkiye’deki Gelişmelerin Bulgaristan Türkleri Üzerindeki Etkisine Dair Yazılar	71
3.4. Bulgaristan Türklerinin Asayiş ve Göç Meselelerine Dair Yazılar	88

3.5. Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatına Dair Yazılar.....	96
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	110
EK.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	122

KISALTMALAR

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
ÇEV	: Çeviren
Ed	: Editör
HAZ	: Hazırlayan
İSAM	: İslam Araştırma Merkezi
s	: sayfa
S	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1908-1944 Yılları Arasında Bulgaristan'daki Türk Okulları Sayısı.....	19
Tablo 2: 1908-1944 Yılları Arasında Öğrenci ve Öğretmen Sayısı	20
Tablo 3: 1910-1934 Yılları Arasında Bulgaristan'da Yapılan Nüfus Sayımları	24

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: Deliorman Gazetesinin İkinci Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi	32
Görsel 2: Deliorman Gazetesinin Üçüncü Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi	33
Görsel 3: Deliorman Gazetesinin Dördüncü Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi	34
Görsel 4: Deliorman Gazetesinin Altıncı Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi	34
Görsel 5: Deliorman Gazetesinin Yedinci Yılına Ait Başlık Klişesi.....	35
Görsel 6: Mahmut Necmeddin’in Deliorman Gazetesinde Basılan Gençlik Fotoğrafı .	42
Görsel 7: Mahmut Necmeddin’in Deliorman Gazetesinde Basılan Bir Başka Fotoğrafı	43
Görsel 8: Mahmut Necmeddin Deliorman’ın İleriki Yaşlarına Ait Bir Fotoğrafı.....	43
Görsel 9: “Büyük Bir Felakete Maruz Kalan (İbrahim Paşa) Cami-i Şerifi”	63
Görsel 10: “Geçen Bayram Rusçuk’ta Toplanan İlk Spor Kongresi (1924)”.....	102

ÖZET	
Başlık: Bulgaristan’da Bir Türk Gazetesi: Deliorman (1924-1929)	
Yazar: Deniz BULUT	
Danışman: Prof. Dr. Haluk SELVİ	
Kabul Tarihi: 31/05/2023	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 113 (ana kısım) + 8 (ek)
Bulgaristan, Osmanlı Devleti ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti için her zaman önemli bir ülke olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Balkanları fethetmesiyle bu bölgeye yerleştirilen konar göçer Türk aşiretler, bu bölgedeki Türk nüfusunu önemli derecede arttırmıştır. Osmanlı Devleti’nin uyguladığı barış politikasıyla beraber Türk ve Bulgar topluluklar uzun bir süre barış içinde yaşamışlardır. Avrupa’da başlayan ulusçuluk akımı, tüm dünyayı etkilediği gibi Osmanlı Devleti’ni de oldukça etkilemiştir. 18. Yüzyılın son çeyreği ve 19. Yüzyılın ilk çeyreği Türk-Bulgar ilişkileri için oldukça gergin bir dönem olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’dan sonra Balkanlardaki Türk nüfusu çok ciddi bir gerileme yaşamış ve bu I. Balkan Savaşı sonrasında da devam etmiştir. Türkler adına büyük kayıp ve göçler yaşansa da Bulgaristan’da önemli bir Türk nüfusu varlıklarını devam ettirmiştir. Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan ettiği 1908 yılından sonra bu coğrafyada yaşayan Türkler, varlıklarını sürdürmek için önemli mücadeleler vermiştir. Bu mücadelenin en önemli tanıkları gazetelerdir. Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan’da pek çok gazete çıkartarak seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu gazetelerin en önemlilerinden biri de Deliorman gazetesidir. Yaklaşık 11 yıl yayın hayatını sürdüren bu gazete, Bulgaristan ve Bulgaristan’da yaşayan Türklerin vaziyeti hakkında çok önemli bilgileri tarihe kaydetmiştir. Haftalık olarak yayınlanan Deliorman gazetesi, zengin yazar kadrosuyla beraber çok yoğun bir yayın hayatı sürdürerek yalnızca bir haber gazetesi olmamış aynı zamanda Bulgaristan Türklerinin temsilcisi olmuştur. Bulgaristan’da değişen siyasi ve sosyal hayatın içinde Bulgaristan Türklerinin birçok derdini gazete sayfalarına taşıyarak onların hakkını savunmuştur. Bu çalışma, Deliorman gazetesinin Bulgaristan’daki Türkçe basın tarihindeki yerine değinmeye çalışarak, Bulgaristan Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel vaziyetlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Deliorman Gazetesi, Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan’da Türkçe Gazete, Mahmut Necmeddin Deliorman	

ABSTRACT	
Title of Thesis: A Turkish Newspaper in Bulgaria: Deliorman (1924-1929)	
Author of Thesis: Deniz BULUT	
Supervisor: Prof. Dr. Haluk SELVİ	
Accepted Date: 31/05/2023	Number of Pages: vii (pre text) + 113 (main body) + 8 (add)
Bulgaria has always been an important country for the Ottoman Empire and later the Republic of Turkey. With the Ottoman Empire's conquest of the Balkans, Turkish nomadic tribes settled in this region and significantly increased the Turkish population there. The peace policy implemented by the Ottoman Empire allowed Turkish and Bulgarian communities to coexist peacefully for a long time. The rise of nationalism in Europe, which affected the whole world, also had a considerable impact on the Ottoman Empire. The last quarter of the 18th century and the first quarter of the 19th century were a tense period for Turkish-Bulgarian relations. After the 1877-1878 Ottoman-Russian War, the Turkish population in the Balkans suffered a significant decline, which continued after the First Balkan War. Despite great losses and migrations experienced by the Turks, a significant Turkish population has managed to maintain their presence in Bulgaria. After Bulgaria declared its independence in 1908, Turks living in this region fought important struggles to maintain their existence. The newspapers were the primary witnesses to this struggle. The Turks in Bulgaria tried to make their voices heard by publishing numerous newspapers in Bulgaria. One of the most significant newspapers among them is Deliorman newspaper. The Deliorman newspaper, which published for approximately 11 years, recorded significant information about the situation of Bulgaria and the Turks living in Bulgaria in history. The Deliorman newspaper, published weekly, had a rich team of writers and carried out an intense publication life, being not only a news newspaper but also a representative of the Bulgarian Turks. Amid the changing political and social life in Bulgaria, it brought forth the many concerns of the Bulgarian Turks and advocated for their rights through its newspaper pages. This study aims to shed light on the position of Deliorman newspaper in the history of Turkish press in Bulgaria and to present the political, social and culturel situation of Turks in Bulgaria.	
Keywords: Deliorman Newspaper, The Turks of Bulgaria, Turkish Newspaper in Bulgaria, Mahmut Necmeddin Deliorman	

GİRİŞ

XIX. Yüzyılın son çeyreği ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Balkan coğrafyası, büyük siyasi değişimlere sahne olmuştur. Beş asırdan fazla süredir bu coğrafyada hüküm süren Osmanlı Devleti, acı deneyimlerle arkasında büyük bir miras bırakarak bu topraklardaki hakimiyetini kaybetmiştir. Özellikle Bulgaristan bu mirastan en fazla pay alan devletlerden bir tanesi olmuştur. Geride kalan kültürel mirasla beraber büyük bir Türk topluluğu da Bulgaristan sınırları içinde kalmıştır. Bu hiç azımsanmayacak bir Türk kitlesiydi ve son dönemlere kadar Bulgaristan, Türkiye dışında en fazla Türkün yaşadığı ülke olma özelliğini taşıyordu.

Rumeli Türkleri, asırlardır vatan bildikleri ve kök saldıkları bu toprakları kanlarıyla suladılsa da bu topraklarda tutunmaya muvaffak olamadılar. Yüz binlercesi can verirken, milyonlarcası göç etmek zorunda kaldı. Kimileri de direnerek bu topraklarda Rumeli Türklüğünün temsilcisi olma görevini üstlendiler. Artık azınlık durumuna düşen Türkler, milli benliklerini kaybetmemek için daima mücadelede bulunmuşlardır. Bu çalışmanın konusu olan Deliorman gazetesi de 1922-1933'teki yayın faaliyetiyle bu mücadelenin tarihi kanıtlarından biridir.

Bir toplumun siyasi, sosyal ve kültürel hayatı hakkında gazeteler çok önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak bu gazetelerin tamamen güvenilir olduğu anlamına gelmemektedir. Zira dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik şartlarından en fazla etkilenen unsurlardan birisi yine gazetelerdir. Bu olumsuz etkileri azaltmanın en etkili yolu da bilgi kaynakları ile mukayese etmekten ve incelenen gazeteyi iyi tanımaktan geçmektedir.

Çalışmanın Konusu

Tezin amacına uygun olarak bu çalışma, üç ana başlık altında ele alınacaktır. Birinci bölümde, Bulgaristan'daki Türklerin siyasi vaziyetini ortaya koymak için Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne dahil olmasından bağımsızlığına kadar geçen süreç ve Türklere olan etkisi incelenmiştir. Daha sonra bu siyasi atmosferin içinde Türklerin eğitim, dini ve kültürel hayatları ele alınmıştır. İkinci bölümde, Deliorman gazetesinin yayın bilgileriyle teknik özelliklerinden bahsedilerek sahibi ve yazar kadrosu ele alınmış, gazetenin yayın politikası ve muhtevası değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Deliorman

gazetesinin Bulgaristan'daki Türklerin siyasi, sosyal ve kültürel hayatına dair sütunlarına taşıdığı haber ve yazılar aktarılarak, o döneme ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Deliorman gazetesinin yayın faaliyetinin, Bulgaristan Türkleri hakkında haber ve yazılarının incelendiği bu tez çalışmasında, zaman sınırlılığı 1924-1929 yıllarını kapsamaktadır. Çünkü 1922-1933 yılları arasında -ara sıra yayın hayatı dursa da- yayınlanan gazetenin bazı yıllara ait nüshaları Sofya Milli Kütüphanesi'nde bulunmamaktadır. Bunlar:

- Birinci yayın yılı olan 21 Ekim 1922-19 Ekim 1923 tarihli 1-48. sayılar,
- İkinci yayın yılı olan 26 Ekim 1923- 18 Ekim 1924 tarihli 49- 108. sayılar,
- Beşinci yayın yılı olması gereken zaman aralığında gazete tatil edilmiştir. Dördüncü yayın yılının 12 Nisan 1926 tarihli son sayısından, altıncı yayın yılının 11 Kasım 1927 tarihli ilk sayısına kadar başka isimle çıkan gazeteler beşinci yayın yılı olarak kabul edilmiştir. Lakin Deliorman başlığını taşınamaması sebebiyle bu çalışmaya dahil edilmeyecektir.
- Yedinci yıla ait tespit edilen son sayı 15 Nisan 1929 tarihlidir. Ondan sonra sekizinci yıldan on birinci yıla ait 1930-1933 tarihli sayılar da Sofya Milli Kütüphanesi'nde bulunmamaktadır. Nitekim 1930 tarihinden itibaren yayın yeri Razgrad'dan Sofya'ya taşınarak Latin harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır.

Sofya Milli Kütüphanesi'nde ulaştığımız nüshalar ise:

- Üçüncü yayın yılına ait 25 Ekim 1924- 4 Eylül 1925 tarihli 109-149. Sayılar
- Dördüncü yayın yılına ait 13 Kasım 1926- 12 Nisan 1926 tarihli 151-159. Sayılar (150,152,156. Sayılar kayıptır.)
- Altıncı yayın yılına ait 11 Kasım 1927- 15 Ekim 1928 tarihli 173-201. Sayılar (180,181,182 ve 183. Sayılar kayıptır.)
- Yedinci yayın yılına ait 26 Ekim 1928- 15 Haziran 1929 tarihli 202-221. Sayılar

Deliorman gazetesinin ikinci yılına ait 67-70. sayılar ise Hakkı Tarık Us Koleksiyonunda mevcuttur. Netice itibariyle zaman ve ulaşılabilen nüsha sınırlılığımız 6 Şubat 1924-15 Nisan 1929 tarihlerine ait bahsi geçen toplam doksan beş nüshadan oluşmaktadır. Deliorman gazetesinin uzun soluklu bir gazete olması ve geniş bir yazar kadrosuna sahip olması haber içeriğini oldukça zengin bir hale getirmektedir. Bu çalışmada Bulgaristan

Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatına dair yazıların incelenecek olmasından dolayı mekân ve konu sınırlılığı da Bulgaristan ve Türkiye olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın Önemi

Bulgaristan basın hayatında uzun soluklu yayın yapan Deliorman gazetesi hakkında detaylı bir inceleme çalışması tespit edilememiştir. Bulgaristan'daki Türkçe basın ve gazetecilik faaliyetlerini inceleyen kaynak kitaplarda Deliorman gazetesinin muhtevası hakkında bilgiler kısıtlıdır. Tam anlamıyla inceleme yapılmamasından dolayı da kimi yerde yanlış yargılar ve tarihsel hatalar yapılmıştır. Bugüne kadar Bulgaristan'daki Türkçe gazeteler hakkında muhtelif çalışmalar yapılmış olsa da Deliorman gazetesinin çalışılmamış olmasında Türkiye'deki arşiv, kütüphane ve dijital platformlarda bulunmamasının payı vardır. Bulgaristan'da Sofya Milli Kütüphanesi ve Filibe'de İvan Vazov Devlet Kütüphanesinde tarama yapılarak bu sayılara ulaşılması ve doğrudan Bulgaristan Türklerinin siyasi ve sosyal statüleri hakkında yazılara odaklanarak bunların tasnifli olarak değerlendirilmesi, bu çalışmanın özgün değerini oluşturan unsurlardandır.

Çalışmanın Amacı

Razgrad'da yayınlanmaya başlayan fakat aynı zamanda Bulgaristan'ın çeşitli yerlerindeki Türklerin de sesi olan Deliorman gazetesi, haftalık yayın yapması ve üretken yazarlara sahip olması bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Yerli, yabancı pek çok haberi sütunlarına taşıyan gazete aynı zamanda yorum ve tavsiye yazılarıyla da Bulgaristan Türklerinin sesi olmaya çalışmıştır. 1924-1929 yıllarında Bulgaristan Türklerinin eğitim ve dini yaşayışı nasıldı? Gazeteye en çok yansıyan siyasi ve sosyal sıkıntılar nelerdir? Bulgaristan Türkleri Türkiye'deki gelişmelerden ne kadar haberdardı ve bu onlarda nasıl bir etki uyandırdı? Deliorman gazetesi Türkiye'den sürgün şahısların Bulgaristan'da yayınladıkları gazeteleriyle neden ve nasıl tartıştı? Yalnızca haber aktaran bir basın organı olmaktan ziyade Deliorman gazetesi Bulgaristan'daki Türklerin eğitim ve spor birliklerinin oluşmasında nasıl rol oynadı? Yapılan bu çalışmanın amacı, bahsedilen bu sorulara yanıt arayarak Bulgaristan Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatını aydınlatmaya çalışmak ve Deliorman gazetesinin Bulgaristan'daki Türkçe Basın tarihindeki önemini detaylıca ele almaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Konu ile alakalı ilk olarak kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır. Bulgaristan'daki Türkçe basına dair ana kaynaklar ve diğer kaynaklar incelenmiş, bu kaynakların sunduğu bilgi çerçevesinde Deliorman gazetesinin nüshaları Bulgaristan'da Sofya Milli Kütüphanesi'nde ve Filibe'deki İvan Vazov Devlet Kütüphanesi'nde taranarak temin edilmiştir. Ayrıca Deliorman'ın ikinci yılına ait dört sayıda Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan incelenmiştir. Bunların yanı sıra Dergipark ve İSAM makaleler online veri tabanından faydalanılmıştır. Kaynakların temin edilmesinden sonra da elde edilen gazeteler zamansal olarak sınıflandırılarak transkribe edilmiş, değerlendirme ve yorumlama kısmına geçilmiştir.

Bu kaynaklar dışında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan tasnifler taranmış, Cumhuriyet Arşivinde ve Osmanlı Arşivinde yer alan belgelerden de faydalanılmıştır.

Bu kaynaklar doğrultusunda belirlenen zaman aralığında Bulgaristan'daki siyasi, sosyal ve kültürel hayat incelenmiştir. Haber ve yazı içeriğinin çok geniş olmasından dolayı üzerine yoğunlaşılan kısım Bulgaristan'daki Türkleri ilgilendiren haberler olmuştur. Bu incelemelerden sonra Bulgaristan'daki Türklerin yaşayışlarına dair oldukça ehemmiyetli bilgilere ulaşılmış ve bu tezde bu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI (1908-1929)

1.1. Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri Tarihi

Türkler ve Bulgarlar arasındaki ilişkinin tarihi Osmanlı Devleti'nin Bulgar topraklarını fethettiği XIV. yüzyılın sonuna uzanır. Osmanlı Devleti beş asır hükmedeceği bu toprakları Anadolu'dan getirdikleri Türk konar-göçer aşiret aileler ile Türkleştirmeye başlayarak bu iki milleti ortak bir miras içinde yaşatmışlardır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin uyguladığı barışçıl politika ve gayrimüslim tebaanın dinini özgürce yaşaması bu topraklarda huzuru sağlamıştır.

XVIII. yüzyılda meydana gelen Fransız İhtilali ve onun ulusçuluk, milliyetçilik ve liberalizm gibi akımları Bulgarlarda bazı düşüncelerin değişmesine sebep olmuştu. Ayrıca Rusya'nın Panslavizm politikası ve Fener Rum Patrikhanesinin Bulgarlara yaptığı kötü muamele, Bulgarlarda isyan komiteleri oluşmasına gerekli zemini hazırlamıştır.¹ Osmanlı egemenliği altındaki Bulgaristan'da Rumlar, dini makamlarda önemli imtiyazlara sahiptiler. Bulgarların milli uyanışlarında Rumların tahakkümünün payı büyüktür zira Rumlar tarafından Bulgarların dini ve eğitim hayatına dair her şey yok edilip Bulgar kimliği tamamen sindirilmeye çalışılmıştır. Bulgarların fikri ve milli uyanışına Paisii adında bir Bulgar papaz ilk kıvılcımı atmıştır. Bir başka papaz Sofroni ve Bulgarlar için filolojik eserler kaleme alan Jorge Venelin gibi isimler de bu ateşi körüklemişlerdir. Tüm bunların neticesinde ilk olarak Rumlara karşı açılan isyan bayrağından zamanla Osmanlı Devleti de nasibini alacaktır.²

Bulgarlar tarafından ilk başta benimsenmeyen isyan komiteleri, milli bir şuurun günden güne güç kazanmasıyla eyleme geçmeye başlamıştır. Girişilen ilk teşebbüsler başarısız olsa da önce 1841 Niş isyanı daha sonra 1849 yılındaki Vidin isyanı önemli örneklerdendir. Özellikle Vidin isyanı, Rusya gibi devletlerin Bulgaristan'a yaptığı teşvik ve desteklerle meydana gelmiştir.³ Bulgarlardaki komitacılık faaliyetleri arasında da önemli isimler ortaya çıkmıştı. Georgi Rakovski, Vasil Levski ve Hristo Botev gibi

¹ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *İslam Ansiklopedisi*, C.6, s. 396-377

² Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 45-47

³ İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, s. 55-60

isimler Bulgarları örgütleyerek siyasi ve askeri teşebbüslerde bulunuyorlardı.⁴ Sırp hükümetinden destek gören bu komitacılar, Rusya'nın Panslavizm politikasını günden güne benimsemeleri ile radikalleşerek merkezi Bükreş'te olmak üzere 1866'da Gizli Merkez Bulgar Komitesini kurdular.⁵ Gerek bu komitacıların fazla romantik bir zihniyette olması gerekse de Bulgar köylüsünde devrim geleneği olmaması bu girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur.⁶ Diğer taraftan Bulgarlar, dini yaşayışlarında da özgürlük elde etmek ve kendilerine ait bir kilise teşkil etmek için çalışmalarına başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanıyla tebaasına tanıdığı eşit haklar doğrultusunda Neofit Hilandarski Bozveli ve Hilaryon Makariopolski gibi isimler bağımsız bir Bulgar kilisesi için topluma önderlik etmişlerdir. Fakat İstanbul'da bir kilise inşası, Tanzimat Fermanı'nın hükümlerine aykırı olmasa da şer'i kanunlara aykırı olduğundan Bulgarlara yalnızca Papaz evi açmalarına müsaade edildi.⁷ 1856'da Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle ve 1860-1870 arası İstanbul'da yaşayan Bulgarların çeşitli teşebbüsleri ile 27-28 Şubat 1870'te "Bulgar Ekzarhlığı Fermanı" imzalanarak Bulgarlar ayrı bir "millet" olarak kabul edildiler ve dini anlamda Rumların tahakkümünden kurtularak, kendilerine ait bir kiliseye sahip oldular.⁸

Rumların dini tahakkümlerinden kurtulan Bulgarlar, bu kez Osmanlı Devleti egemenliğindeki yönetimden kurtulmak için isyanlar tertip etmişlerdir. 1876 yılında patlak veren Nisan İsyanı, Bulgarlar tarafından Türk egemenliğine karşı girişilen mücadelenin doruk noktası kabul edilir. Bulgar ve Türk yaklaşık 30.000 kişinin öldüğü, 8 köyün yakıldığı ve 200'ünün de yağmalandığı bu isyan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İsyanın bastırılmasından sonra, dünyaca ünlü pek çok yazar ve şair (Victor Hugo, Oscar Wilde, Dostoyevski, Turgenyev vb.) Bulgarların tarafında yer alarak yazılar yazıp tepkiler göstermişlerdir.⁹

Giriştikleri komitacılık faaliyetleriyle başarıya ulaşamayan Bulgarların kaderini 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı belirleyecektir. Panslavizm ideolojisi doğrultusunda Rusya'nın

⁴ Georges Castellon, *Balkanların Tarihi*, (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 327-328

⁵ Misha Glenny, *Balkanlar (1804-1999)*, (çev. Mehmet Harmanlı), Sabah Kitapları, İstanbul, 2001, s. 115-116

⁶ Bilal N. Şimşir, *Rimeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. LXXXII-LXXXIII

⁷ Mahmut Hüdaî Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi*, TTK, Ankara, 1992, s. 215-216

⁸ Georgi P. Kostandov, *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018, s. 79

⁹ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 41-48

kendisini Balkanlardaki Slav ırklarının koruyucusu görmesi ve Balkanlardaki karışıklıklara yönelik eyleme geçmesi Osmanlı Devleti ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir.¹⁰ Tarihimizde 93 harbi olarak da bilinen bu savaş Osmanlı Devleti'nin çok ağır mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Rus ordusunun desteğiyle İstanbul yakınlarına kadar gelen Bulgarlar, Türklere karşı büyük acımasızlıklarda bulunarak öldürme ve yağmalar yanında Türk cami ve mezarlıklarını da talan etmişlerdir.¹¹ Savaşın hemen ardından 3 Mart 1878'te imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Makedonya, Batı Trakya, Kırklareli ve bugünkü Bulgaristan'ı da içeren büyük bir Bulgar devleti kurulması planlanmış fakat bu Avrupa'daki diğer büyük devletleri tedirgin etmiştir. Zira Rusya'nın Bulgarlar ile beraber Balkanlardaki dengeyi kendi lehine çevirebilecek olması Avrupalı devletler tarafından istenmeyen bir durumdur. Bunun üzerine yeni bir antlaşma talep edilmiş ve 1878'de Berlin'de bir kongre düzenlenmiştir. Bu antlaşma neticesinde, daha önce Ayastefanos'ta planlanan Büyük Bulgaristan'ın yalnızca üçte biri büyüklüğünde; Balkan Dağları ile Tuna arasında Sofya, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça ve Tırnova şehirlerini kapsayan muhtar bir Bulgaristan Prensliği kurulmuştur. Yine bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti'ne bırakılan merkezi Filibe olmak üzere Balkan Dağlarının güneyi, İslimye, Eski Zağra, Burgaz ve Hasköy sancaklarından oluşan Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştur. Bu vilayet idari bakımdan özerk olmakla birlikte Osmanlı Devleti tarafından atanan Hristiyan bir vali ile yönetilmekteydi.¹² Ancak Doğu Rumeli Vilayeti bu statüde yalnızca 7 yıl idare edilecek ve 1885'te bir hükümet darbesiyle Bulgaristan Prensliği'ne katılacaktır. Rusya, Bulgaristan'ın kendi hakimiyetinden çıktığı endişesiyle bu duruma şiddetle karşı çıkıp Osmanlı Devleti'ni de karşı çıkması için desteklerken, Avrupa ülkeleri bu duruma Rusya kadar tepkili olmadılar ve Osmanlı Devleti'ne askeri bir harekât yapmaması için ricada bulundular. Bu durum diğer Balkan ülkelerini de karıştırmıştı. Osmanlı Devleti tüm bu karışıklık içinde, bu durumu kabullenmek zorunda kalacaktı.¹³

Rusya'nın desteğiyle kurulan Bulgaristan Prensliğinin yapılandırılması yine Ruslar tarafından gerçekleştirilmiştir. Rus prensi Alexander Dondukov-Korsakov'un

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017

¹¹ Halaçoğlu, "Bulgaristan", s. 398

¹² Nuray Ekici, "Bulgar Devleti'nin Gelişmesi (1878-1909)", *Balkanlar El Kitabı*, C.1, (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Ankara, 2017, s. 513

¹³ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 539-541

önderliğinde bir kurucu meclis oluşturularak demokratik bir anayasa teşkil edilmiştir. Dönemin şartlarına göre gayet liberal sayılabilecek bir anayasanın kabulü ile Sobranye (Bulgaristan Parlamentosu) toplanmış ve Rus çarının yeğeni olan Alexander Battenberg Bulgaristan Prenslığının başına getirilmiştir.¹⁴

Bulgarlar Ayastefanos'daki "Büyük Bulgaristan"ın sınırlarını ve bağımsızlığını hiçbir zaman unutmamışlardır. Rusya'nın desteğiyle kurulan Prenslik, gerek iç siyasette gerek de Doğu Rumeli Vilayeti meselesinde Rusya'nın tepkisini toplayacak eylemlerde bulunduğu için bu ilişkilere zarar vermişti. 1887 tarihinde Bulgaristan Prenslığı'ne Ferdinand de Saxe-Coburg getirildi. İlk olarak Rusya aleyhtarı politika güden Ferdinand, Rusya'da çarın ölümü üzerine II. Nikola'nın gelmesiyle beraber Rusya taraftarı bir politika izlemeye başlamıştır. Ferdinand, Bulgaristan'ı bağımsızlığına kavuşturmak ve kendisini de "Kral" ilan etmek istiyordu. Rusya'dan beklediği desteği göremedi lakin Rusya hem Balkanlardaki politikalarını duraklatmıştı hem de Japonya ile büyük bir savaş veriyordu. Ferdinand bundan dolayı Avusturya'ya yöneldi. Avusturya bu durumu kendi menfaatine kullandı çünkü o da Sırbistan'ın agresif politikalarına karşı Bulgaristan'ı denge unsuru olarak gördü.

Bulgaristan'ın bağımsızlığına giden süreçte Buchlau görüşmeleri önemlidir. Ferdinand, iyi ilişkiler yürüttüğü Avusturya'yla beraber desteğini kazanmak istediği Rusya'yı bu görüşmelerde ortak bir uzlaşma içine dahil etmiş görünüyordu. Bunun önemli bir göstergesi de bu görüşmeden sonra 23 Eylül tarihinde Budapeşte'ye giden Ferdinand'ın "tam bağımsız bir hükümdar" gibi karşılanmasıdır. Daha sonra Avusturya yine kendi menfaati doğrultusunda Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi için Ferdinand'ı cesaretlendirmiştir. Ferdinand da böyle bir durumda Avusturya'nın ona her türlü destek sağlayacağına inanmıştır.

1908 yılının Eylül ayında Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasındaki ilişkileri gerginleştirecek bir demiryolu meselesi olmuştur. Osmanlı Devleti'ne ait demiryollarında çalışan işçiler greve kalkışmış ve Bulgar hükümeti de buraya askerlerle müdahale etmiştir. Lakin bu grevler sonlandıktan sonra da demiryollarının şirkete geri teslim

¹⁴ Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 96

edilmemesi gerginliği tırmandırmıştır. Tam da böyle bir siyasi ortamda Bulgaristan 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁵

Berlin Antlaşması'nın Bulgarlar tarafından ihlal edilmesinin büyük devletler tarafından protesto ile karşılanacağını bekleyen Osmanlı Devleti, hemen bir gün sonra Avusturya'nın da Bosna-Hersek'i ilhak ettiği haberi karşısında ilginin doğrudan o tarafa yöneldiğini görmüştür. Nitekim büyük devletlere notalarda bu durumu bildirip bu olayların bir konferansta görüşülmesini teklif etse de hiçbir Avrupalı devlet buna yanaşmamıştır. Üstelik İngiltere, konferans konusunda ısrar edilmemesi ve savaş ihtimalinin de akla getirilmemesi konusunda Osmanlı Devleti'ni uyardı. Büyük bir yalnızlık içerisinde düşen Osmanlı Devleti, Bulgarlar ile görüşmenin yolunu tuttu.¹⁶

Osmanlı Devleti'nin askeri bir harekate kalkışması mümkün gözüküyordu nitekim o da Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımak karşılığında mali bir uzlaşma talep ederek, kendilerine tazminat ödenmesini istedi. Vergi, Osmanlı mülkü ve demiryolları üzerinde odaklanılan mali talep, Bulgarlar tarafından karşılık görmedi. Savaşma noktasına gelen iki devleti uzlaştırma görevini 1909 Şubat'ında Rusya üstlenecektir. Berlin Antlaşması maddelerince Osmanlı Devleti Rusya'ya 125 milyon frank tazminat ödemek zorundaydı. Ruslar, Bulgarların tazminatına karşılık olarak Osmanlı Devleti'nin bu borcunu silmiş ve Ayastefanos'tan sonra Bulgaristan'ın bir kez daha kurtarıcısı olmuştur.¹⁷

Türk-Bulgar ilişkilerinin seyri XIV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla oldukça değişken bir seyir göstermiş ve Osmanlı Devleti'nin sadık tebaası olan Bulgarlar, XX. Yüzyılın sonlarında ezeli düşman haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Rumeli topraklarını terk etmek zorunda kalsa da orada yaşayan Türk nüfusunu terk etmeyerek Türk-Bulgar ilişkilerinin olumlu seyir göstermesi için girişimlerde bulunmuştur.

1.1.1. Osmanlı Devleti – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlığa Etkisi (1908-1923)

Bulgaristan'ın 1908'de bağımsızlığını ilan etmesi ve 1909'da Osmanlı Devleti'nin de bu durumu tanınmasıyla Bulgaristan Bağımsız bir krallık oldu. Beş asırdan fazla Bulgaristan'ı yurt edinen Türkler azınlık statüsüne düşerek Bulgar vatandaşı oldular. Osmanlı Devleti derhal geride kalan bu Türk Müslüman azınlığın güvenliğini sağlamak için 17 Nisan

¹⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 609

¹⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, TTK, Ankara, 1999, s. 230

¹⁷ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 610

1909'da İstanbul Protokolü ve Sözleşmesini imzaladı. Bu aynı zamanda oradaki Türk teşkilat ve cemaatlerin haklarını ve vakıf mallarını da güvene almayı amaçlıyordu.¹⁸

Türk tarihinde büyük bir yara bırakacak olan Balkan Savaşları arifesinde, Ferdinand liderliğindeki Bulgaristan, diğer Balkan Devletleri ile görüşmelerde bulunarak bir İttifak oluşturdu. Bulgaristan etrafında toplanan bu İttifak, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta İtalyanlar tarafından işgale uğramasını fırsat bilerek faaliyete geçmiş ve 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Arnavutluk ve Yeni Pazar sancağını işgal etmiştir. I. Balkan Savaşı'nın ilanı demek olan bu işgale Bulgaristan'ın yanında Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'da dahil olmuştur. Osmanlı Devleti için büyük bir hezimetle sonuçlanan bu savaş neticesinde Bulgaristan büyük kazanımlar elde ederek Çatalca'ya kadar Trakya'nın tamamına hâkim olmuşlardır.¹⁹ Savaşın ardından imzalanan Londra Antlaşması, müttefikler lehine önemli ayrıcalıklar tanıyordu fakat toprakların paylaşılması hususunda bu devletler birbiriyle anlaşamayarak kendi aralarında II. Balkan Savaşı'nın doğmasına sebep olmuşlardır. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin düştüğü duruma II. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan düşerek büyük bir mağlubiyete uğradı. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Osmanlı Devleti, Bulgarlara savaş açarak taarruza geçti ve Edirne'yi geri kazandı. Tüm bu mağlubiyetler üzerine Bulgaristan, Balkan Devletleri ile 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması, 29 Eylül 1913'te de Osmanlı Devleti ile İstanbul Antlaşmasını imzalamıştır.²⁰ İstanbul Antlaşması, Bulgaristan'daki Türklerin haklarına dair hükümler de içeriyordu. Buna göre:

- “Bulgaristan'daki Türkler dört yıl içinde Osmanlı sınırlarına göç etme hakkına sahiptiler. Orada kalacaklar ise, her türlü din ve mezhep hürriyetinden yararlanacaklar, müftü ve Baş müftüleri kendileri seçecek, bunların aylıkları Bulgar Hükümetince ödenecekti. Müftüler, kişi hallerine ilişkin konularda (evlenme, boşanma, vasiyet, miras, nafaka, vs.) mutlak karar yetkisine sahip olacaklar ve Bulgar makamları bu kararı aynen uygulayacaktı.
- Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterilecek, zorunluluk olmadıkça bunlar kamulaştırılamayacak, kamulaştırılma halinde bedeli derhal peşin ödenecekti.²¹

¹⁸ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 90

¹⁹ Nazif Kuyucuklu, “Bulgaristan”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, s. 399

²⁰ Mehmet Okur, “Balkan Savaşları”, *Balkanlar El Kitabı*, C.1, (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s. 598-600

²¹ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 94-95

- Bulgar Hükümeti, Türkler için ilk ve orta okullar açacak ve bu okullarda eğitim-öğretim Türkçe olacaktı. Bulgarca da bu okullarda zorunlu dil olarak okutulacaktı.”²²

Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında XIX. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren gergin olan ilişkiler, Mustafa Kemal’in Sofya Ateşesi olarak göreve başladığı zaman önemli ölçüde iyileştirilmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal’in buradaki vazifesi, ilişkilerin iyileştirilmesinin yanında askeri istihbarat toplamaktır. Ayrıca Bulgaristan’daki Türk azınlığının hakları ve güvenliği konusu da yakından takip ettiği bir husustur.²³ Sofya’da bulunduğu dönem içerisinde Bulgarların önemli şahsiyetleri ile yakın münasebetlerde bulunarak güvenlerini kazanmış ve dost olmuştur. Türklerin birlik ve beraberliği konusunda yürüttüğü faaliyetler ile Bulgar Parlamentosu Sobranye’ye 1914 seçimlerinde 17 Türk mebusun girmesini sağlamıştır. Sobranye’de Türk mebuslarının varlığı, Bulgaristan’daki Türk azınlık hakları için çok önemli bir husustur. Ayrıca Mustafa Kemal, bir yandan Bulgar burjuvası ile diğer yandan da komitacılarla yakın ilişkilerde bulunarak ileride gerçekleştireceği Millî Mücadele’ye maddi destek sağlamış olacaktı.²⁴

Bulgaristan, I. Dünya Savaşı’nın kapıya dayandığı 1914 yılında, II. Balkan Savaşı’nda uğradığı hezimetin intikamını almak ümidiyle diğer Balkan ülkelerinin karşısında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti’nin yanında savaşa dahil oldu.²⁵ I. Dünya Savaşı’ndan da ağır bir mağlubiyet ile ayrılan Bulgaristan’ın toprakları daha da küçülmüş, üstüne bir de yüklü bir savaş tazminatı yüklenmiştir. Bulgaristan’ın iç siyasetindeki dinamikler de yerinden oynamış ve askerlerin desteğini kazanan Çiftçi Partisi’nin lideri A. Stamboliyski önce bakan olarak sonra da 1919’da seçimle başbakan olarak iktidara gelmiştir.²⁶

I. Dünya Savaşı’na aynı safta giren Türkler ve Bulgarlar arasındaki ilişkiler bir süreliğine de olsa dostluk ilişkisine dönüşmüştü. Daha önce birbirlerine karşı savaşan bu iki millet, bu savaşta bazı cephelerde sırt sırta çarpışmışlardır. Müttefikliğin sağladığı bu ılımlı atmosfer, Bulgaristan Türkleri için büyük ölçüde fayda sağlamıştır nitekim Bulgarlar azınlık politikalarında Türklere karşı hoşgörülü olmuşlardır. Bunda bir diğer önemli etken

²² Okur, “Balkan Savaşları”, s. 603

²³ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, s. 116-117

²⁴ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 105

²⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018, s. 96-97

²⁶ Kuyucuklu, “Bulgaristan”, s. 399

de Bulgarların Almanlara gönderdiği tarım ürünlerinin genelde Türkler tarafından üretiliyor olmasıydı. Savaşın kaybedilmesiyle beraber de bu iki devlet, çok ağır antlaşmalara imza atmak zorunda kalmışlardır. Bulgarlar, Neuilly Barış Antlaşması'ndan önce Selanik'te imzaladıkları Mütareke'nin gizli üçüncü maddesine göre eski müttefiki Osmanlı Devleti ile ilişkisini sonlandırmak zorunda bırakıldı. Aynı şekilde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 23. Maddesi ile de Osmanlı Devleti'ne bu şart koşuldu.²⁷ Bu antlaşmaların şartları doğrultusunda iki ülke de sınırları içindeki elçiliklerini kapatmak zorunda kaldılar. Verilen notalar ile Osmanlı Devleti'ndeki Bulgar Elçilerden ve Bulgaristan'daki Osmanlı Elçilerinden ülkeyi terk etmeleri istendi. Bu diplomatik işlerin gerçekleştirilmesi görevi de savaşa katılmayan iki ülke aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlandı. Bulgaristan'ın Türkiye nezdindeki temsilciliğini İstanbul'daki İsveç Elçiliği, Türkiye'nin de Bulgaristan nezdindeki temsilciliğini Sofya'daki İspanyol Elçiliği üstlenmiştir.²⁸

Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde başlayan Millî Mücadele ve bu hareketin önemli başarıları Bulgarların dikkatini çekmiştir. Ayrıca savaş sonunda imzalanan antlaşmalarla müttefik devletlerine bırakılan Doğu ve Batı Trakya'nın Yunanlılara verilecek olması, Türkiye tarafında da müdafaa-i vatan cemiyetlerinin oluşmasına sebep olmuştu. Bu cemiyetlere Bulgar komitacılar da katılmış ve maddi destekler sağlanmıştı. Millî Mücadele hareketinin önemli başarılar kazanıp Ankara'da bir hükümet kurması ve Sovyetlerle dostluk antlaşmaları imzalamaları, Bulgarları Türklere daha da yaklaştırmıştır. Ankara Hükümeti' de komşu Bulgaristan'ın desteğine ihtiyaç duyuyordu. Bu doğrultuda Mustafa Kemal, Çiftçi Partisi lideri A. Stamboliyski'ye Türkiye'deki vaziyetin anlatıldığı bir mektup göndermiştir. Bu mektupta Bulgarların Ankara Hükümeti'ni tanıması ve desteklenmesi de bekleniyordu.²⁹ Nispeten çekimser bir politika izleyen Bulgarlar, doğrudan olmasa da gizliden gizliye silah ve mühimmat yardımlarında bulundular.³⁰ Daha sonra önce gizli bir Bulgar Heyeti, Stamboliyski'nin talimatı üzerine Ankara'ya gönderilmiş ve iki devlet arasındaki olası ilişkiler görüşülmüştür. Elçilik açma girişimleriyle devam eden bu diyalog, dış devletlerin tepkisiyle karşılaşınca iki tarafta

²⁷ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 99-100

²⁸ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, s. 118

²⁹ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 106-108

³⁰ Stefan Velikov, *Kemalist İhtilal ve Bulgaristan*, (çev. Naime Yılmaer), Kitaş Yayınları, İstanbul, 1969, s. 119-120

dikkat çekmeden diyaloglarını sürdürmeye gayret etmiştir. Nitekim Edirne Konsolosu Markov'un İzmir'de Mustafa Kemal ile doğrudan görüşmesi önemlidir. Bu konuşmada Batı Trakya meselesi, göçmenler ve patrikhane sorunları, ticari ve siyasi ilişkilerin kurulması gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal'de Bulgaristan'a ve Bulgarlara duyduğu sempatiden bahsederek iyi ilişkilerin sürdürüleceğinin teminatını vermiştir.³¹

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyıl sonu ve XX. Yüzyılın başında çok geniş cephelerde savaşlar sürdürmek zorunda kalmıştır. Bulgaristan ile sürdürülen ılımlı politika I. Balkan Savaşı ile yok olurken, I. Dünya Savaşı ile beraber yeniden ilişkilerin onarılması için faaliyetler yürütülmüştür. Devletler arasındaki değişen siyasi atmosferden Bulgaristan Türkleri oldukça fazla etkilenmiştir. Zira I. Balkan Savaşı, Rumeli'deki Türk nüfusunu büyük oranda azaltmıştır. Buna rağmen önemli bir Türk nüfusu Bulgaristan'da yaşayamaya devam ederek orada Rumeli Türklüğünün varlığını sürdürdüler. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal önderliğinde Türk-Bulgar ilişkilerine olumlu bir seyir getirmiştir. Daha sonra üçüncü bölümde de değineceğimiz üzere Bulgaristan'da yaşayan Türkler, ana vatanda kurulan yeni Hükümeti her zaman gönülden destekleyerek oradaki gelişmeleri çok yakından takip etmiş ve benimsemişlerdir.

1.1.2. Türkiye Cumhuriyeti – Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlığına Etkileri (1923-1929)

Ankara Hükümeti ve Stamboliyski Hükümeti arasındaki ilişkiler oldukça olumlu ilerlemekteydi. 1923 Mayıs ayında diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi için Ankara Hükümeti, Bulgaristan Hükümeti'ne resmen başvuru yaptı. İtilaf Devletlerinden çekinen Bulgaristan başta temkinli davransa da mayıs sonunda resmi temsilci göndererek müzakereleri başlatmış oluyordu.³² Lakin 1923 Haziran ayında Bulgaristan'da askeri bir darbe gerçekleşti. Dört yıldır iktidarda olan Stamboliyski'nin karşısına "Ulusal Anlaşma" grubu çıkmıştı. Bu grup Demokrat ve Radikal Parti'nin bazı üyelerinden, Ulusal Progresif Parti ve bir kısım subaylardan oluşuyordu. Yapılan darbe sonucunda Stamboliyski öldürüldü ve yerine Alexander Tsankov getirildi.³³

³¹ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, s. 127-128

³² Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 119

³³ İbrahim Kâmil, "Krallık Döneminde Bulgaristan", *Balkanlar El Kitabı*, C.II (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s. 551

Dış politikada Stamboliyski'nin politikasını değiştirmeyen Tsankov, iç politikada Türk azınlığına katı bir siyaset uygulamış ve Türkiye'nin Bulgaristan'a temkinli durmasına sebep olmuştur. Daha sonra bunu onarmak için 1924'te Simon Radev'i Ankara'ya göndermiş ve ilişkileri daha iyi bir seviyeye getirmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki Yeni Türkiye Hükümeti de dış politikaya önem vererek komşu ülkelerle yakın ilişkiler kurmaya çalıştı.³⁴ Türkler ve Bulgarlar arasındaki bir dostluk antlaşması için görüşmeler 10 Haziran 1924'te başladı fakat çok yavaş ilerledi. Göçmen ve mültecilerin vaziyeti, mülkiyet hakları gibi sebeplerden dolayı görüşmeler oldukça uzadı. Bu durum ile alakalı Türk ve Bulgar basınında eleştiriler yükseldi.³⁵ Bu görüşmeler sonunda bir uzlaşma sağlandı ve 18 Ekim 1925 tarihinde dostluk antlaşması imzalandı. Ayrıca buna ek olarak Türk ve Bulgar azınlıkların tanımının yapıldığı ve haklarının belirlendiği bir protokol de imzalandı. Bu protokole göre; azınlıklar bulundukları ülkede özgürce yaşayacak, eğer göç etmek isterlerse göç etme hakkına sahip olacak ve taraflar buna engel olmayacaktır. Taşınabilir mülklerini beraberinde götürmelerine izin verilecek, taşınamayacak mülklerini ise tasfiye etmelerine imkân tanınacaktır. Azınlıkların askerlik yükümlülükleri de olmayacaktır.³⁶

I. Dünya Savaşı neticesinde koparılmak zorunda kalan Türk-Bulgar ilişkileri, bu dostluk antlaşması ile yeniden resmi olarak başlamıştır. Türk Hükümeti, önce Ali (Türkgeldi) Bey'i daha sonra da Hüsrev (Gerede) Bey'i Sofya Büyükelçiliği görevine atadı. 30 Mayıs 1926'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu antlaşma onaylanmıştır.³⁷ Dostluk Antlaşmasına müteakip 1928 yılında Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması, 1929'da da Tarafsızlık, Uzlaşma ve Adli Tesviye Antlaşması imzalanmış ve Türk-Bulgar ilişkileri güçlü bir zemine oturtulmuştur. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Burov 1929'da yaptığı bir konuşmasında: “Bugün için aramızda en az ihtilafli konu bulunan ülke Türkiye'dir.” demiştir.³⁸

1930-1938 yılları arasında Türk-Bulgar ilişkilerini Balkan Konferansları ve Balkan Paktı gündemi oluşturmaktadır. Dünya Barış Kongresi Derneği'nin Atina'daki konferansta

³⁴ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 126

³⁵ Mustafa Göleç, “Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)”, *Türkiyat Mecmuası*, C.26/1, (2016) s. 157

³⁶ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 131

³⁷ Veysi Akın, “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü*, 1/1, (Aralık, 2012), s. 49

³⁸ Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, s. 134-135

Balkanlarda bir birlik kurulması fikrini ortaya atmasıyla Balkan Konferansları başlamıştır. Türkiye de bu fikre sıcak bakmış ve Balkan ülkeleriyle görüşmeye başlamıştır. Bulgaristan, bu konferanslardan rahatsızlık duyarak üçüncü konferansı terk etmiştir.³⁹ Türkiye bu süreci çok iyi yöneterek Bulgaristan ile olan dostluk ilişkisini bozmadan ara buluculuk yapmaya çalışmıştır. Diğer Balkan ülkeleriyle antlaşmalar imzalayan Türkiye, Bulgaristan'ı her zaman durumdan haberdar ederek, yanlış anlaşılmaya meydan bırakmamıştır. Bulgaristan, Balkan Paktı'na dahil olmasa da komşu ülkelerle ilişkilerini sürdürmek için bir antlaşma yapmıştır, ki bunda Türkiye'nin yürüttüğü politikanın önemli etkisi vardır.

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıktığı 1939 yılında Balkan Paktı'nın parçalanması ve Almanya'nın Balkanlar'a kadar inmesi Bulgaristan'ı Mihver (Almanya, İtalya, Japonya) Devletleri'ne yakınlaştırmıştı. Türk-Bulgar ilişkilerinin güvensiz bir noktaya taşındığı bu dönemde iki devlet 1941 yılında Saldırmazlık Anlaşması imzaladılar. Bu anlaşmadan yalnızca iki hafta sonra Bulgaristan Mihver Devletleri'nin yanında savaşa dahil oldu. Savaşın 1944 yılında kaybedilmesi neticesinde de Bulgaristan tarafsızlığını ilan etti. Bu kez Müttefikler (Birleşik Krallık, Fransa, Sovyetler Birliği, ABD) ile Türkiye'nin aracılığında anlaşmak istemişse de sonuç alınamamıştır. Sovyetler Birliği'nin işgali üzerine de Bulgaristan'ın Krallık Dönemi 1944 yılında sonra ererek "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti" kurulmuştur.⁴⁰

Özetle, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin başlangıcında olumlu bir ivme görülse de siyasi değişimler, darbeler ve savaş gibi olaylar ilişkilerin zorluklarla dolu bir seyir izlemesine neden olmuştur. Ancak diplomatik çabalar, antlaşmalar ve Türkiye'nin ara buluculuk girişimleri sayesinde ilişkilerin yeniden canlandığı ve güçlü bir zemine oturtulduğu görülmektedir.

1.2. Bulgaristan Türklerinin Durumu

1.2.1 Eğitim Hayatı

Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazandığı 1908'den Çiftçi Partisi lideri A. Stamboliyski'nin iktidara geldiği 1919 yılına kadar Bulgaristan'daki Türklerin eğitim hayatı kötü bir

³⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 256-257

⁴⁰ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, s. 131-133

vaziyetteydi. 1909 yılında “Milli Eğitim Yasası” çıkartılmış ve bu yasaya göre Bulgaristan’daki eğitim hayatı iyileştirilmeye çalışılmıştır. Hükümet bu doğrultuda Bulgar okullarına yaptığı yüksek maddi yardımlar dışında belediye ve hazine arazilerinden tarla, mera, koru gibi fonlar tahsis etmiştir. Bu yardım ve fonlardan faydalanamayan Türk okulları büyük bir yoksulluğa terk edilmişti.⁴¹

Stamboliyski Hükümeti ve kabinedeki Milli Eğitim Bakanı Stoyan Omarçevski, eğitimde önemli reformlar yaparak 21 Temmuz 1921 tarihinde yeni bir “Milli Eğitim Yasası” çıkardı. Bulgaristan’daki Türklerin eğitim hayatını olumlu anlamda etkileyecek olan bu yasa ile Türk okullarında Bulgarca eğitim zorunluluğunun kaldırılmasına, program ve yönetmeliğe uyan Türk okullarına yardım yapılmasına ve en önemlisi Bulgar okullarına sağlanan tarla, mera gibi fon arazilerinden Türk okullarına da pay verilmesine hükmedilmişti. Bununla beraber Eğitim Bakanı’nın karşı çıktığı bir mesele vardı ki; o da Türk okullarında okutulacak ders kitaplarının Türkiye’den getirtilmesiydi. Türkiye’den gelen kitapların propaganda aracı olmasından çekinen Bulgar Hükümeti, didaktik ve metodik olmamaları bahanesiyle bunları yasaklatmıştı. Buna göre ders kitapları Bulgaristan’da basılmalıydı.⁴²

Bulgaristan’daki Türk okulları özel okul statüsündeydi. Bu okulların idaresi, halk tarafından seçilen okul encümenleri tarafından yapılmaktaydı. Bir kurul şeklinde çalışan bu encümenler, Türk öğrencilerinin eğitiminde hayati bir rol oynamışlardır. Okullara ihtiyaç duyulan malzemelerin sağlanması, öğretmen atamaları, okullara tahsis edilen vakıflardan yeterli gelir sağlanamaması durumunda Türk halkından para toplamak bu encümenlerin görevleriydi.⁴³

Bulgaristan’daki Türkler, kendilerine sağlanan imkanlar doğrultusunda çok önemli okullar ve cemiyetler meydana getirmiştir. Şüphesiz en önemlilerinden biri olan Muallimin-i İslamiye Cemiyeti, 1906 yılından 1933 yılına kadar Türklük bilincini, milliyetçiliğini, anavatan Türkiye’ye bağlılığı Bulgaristan Türklerine aşlamış ve Türk eğitim haklarının temsilcisi olmuştur.⁴⁴ Bunlardan bir diğeri de Şumnu Darül-Muallimin Mektebi(Öğretmen Okulu)’dir. Türk okullarının öğretmen ihtiyacını karşılayan bu

⁴¹ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 59-61

⁴² Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 66-68

⁴³ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Bulgaristan Türk Edebiyatı*, (haz. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy), C.8, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 25

⁴⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 108-109

mektep, çok önemli aydınlar yetiştirerek eğitim hayatına önemli katkı sağlamış ve Türkleri Bulgar öğretmenlere mecbur bırakmamıştır. 1918’de açılan bu mektep 1928’de kapatılmıştır.⁴⁵ Bulgaristan’daki Türk eğitim tarihi içinde çok önemli bir yere sahip olan bir diğer okul da Şumnu Nüvvap Mektebi’dir. Dini bir eğitimin verildiği bu okulda müftü vekilleri ve din adamları yetiştirilme amacı güdülmüştür. 1923 yılında Bulgaristan’da hizmete başlayan bu mektep, Türkiye’de devrimlerin gerçekleşip medreselerin kapatıldığı bir dönemde, Türkiye’deki eğitim modelini örnek alan Türk okullar için zıt görünüyordu. Baş müftülüğe bağlı olan bu mektep, bünyesinde kimi zaman katı muhafazakâr kişileri barındırsa da tutucu ve gerici bir mektep olarak algılanmamalıdır. Şayet Bulgaristan’da entelektüel seviyesi yüksek Türk aydınları çıktıysa bu mektebin rolü çok büyüktür.⁴⁶

Bulgaristan Türkleri, Türkiye’deki devrimleri daima yakından takip etmiştir. Özellikle harf devrimi Bulgaristan’da çok kısa sürede yankı bulmuş ve hemen uygulamaya konmaya çalışılmıştır. Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği tarafından 1928 Temmuz’unda Lom’da toplanan kongre ile Türkiye’de Latin harflere geçildiği vakit Bulgaristan’da da geçilmesine karar verilmiştir. Bulgaristan’daki Türk öğretmenlere Latin harfleri öğretmesi için Türkiye’den öğretmenler istenip kurslar tertip edilmişti.⁴⁷ Fakat bu duruma karşı olanlar da vardı ve onların teşebbüsü sonucunda 10 Ekim 1928 tarihli, 34423 sayılı genelge ile Bulgaristan’daki Türk okullarında yeni harfler ile eğitim 4 yıl süre ile yasaklandı. Gerek Öğretmenler Birliği’nin bir heyet oluşturup Sofya’ya göndermesiyle gerekse de Sofya Elçiliğinin girişimleriyle bu karar iptal ettirilmiştir. Daha sonra aynı titizlikle yürütülen faaliyetler neticesinde 1930 Eylül’ünde Türk okullarında bu kez Arap harfleri tamamen yasaklanmıştır. 14 Eylül 1930 tarihli Deliorman gazetesinde “Arapça Yasaktır” başlığı atılarak bu kutlanacaktır.⁴⁸

Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatına dair yenilikçi gelişmelerin yaşandığı bu dönemde olumsuz gelişmeler de yaşanmaktaydı. Bazı Türk okulları Bulgar Hükümeti tarafından kapatılmaya başlanmıştı. Ayrıca Türk okullarına Hükümet tarafından Bulgar öğretmenler

⁴⁵ Osman Keskiöğlu, *Bulgaristan’da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985 s. 76-78

⁴⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 73-75

⁴⁷ Bilal N. Şimşir, *Türk Harf Devrimi’nin Türkiye Dışında Yayılması: Bulgaristan Türkleri Örneği*, TTK, Ankara, 1981, s. 189

⁴⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 150-152

atanarak encümenlerin yetkileri göz ardı ediliyor, üstüne bir de bu öğretmenlerin maaşının encümen bütçesinden ödenmesi şartı koşuluyordu. Bulgar ve Türk öğretmenlerin maaşları arasındaki fark da ciddi bir boyuta ulaşmıştı. Türk Öğretmenler Birliği'nin girişimleriyle toplanan Milli Kongre'nin Sofya'daki birinci toplantısında bu konularla beraber ağırlaşan vergilere de tepki gösterilmiştir. Ancak sonuç alınamamıştır. Bu konular bir kez de Bulgar Meclisi'nde Türk mebuslar tarafından dile getirildi ve Eğitim Bakanı'na şikâyetle bulunuldu. Gerekenin yapılacağı konusunda sözler verilse de hiçbir gerçekleşmemiştir.

Bulgarlar, Türk okullarını kapatmak için türlü sebepler arayarak bu okulları Bulgar okullarına çevirmeye çalışıyordu. Çeşitli köylerden gelen heyetler ve encümenler sürekli bu durumu hükümete bildiriyordu. Temmuz 1930 tarihli Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği'nin Pravadi'deki kongresinde de gündemi bu teşkil etmiştir. Nitekim Türklerin sesi artık duyulmaz olmuştu.⁴⁹

Bulgaristan'daki 1934 hükümet darbesiyle Bulgaristan Türkleri için her şey daha kötü bir hale gelmeye başlayacaktı. Bulgaristan'daki faşist Hükümet, Türk okullarını hızla kapatmaya devam ederken, Türkiye yanlısı encümenleri derhal görevden uzaklaştırmıştır.⁵⁰ Bu kişilerin yerine de Başmüftülük tarafından atanan kişiler getirilmeye başlandı. Ayrıca Türk okullarında eski harflerle eğitime geri dönmüş, ders kitaplarının denetimi de Başmüftülük makamına verilmişti. Buradaki tüm maksat, eğitim seviyeleri artan Türklerde milli bir şuurun oluşmasını engellemek ve Türklerin cahil kalmasını sağlamaktır. Bu sebeple Hükümet, Türkiye'deki inkılaplara ve yeniliğe karşı olan din adamlarını ve müftüleri destekliyordu. Türkiye'nin bu duruma sessiz kalması elbette ki mümkün değildi. Bulgarlarla yakın diplomatik müzakerelerde bulunulmuş ve 12 Nisan 1938'de Türk okullarındaki eğitimin yeniden Latin harfleriyle yapılmasını sağlamışlardır. Bulgarlarla yapılan görüşmeler harf konusunda çözüm bulsa da Bulgarların Türk okulları üzerindeki tahakkümüne mâni olamamıştır. Muhtelif bahanelerle Türk okulları, Bulgar okullarına dönüştürülmeye devam ederken on binlerce öğrenci eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Ayrıca Bulgar Hükümeti, Milli Eğitim Kanunu'nun 350. Maddesini kötüye kullanarak Türk gençlerinin ilkokul ve rüştiye

⁴⁹ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995, s. 124-127

⁵⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 167

tahsillerini yok sayarak herhangi bir iş bulma şanslarını da engellemiştir. Türk eğitimine uygulanan bu tahakküm ile Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmesi amaçlanıyordu.⁵¹

1936-1944 yılları arasında Türk okullarının sayısı %40 azalırken, öğretmen sayısı da %41 oranında düşmüştür. 1941-1944 yılları arasında Türk çocuklarının üçte biri okullara devam edebilirken, eğitim hakları ellerinden alınan Türkler arasında okuma-yazma bilme oranı çok ciddi bir gerileme yaşamıştır.⁵²

Tablo 1: 1908-1944 Yılları Arasında Bulgaristan'daki Türk Okulları Sayısı

Yıl	İlkokul	Rüştiye (Ortaokul)	Toplam
1909	1214	-	1214
1912	1206	28	1234
1914	1185	-	1185
1921	1673	39	1712
1928	922	27	949
1936	518	27	545
1944	397	27	424

Kaynak: Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 66; Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 164

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. 1913 Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, yoğun Türk nüfusunun olduğu Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakırken, yine yoğun bir Türk nüfusuna sahip Rodoplar bölgesindeki dokuz Türk ilçesini topraklarına katmıştı. Güney Dobruca'daki Türk okulları bu istatistik dışında kalmış olsa da Rodoplar bölgesindeki Türk okulları bu istatistiğe 500 sayı ile katkıda bulunmuştur.⁵³

⁵¹ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, s. 134-136

⁵² Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası*, Bulgaristan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, (Yer bilgisi verilmemiş), 2007, s. 18-20

⁵³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 63-64

Tablo 2: 1908-1944 Yılları Arasında Öğrenci ve Öğretmen Sayısı

Ders Yılları	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1909/1910	63.033	1.522
1921/1922	60.540	2.113
1923/1924	77.559	2.350
1926/1927	63.557	2.188
1928/1929	-	-
1936/1937	54.146	1226
1943/1944	37.555	871

Kaynak: Vahit Sadal, *Bulgaristan Türkleri ve Siyasal Hayata Katılım*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 191; Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 64-66

Yukarıda değindiğimiz üzere, Stamboliyski Hükümeti'nin 1919'da iktidara gelmesiyle ve Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatı olumlu gelişme göstermiştir. Lakin 1934 tarihinden sonra Türklere karşı yürütülen politikalar doğrultusunda Türk eğitim hayatına darbe vurulmuş, artan eğitimsizliğin yanında pek çok Türk öğrenci ve öğretmen Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.

1.2.2. Dini Hayatı

Osmanlı Devleti, Balkan ülkelerini fethettiğinde burada barışçıl bir politika izleyerek azınlıkların dinlerini özgürce yaşamasına izin vermişti. 1878 Berlin Antlaşması'yla Bulgaristan'da pek çok şey değişse de azınlıkların dinlerini özgürce yaşama hakkına müdahale edilmemiştir. Azınlık durumuna düşen Türkler de dinlerini özgürce yaşamaktaydı. Yalnızca kadılık sistemi kaldırılarak bu vazife müftülere verilmiştir. Bununla beraber müftüler, dini vazifelerinin yanında hukuk işlerini de üstlenmiş oldular.⁵⁴

Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla beraber, İstanbul'da 1909 yılında imzalanan protokolde müftülüklere dair bir sözleşme mevcuttu. Buna göre; Bulgaristan'daki müftülerin dini ve hukuki vazifeleriyle alakalı Şeyhülislamlık ve Mezhepler Bakanlığı arasında aracılık edecek bir Başmüftü olacaktı. Bu Başmüftü Sofya'da bulunacak ve görev süresi beş yıl olacaktı. Müftüler tarafından seçilerek

⁵⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 77

belirlenecek olan bu makam, Bulgaristan Türkleri üzerinde denetim ve kontrol yetkisine sahip olacaktı. Bulgaristan'da vakıfların nezaret ve idaresi de Başmüftülük tarafından yürütülmüş, özellikle mali hesaplar konusunda titiz davranarak defterler tutturulmuştur.⁵⁵

1909 protokolünde belirtilen bir diğer husus; Başmüftülük tarafından bir nizamname hazırlanacak ve Bulgaristan'daki Müftülük kurumları bu hazırlanan nizamname ile düzenlenecekti. Lakin Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bu bir türlü gerçekleşmemişti. Nihayet 1919 yılında tamamlanan tüzük, 23 Mayıs'ta Çar Ferdinand tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 189 maddeden oluşan "Bulgaristan Müslümanları Müessesât-ı Diniyye İdare ve Teşkilat Nizamnamesi", o tarihe kadar Müslüman Türk azınlığı hakkındaki en kapsamlı çalışmalardan birisidir. Bu tüzükte Başmüftülük görevleri şöyle sıralanıyordu:

1. "Müslümanların dini örgütünün iyi işlemlerini gözetmek,
2. Müslüman hayır kurumlarının gelişmesini ve Müslümanların ahlakça yükselmesini gözetmek,
3. Müftü ve müftü vekillerine nezaret etmek
4. Şeriat hükümlerinin uygulanmasını gözetmek ve bu konuda tavsiyelerde bulunmak,
5. Medreseleri ıslah etmek, bunların programlarını birleştirmek ve "Nüvvap" okulunun kurulmasına çalışmak."⁵⁶

Yukarıdaki bahsettiğimiz Nizamnamenin 7. Maddesine göre, en az 40 hane Müslüman bulunan yerlerde Cemaat-ı İslamiyeler teşkil edilecek, 40 haneden az olan yerlerde de Üçler Komisyonu adı verilen üç kişilik bir komisyon görevlendirilecekti.⁵⁷ Bu cemaatler, çok etkin ve yaygın bir hale dönüşecektir zira Bulgaristan'da yaşayan her Müslüman Türk, kendi bölgesindeki İslam Cemaati'nin üyesi sayılmıştır. Nizamnamede belirlenen hususa göre Müslüman bir Türkün cemaat dışında kalmasına müsaade edilmemiştir. Bu cemaatler encümenler tarafından yönetilmiştir. Din ve cami görevlilerini atama yetkisine sahip olan encümenler, cemaatin mali işlerinden de birinci derecede sorumluydular. Yıllık hazırladıkları bütçeler, Müftüler ve Başmüftü aracılığıyla Bulgar Bakanlıklarına gönderilir, bu doğrultuda çalışmalar yapılırdı. Diğer taraftan cemaatlerin kurulamadığı ve

⁵⁵ Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 39-41

⁵⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 80-83

⁵⁷ Keskiöglü, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 49

Hükümet tarafından atanan kişilerle oluşturulan üç kişilik komisyonlar, Türk azınlığı tarafından benimsenmemekteydi.

Encümenlerin sorumlu oldukları mali görevler, onları aynı zamanda Bulgaristan'daki dini ve eğitim hayatında önemli bir noktaya taşımaktadır. Zira sahip oldukları tüzel kişilik ile taşınır, taşınmaz vakıf mallarına sahip olabilirlerdi. Cemaat adına borca girebilir, cami ve okul menfaatine toplanan bağışları da kabul edebilirlerdi. Dolayısıyla kötü niyetli encümenler, cemaat, vakıf ve okulların faaliyetlerini uçuruma sürükleyebilirdi. Eğer herhangi bir sebeple bir cemaat dağılır ise cemaatin malları “terk edilmiş emlak” olarak Bulgar hazinesine dahil edilmez, en yakın İslam cemaatine aktarılırdı. Aktarılan cemaatin de dağılması durumunda bu mülk, Başmüftülük makamına geçmekteydi. Başmüftülük bu mal ve mülkü, Bulgaristan'daki Türklere yarar sağlaması için “Müslüman Fonu” adı verilen bir fonda toplardı. Ayrıca kimi zaman vakıflardan elde edilen fazla gelirler de bu fona aktarılmaktaydı. Bu fon, Bulgaristan'daki fakir ve yetim Müslüman Türk çocuklarının eğitim hayatını inşa etmiştir. Bu fonun sağladığı imkân ile bazı Türk çocukları yüksek tahsile ulaşmıştır; Pravadi'li Dr. Basri İzbul bunlardan birisidir.⁵⁸

Bulgaristan'daki Türklerin dini yaşamlarına dair bir diğer önemli husus da Şeriye Mahkemeleri'dir. Başmüftü, seçilip göreve geldikten sonra hakimlik yapabilmek için ilk önce İstanbul'daki Şeyhülislamlık makamına başvuruyordu. Bu yetki doğrudan Bulgar Makamları tarafından tahsis edilemiyordu. Dolayısıyla bu durum Bulgaristan'daki şer'i hakimleri, bir noktada İstanbul'daki Şeyhülislamlığa bağlamaktaydı.

1919'daki Nizamname, Şer'i mahkemeler hakkında da düzenlemeler içeriyordu. Buna göre, Bulgaristan'da üç çeşit Şeriye Mahkemesi olacaktı: “1-Bidayet, 2- İstinaf, 3-Yüksek Şeriye Mahkemesi”. Sadece şer'i davaların görülmesine izin verilen bu mahkemelerde diğer davalar için yetki bulunmamaktaydı. Bu mahkemelerin bakabildiği davalar ise:

1. “Karı-Koca arasındaki mal davaları ve kişisel davalar
2. Ana, baba ve çocuk arasındaki kişisel davalarla mal davaları,
3. Nikahın feshi davaları,
4. Nesep davaları,
5. Miras davaları.”

⁵⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s.87; Kesikioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 50

Fakat bu davaların görülebilmesi için iki tarafında razı olması gerekiyordu. Karşılıklı rıza sağlanmaz ve taraflar Şeriye Mahkemesine gitmez ise dava, Bulgar mahkemelerine intikal oluyordu.⁵⁹ Ayrıca bu davalarda mahkeme üyeleri arasında bir anlaşmazlık, dini hükümlerde bir tereddüt yaşanır, Başmüftülük İstanbul'daki Şeyhülislam'la danışabilmekteydi. 1938'de Şer'i hakimlerin bu davalara bakma yetkisi kaldırılarak yalnızca nikah kıymalarına izin verilecektir.⁶⁰

Son olarak belirtmek gerekir ki, Başmüftü ve müftülük makamları çoğu zaman Bulgaristan Türklerinin tepkisini çekmiştir. Gerek göreve getirilen liyakatsiz kişilerin sorumsuz davranışları gerekse de zaman zaman Bulgar Hükümeti'nin maşası olmaları, Bulgaristan'daki Türklerin müftülük makamına güvenini azaltmıştır. Daha sonra üçüncü bölümde değineceğimiz gibi Deliorman gazetesinde de müftülere karşı yazılmış çokça sitem ve eleştiri yazısı bulunmaktadır.

1.2.3. Demografik Yapısı

Bulgaristan'daki Türk nüfusu, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra çok ciddi bir gerileme yaşamıştır. 93 Harbinde sivil halk 500.000 ila 600.000 kişilik bir kayıp vermiştir. Bunların kimisi savaşlarda öldürülmüş kimisi de göçe zorlanmıştır. Bulgaristan'dan Anadolu'ya çok büyük oranda göçmen gelmeye başlamış ve Bulgaristan'daki Türk nüfusu azınlık durumuna düşmüştür.⁶¹

Osmanlı Devleti'yle Balkan ülkeleri arasında patlak veren Balkan Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin büyük hezimetini de Rumeli'den Anadolu'ya göç hareketini zirve noktasına taşımıştır. Bir tarafta göç hareketi diğer tarafta savaşlarda verilen kayıplar ve sonrasında uğranılan zulümler neticesinde yüzbinlerce Türk hayatını kaybetmiştir.⁶² 1911 yılında, Rumeli'de Müslüman nüfusu 2.315.293 kişiyken bu sayı 870.114'e düşmüştür. Bu kayıpların, tam olarak hangi oranda savaşlarda yitirildiği ve hangi oranda göç etmiş olduğunu kesin sayılarla tespit etmek mümkün olmasa da Müslüman nüfusun %62,44 oranında azaldığı acı bir gerçektir.⁶³

⁵⁹ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 94-98

⁶⁰ Keskiöğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 46

⁶¹ Halaçoğlu, "Bulgaristan", s. 398

⁶² Bilal N. Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2017, s. 280-281

⁶³ Hüseyin Yıldırım Ağanoğlu, *Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 105-106

Bulgaristan, 1908’de bağımsız bir devlet olmasından 1944’te Krallık döneminin bitmesine kadar geçen süre zarfında dört nüfus sayımı yapmıştır. Buna göre:

Tablo 3: 1910-1934 Yılları Arasında Bulgaristan’da Yapılan Nüfus Sayımları

Yıl	Müslüman Nüfusu	Gayrimüslim Nüfusu	Toplam Nüfus	Müslüman Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı
1910	602.188	3.735.325	4.337.513	%13,89
1920	690.734	4.486.971	4.846.971	%14,25
1926	789.296	4.689.445	5.478.741	%14,41
1934	821.298	5.254.683	6.076.137	%13,50

Kaynak: Bülent Yıldırım, *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 83-85

Nüfus tablosu incelenirken 1913 Balkan Savaşı’ndan sonra Türklerin yoğunlukta yaşadıkları Güney Dobruca’nın Romanya’ya bırakıldığını, Rodop’ta Türklerin yoğun oldukları bölgelerin de Bulgaristan’a katıldığını hatırlatalım. Bu Türklerin nüfusunu arttıran bir etkidir. I. Dünya Savaşı sonundan Bulgaristan’daki faşist iktidarın 1934’te yönetime gelmesine kadarki dönemde Bulgaristan’daki Türkler, nüfuslarında kayıp yaşamayarak Türk varlığını korumuşlardır.

II. Dünya Savaşı’nın tüm dünyayı etkilediği yıllarda Bulgaristan’da seçimler yapılamamıştı. Bu savaştan ve Bulgaristan’ın Sovyet Rusya’nın kontrolüne girmesinden sonra 1946 tarihinde nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Bu defa Komünizm ideolojisi gereği, yapılan nüfus sayımında din belirtilmemiştir. 1946’daki nüfus sayımına göre toplam nüfus 7.029.349 iken Türk nüfusu 675.500’dür.

1934 tarihinden itibaren Bulgaristan Türklerine uygulanan tahakküm ve II. Dünya Savaşı’nın getirdiği siyasi atmosfer, Bulgaristan’daki Türk nüfusu oranını toplam nüfusa kıyasla %9,6’ya düşürmüştür.⁶⁴

⁶⁴ Yıldırım, *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu*, s. 86

1.2.4 Kültürel Hayatı

Bir toplumun ilerlemesinin yegâne koşulu eğitim ve kültürdür. Bulgaristan Türkleri, varlık mücadelelerinde eğitim ve kültürün önemini görmüş ve bu uğurda ciddi mücadeleler vermişlerdir. Bulgar Hükümeti'nin politikaları doğrultusunda değişken bir seyir gösteren Türk eğitim hayatına, Türklerin kurmuş olduğu cemiyetler, dernekler, kulüpler ve bunlarla beraber oluşturulan kongreler ciddi anlamda yön vermiştir. Yukarıda değindiğimiz üzere 1906 yılında kurulan Muallimin-i İslamiye Cemiyeti, Türk okullarının okul programlarını, müfredatını belirlemiş ve ders kitaplarının yazılmasıyla doğrudan ilgilenmiştir. Bilhassa öğretmenlerin kültürel anlamda kendilerini geliştirmesine çok önem veren bu cemiyet, öğretmenler arasında “Havzalar” meydana getirerek çeşitli kongreler düzenlemişlerdir. 1912 yılında Eski Cuma'da toplanan ve bu cemiyetin yedinci toplantısı olan kongrede, öğretmenlerin eğitim vazifeleri dışında kültürel çalışmalar yapmasına da karar verilmiştir. Buradaki amaç; öğretmenlerin görev yaptıkları yerin tarihi, Türk folklorüne ait unsurları, adet, gelenek ve görenekleri hakkında öğretici yazılar yazıp Türk halkında milli şuur oluşmasını sağlamaktır.⁶⁵

Bulgaristan Türklerinin birlik olmasına ve kültürel gelişimine katkı sağlayan başka bir oluşum da spor teşkilatlarıydı. Okuldaki eğitimin yanında okul dışındaki halkın da kültürel gelişimi hedeflenmiş ve bu doğrultuda muhtelif kasabalarda spor teşkilatları kurulması çağrısı yapılmıştır. Bu spor kulüpleri, yalnızca spor faaliyetlerinin yapıldığı yerlerden ziyade farklı şehirlerdeki Türkleri bir araya getirerek sanatsal faaliyetler düzenleyen, kıraathaneler kurup halkın kitaba ulaşmasını sağlayan teşkilatlar olmuşlardır. Bu spor teşkilatlarının oluşmasında Bulgaristan'daki basın payı çok büyüktür.⁶⁶ Özellikle Deliorman gazetesi bu uğurda ciddi bir vazife gerçekleştirmiştir. Bulgaristan'ın çeşitli kasabalarında sayıları mantar gibi artan bu kulüplerin bir çatı altında toplanması fikri doğmuştur. Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür hayatında önemli bir isim olan ve aynı zamanda Deliorman gazetesinin de baş yazarı olan Mustafa Şerif Alyanak, bu kulüplerin birleşmesi için çeşitli yazılar kaleme alarak “Türk gençleri birleşiniz” diye çağrılarda bulunmuştur.⁶⁷ Bu çağrılara Rusçuk'taki Türk gençlerinden cevap gelmişti.

⁶⁵ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Bulgaristan Türk Edebiyatı*, (haz. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu), s. 25-26

⁶⁶ Keskiöğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 113-114

⁶⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 114-116

Ruşuk'ta bulunan “Yıldız” ve “Terakki” kulüpleri birleşerek 14 Temmuz 1924 tarihinde Rusuk'ta I. Spor Birliği Kongresi'ni topladılar. Bu kongreler daha sonra 1925'te Plevne'de, 1926'da Varna'da yapılmıştır. 1926'daki üçüncü kongrede Spor Birliği, “Turan” adı altında toplanmıştır.⁶⁸

Kültürel hayatın bir diğer önemli unsuru da hiç şüphesiz kıraathanelerdir. Bu kıraathaneler günümüzdeki anlayışla çay ve kahve içilen yerler değil, özel kitaplıklara sahip, okuma salonları olan ve gencinden yaşlısına Türk halkının bir araya gelip kültürel gelişim sağladıkları yerlerdir. Rusuk'ta “Sadakat” ve “Alemdar”, Filibe'de “Selâmet”, Pravadi'da “İstiklal” isminde kıraathaneler mevcuttu. Yalnızca şehirlerde değil köylerde de bu kıraathaneler faaliyete geçmiştir. Deliorman Büyüka köyünde “Ümit” adında bir kıraathane kurulurken, Razgrad'ın Ütükler köyünde, Yunus Abdal'da önemli okuma yurtları teşkil edildi. Bu kıraathaneler arasında bir tanesi ayrıca önem arz etmektedir; o da Halil ve İbrahim adında iki kardeşin Vidin'de kurduğu “Şefkat Kıraathanesi”dir. Avrupa'yı gezip gören bu kardeşler, ilim ve medeniyetin Avrupa'yı nereye taşıdığını görmüşler ve cehaletle mücadele etmeye karar verip Vidin'de bu kıraathaneyi kurmuşlardır.⁶⁹

Kültür seviyeleri günden güne artan Bulgaristan Türkleri, tiyatroya da çok ilgi göstermişlerdir. Burada öğretmenler, gazeteciler ve diğer aydınlar sayesinde pek çok eser sahneye uyarlanarak sergilenmiş, çoğu zaman yapılan bu gösterilerde biletler kesilip gelir sağlanmış, bu gelirlerle de yine okulların ve cemiyetlerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Bulgaristan'daki Türk kadınları da kültürel gelişimde önemli role sahiptiler. Varna'da Fahriye Hanım adında bir kadının başkanlık ettiği “Ana-Baba” ve “Öğretmenler Derneği”, Bulgaristan'daki kadınların kültürel gelişimi için şehir şehir, köy köy dolaşarak tiyatrolar sergilemiş, konferanslar vermiştir.⁷⁰

1.2.5. Basın Faaliyetleri

Bulgaristan Türklerinin kültür hayatının en önemli unsurlarından birisi hiç şüphesiz basındır. Bulgaristan'da Türkçe basın geleneğinin oluşumu 1865 yılına uzanmaktadır.

⁶⁸ Ahmet Hezarfen, “Bulgaristan'da Türk Spor Birliği ‘Turan’”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. 18, S. 104, (Ağustos, 1992), s. 43

⁶⁹ Keskiöğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 130

⁷⁰ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Bulgaristan Türk Edebiyatı*, (haz. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu), s. 27

Ruşuk merkezli Tuna vilayetinin valisi olan Ahmet Mithat Paşa, burada dönemin şartlarına göre oldukça teçhizatlı bir matbaa kurmuştur. Türkçe, Bulgarca, Fransızca ve Rumca hurufata sahip bu matbaa da muhtelif gazeteler, dergiler ve kitaplar neşredilmiştir. 3 Mart 1865'te yayına başlayıp 13 Haziran 1877'ye kadar yayınlanan Tuna gazetesi, bu matbaada basılmış ve Bulgaristan'daki Türkçe gazeteciliğin tohumlarını atmıştır.⁷¹

Bulgaristan'daki Türk gazeteciliği, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yeni bir safhaya girmiştir. Bulgaristan'ın Prenslik olarak ortaya çıkmasından sonra bu topraklarda kalan Türk azınlık, yeni yönetimin nizam ve kanunlarını öğrenmeliydi. Bu doğrultuda Türk aydınları, 1879 yılında "Bulgaristan Resmî Gazetesi Tercümesi"ni yayınlamaya başladılar.⁷² Prenslik döneminde gazeteciliğin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer unsur ise Jön Türklerdir. II. Abdülhamid'in istibdat yönetiminden kaçan Jön Türkler için Bulgaristan önemli bir sığınak olmuş ve buradan muhalif yayınlar yapmışlardır. Bulgaristan Türklerinin kültür hayatını oldukça olumlu yönde etkileyen bu dönemde, 1908'e kadar 48 Türkçe gazete yayınlanmıştır.⁷³

Bulgaristan'ın Krallık Dönemi olan 1908-1944 yılları ise Türk basın tarihinin zirvesini oluşturur. Bu dönemde Bulgaristan yine Türkiye'den firar eden muhaliflerin uğrak noktasıydı. Türkiye'de II. Meşrutiyet ve ardından Cumhuriyet rejimlerine muhalif olan kişiler burada yaptığı yayınlar ile Bulgaristan'daki Türkleri oldukça etkilemişlerdir. Bulgaristan'daki Türkçe gazete sayısı bu dönemde 89'a çıkmaktadır. Bunların 27'si Sofya'da, 18'i Filibe'de, 9'u Kırcaali'de, 8'i Şumnu'da, 5'i Razgrad'da, 4'ü Rahova'da, 3'ü Eskicuma'da çıkmıştır. Plevne, Yanbolu, Varna, Vidin ve Kızanlık'ta 2'şer, Ruşuk, Lom ve Osmanpazarı'nda 1'er tane Türkçe gazete neşredilmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Deliorman gazetesinin çıktığı Razgrad'da yayınlanan diğer gazete ve dergiler: Türk Spor Gazetesi, Türk Muallimler Mecmuası, Karadeniz ve Doğru Seda.⁷⁴

1923 yılında Türkiye'nin Cumhuriyet'i ilan etmesiyle Mustafa Kemal ve Milli Mücadele hareketine karşı çıkan 150 kişilik bir liste belirlenmişti. Ülkeden sürgün edilen ve vatandaşlıktan çıkartılan bu kişiler çeşitli ülkelere firar ettiler. Bu dönemde Bulgaristan'a

⁷¹ Altan Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, İstanbul, 2010, s. 31

⁷² Âdem Ruhi Karagöz, *Bulgaristan Türk Basını*, Üniversite Matbaası-Beyoğlu Tünelbaşı, İstanbul, 1945, s. 3

⁷³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 328-329

⁷⁴ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, s.155-157; Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s.332

gelen bazı kişiler burada yaptıkları yayınlar ile Türkiye Cumhuriyeti'ne ve inkılap hareketine alenen cephe aldılar. İntibah, Açıksöz, Medeniyet ve Yarın gibi Cumhuriyet aleyhtarı olan gazetelere karşı, Cumhuriyet'i savunan gazeteler şiddetli kalem atışmalarına girdiler. Ayrıca Bulgaristan'daki Cumhuriyet taraftarı gazeteler, inkılabı çok yakından takip ederek Bulgaristan Türklerinin benimsemesi için önemli mücadeleler yürüttüler. Türkiye'deki harf inkılabından sonra Yenilik, Rodop, Halk Sesi ve Deliorman gazeteleri sırasıyla Latin harfleriyle yayın yapmaya başladılar. Bunlara daha sonra Özdilek, İstikbal, Doğru Yol ve Turan gazeteleri de katılmıştır. Ayrıca Bulgaristan Türklerine yeni harfleri öğretmek ve alıştırmak amacıyla yarı Arap, yarı Latin harfleriyle yayınlanan Savaş ve Rehber gazeteleri de bu davada önemli rol oynamışlardır.⁷⁵ Yukarıda değindiğimiz üzere, Bulgaristan'daki Türk okullarında Latin harfleriyle eğitim uygulaması Bulgar Hükümeti tarafından yasaklanmıştı. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Bulgaristan'daki Türk aydınlarının girişimiyle bu yasak kaldırılmıştır. Bu doğrultuda gerekli zemini sağlayan Türk öğretmen ve gazetecileri daha sonra Sofya Büyükelçiliği aracılığıyla Türkiye'den para ve hurufat yardımı talep etmişlerdir. 1928 yılında Rehber gazetesine, 1929 yılında Yenilik gazetesine, 1930'da Rodop ve Deliorman gazetelerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerekli yardımlar gönderilmiştir. Bu yardımlar 1934 yılına kadar diğer gazetelere de sağlanmıştır.⁷⁶

Türk-Bulgar ilişkilerinin gerilemeye başlayacağı 1934 yılıyla beraber, Bulgaristan'daki Türkçe basın faaliyetleri de gerileyecektir. İktidara gelen faşist yönetim, Türkiye'deki devrimleri benimseyip yaşatmaya çalışan bu gazetelerin yayın faaliyetlerini durdurdu. Gazete sahiplerinin ve yazarlarının kimisini hapislere attılar kimisini de Türkiye'ye göçmek zorunda bıraktılar. 1933'ten 1935 yılına 14 Türkçe gazetenin yayın hayatı sonlandırıldı. Sayıları giderek artan bu gazeteler dışında Cumhuriyet aleyhinde yayın yapan gazetelere bir süre müdahale edilmedi. Lakin daha sonra bu gazetelerde aynı akıbete uğradılar. 1944 yılında Türkçe basına ait yalnızca Hakikat Şahidi adında bir dergi kalmıştı; ki o da Protestan misyonerler tarafından yayınlanıyordu. 1944 yılında Bulgaristan'daki Türkçe basın faaliyeti tamamen son bulmuştu.⁷⁷

⁷⁵ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 332-333

⁷⁶ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.158-161

⁷⁷ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 333-334

Sonuç olarak, Bulgar idaresi altında mevcudiyetini korumak için oldukça aktif faaliyetlerde bulunan Türkler, Bulgaristan’da zengin bir basın tarihi oluşturmuşlardır. Bulgaristan Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatlarındaki pek çok meselenin savunucusu olan bu gazeteler, günümüz araştırmaları için de önemli kaynaklar haline gelmişlerdir. Razgrad’da yayınlanan Deliorman gazetesi de bu kaynaklardan bir tanesidir.

BÖLÜM 2: DELİORMAN GAZETESİ

2.1. Yayın Bilgileri ve Teknik Özellikleri

Deliorman gazetesi, Bulgaristan Türkçe basın tarihinde hiç şüphesiz önemli izler bırakmış bir gazetedir. 21 Ekim 1922’de yayın hayatına başlayan gazete, ara bir dönemde tatil edilse de 9 Kasım 1933 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Haftalık olarak yayınlanan bu gazete, kimi zaman bazı sebeplerden dolayı gecikmeli olarak 10 günde bir veya 15 günde bir yayınlanmıştır. Razgrad’da yayınlanan bu gazete, 15 Nisan 1929 tarihli sayıdan sonra Sofya’ya taşınmıştır. Razgrad’da yayına başlayan Deliorman, Sofya’ya taşınana kadar yedi yılda 221 sayıya ulaşmıştır.

Bulgaristan’daki Türkçe basın hakkında çok önemli kaynak çalışmalar yapılmıştır. Türkçe basını inceleyen bu kaynaklarda Deliorman gazetesi hakkında bazı yanlış bilgiler mevcuttur. Bulgaristan’daki Türkçe gazetelerin yayın bilgileri, şekil özellikleri ve günümüzde hangi arşivlerde bulunduğu dair çok kapsamlı bir kaynak olan Bulgaristan’da Türk Gazeteciliği (1865-1985), Deliorman gazetesinin yayın yılı ve tarihlerini aktarırken altıncı ve yedinci yıla ait gazete sayılarında ve tarihlerinde ufak bir yanlışlık yapmıştır. Buna göre; altıncı yayın yılının 11 Kasım 1927 tarihli 173. Sayı ile başlayıp, 21 Aralık 1927 tarihli 179. Sayı ile bittiğini ifade etmektedir. Yedinci yayın yılının da; (gün bilgisi verilmemiş) Ocak 1928 tarihli 184. Sayı ile başlayıp, 15 Nisan 1929 tarihli 221. Sayı ile bittiğini aktarmaktadır.⁷⁸ Oysa gazete nüshaları incelendiğinde altıncı yayın yılının; 11 Kasım 1927 tarihli 173. Sayı ile başlayıp, 15 Ekim 1928 tarihli 201. Sayı ile bittiği görülmektedir. Yedinci yayın yılı ise; 26 Ekim 1928 tarihli 202. Sayı ile başlayıp, 15 Haziran 1929 tarihli 221. Sayı ile sona ermektedir. Yüzlerce gazetenin incelendiği böyle büyük çalışmalarda elbette ki böyle hatalar olabilmektedir. Dolayısıyla bu gazetelerin zamanla başka araştırmacılar tarafından da detaylı incelenmesiyle bu hatalar giderilecektir.

Deliorman gazetesinin sahibi Mahmut Necmeddin Deliorman’ın oğlu Altan Deliorman tarafından kaleme alınan Bulgaristan’da Türkçe Basın (1865-2009) adlı eser, Deliorman gazetesi hakkında zengin bilgi sunan kaynaklardan bir diğeridir. Altan Deliorman, gazetenin yayın faaliyetlerini üç döneme ayırmıştır. Buna göre, 1922’de yayına başlayan

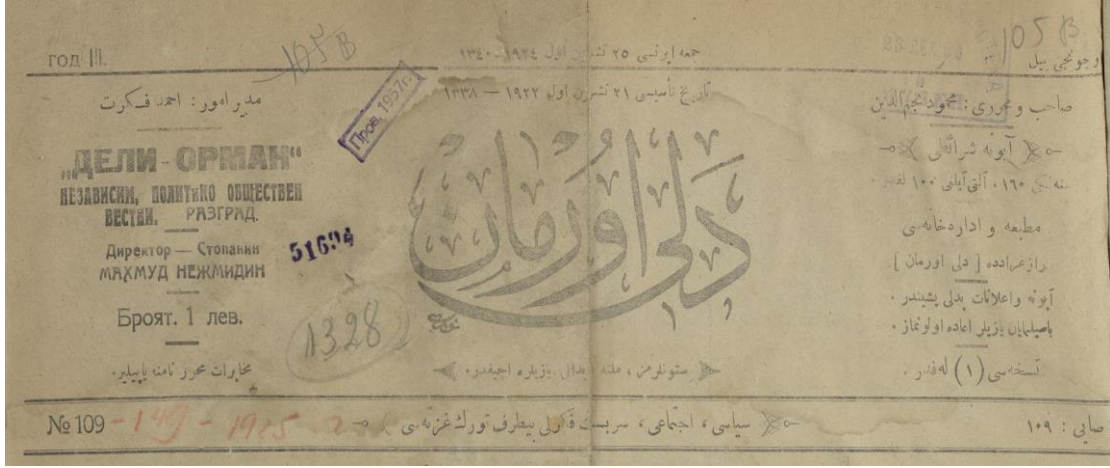
⁷⁸ M Türker Acaroğlu, *Bulgaristan’da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1990, s.12

gazete 12 Nisan 1926 tarihli 159. Sayısıyla ilk dönemini sona erdirmiştir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, 1925'te Komünist ve Çiftçi partililerin bir kiliseye yaptıkları sabotajdan dolayı Mahmut Necmeddin de suçlanmış hatta idama mahkûm edilmişti. Daha sonra aklansa da hala süren baskılardan dolayı bir süre Razgrad'dan uzaklaşmak istemiştir. Ayrıca Deliorman'ın başyazarı Mustafa Şerif Bey de Plevne Rüştîye Mektebi Müdürlüğüne atanınca Mahmut Necmeddin'e bu fırsat doğmuş ve o da yakın arkadaşıyla beraber Plevne'ye gitmiştir. Burada Mücadele adında gazete yayınlamaya başlamışlar fakat Mustafa Şerif Bey, bu kez Türkiye'ye göç etmiştir. Mahmut Necmeddin, bundan sonra Razgrad'a dönerek Tunaboyu adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Lakin bu gazete 2 sayı olarak neşredildikten sonra Plevne'ye nakledildi. Mahmut Necmeddin daha sonra Deliorman ismiyle gazetesini yayınlamaya devam etmiştir. Altan Deliorman, bu dönüşü Deliorman'ın ikinci yayın dönemi olarak adlandırır ve 14 Aralık 1926 tarihinden başlatır.⁷⁹

Gazete nüshaları incelendiğinde görülmektedir ki, 12 Nisan 1926 tarihli 159. sayı, Deliorman gazetesinin dördüncü yayın yılının son sayısıdır. Mahmut Necmeddin bu tarihte gazetesini tatil edip Plevne'ye gittiği için Deliorman gazetesinin beşinci yayın yılı durmuştur. Bundan sonraki yayın hayatının da 'altıncı yayın yılı' olarak vurgulanması, Mahmut Necmeddin'in Plevne'deki Mücadele ve Tunaboyu gazetelerinin yayın hayatını beşinci yıl olarak kabul ettiği anlamına gelir. Öyle ki; Mücadele gazetesi 11 sayı olarak yayınlanmış ve 30 Eylül 1926'da kapanmıştır. Tunaboyu gazetesi de 3 sayı olarak yayınlandıktan sonra Bulgar Hükümeti tarafından 30 Mart 1927'de kapatılmıştır.⁸⁰ Yani, Altıncı yayın yılına ait tespit edilen ilk sayının 11 Kasım 1927 tarihli 173. sayı olduğu düşünülürse, dördüncü yayın yılının da 159. sayıda sona erdiği düşünülürse bu aradaki fark olan 14 sayının 'Deliorman'ın Mücadele ve Tunaboyu ismiyle yayınlanan beşinci yayın yılı sayıları olduğu görülmektedir. Nitekim gazetede ki haber de bu düşüncüyü desteklemektedir. Altıncı yıla ait tespit edilen ilk sayı olan 173. sayıdaki "Yeniden

⁷⁹Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*, s.90-94 (Bu bilginin yazıldığı bölümde tarih yanlış aktararak 14 Ocak 1927 olarak gösterilmiştir. Burada kastettiği tarih Tunaboyu gazetesinin yayınlanmaya başladığı tarihtir. Nitekim o da 14 Aralık 1926'dır.)

⁸⁰ İsmail Hakkı Tevfik Okday, *Bulgaristan'da Türk Basını*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul, (Yıl bilgisi belirtilmemiş), s.15;

Görsel 2: Deliorman Gazetesinin Üçüncü Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi

Kaynak: *Deliorman*, 25 Teşrinievvel 1924, Sayı: 109

İkinci yayın yılına ait başlık klişesinin en üstünde sağda Bulgarca “God (Godina:Yıl):2” yıl verilmiş, ortasında gazetenin yayınlandığı gün, ay ve yıllar verilmiştir. Yıllar, Miladi ve Rumi olarak iki türlü gösterilmiştir. En sol üstte ise gazetenin Türkçe olarak yayın yılı bilgisi verilmektedir. Daha sonra yine en soldan aşağı doğru, Türkçe olarak “Sahip ve Müdür-ü Mesul: Mahmut Necmeddin”, onun altında Bulgarca olarak gazetenin ismi “Deliorman”, onun altında da Bulgarca olarak gazetenin tanıtımı ve yayın yeri bilgisi verilmektedir: “Nezavisim(Bağımsız), Politiko(Siyasi), Obshtestven Vestnik(Halk Gazetesi), Razgrad”. Onun altında da Bulgarca olarak gazetenin sahibi hakkında bilgi verilmektedir: “Direktor(Müdür)-Stopanin(Sahibi): Mahmut Necmeddin”. Yine Bulgarca olarak “Broy(Sayısı): 1 Lef” olarak ücreti belirtilmiştir. Klişenin tam ortasında en üstte “Sütunlarımız, Millete Faydalı Yazılara Açıktır.” duyurusu vardır. Onun altında Deliorman gazetesinin logosu bulunmaktadır. En solda aşağı doğru Türkçe olarak; “Baş Muharrir: Alyanakoğlu Şerif”, “Abone Şartları: Seneliği 160, Altı Aylığı 100”. Onun altında; “Matbaa ve İdarehanesi Razgrad’da (Deliorman)” Onun altında da; “Abone ve İlanat Bedeli Peşindir. Basılmayan Yazılar İade Olunmaz” “Nüshası (1) Lef” yazmaktadır. Başlık klişesinin en altında ince uzun çizginin içinde de en solda gazetenin nüsha numarası Latin harflerle verilmektedir (Bulgarlar için), ortada sloganı: “Siyasi, İçtimai, Serbest Fikirli Bitaraf Türk Gazetesidir.”, en solda ise yine gazetenin numarası Türkçe olarak verilmektedir.

İkinci yayın yılının başlık klişesinde sağ tarafta bulunan Bulgarca kısım, üçüncü yayın yılının başlık klişesinde sol tarafa geçmiştir. Farklı olarak; üçüncü yayın yılının başlık

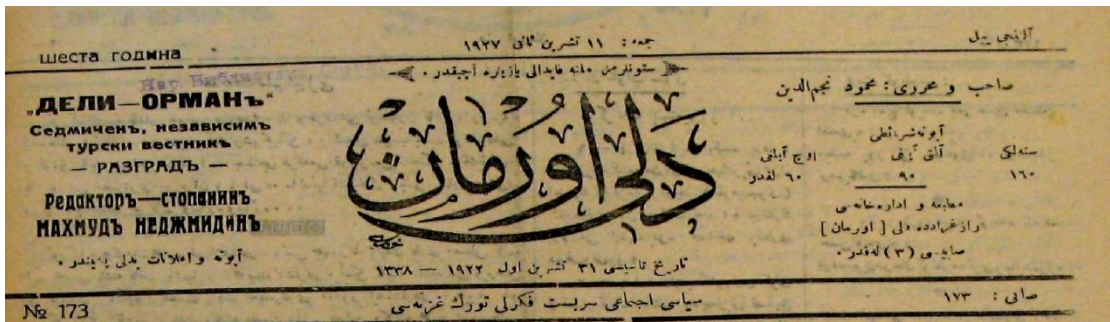
klişesinin en ortasında Deliorman logosunun üstünde “Tarih-i Tesisi 21 Teşrinievvel 1922-1338” bilgisi verilmektedir. Bu Deliorman gazetesinin yayınlanmaya başladığı tarihtir. “Sütunlarımız, Millete Faydalı Yazılara Açıktır.” yazısı bu klişede başlığın altına alınmıştır. En solda yine farklı olarak “Müdür-i Umur: Ahmet Fikret” bilgisi aktarılmıştır. Solda Bulgarca bilgilerin altında da Türkçe olarak: “Muhaberat Muharrir Namına Yapılır.” yazmaktadır.

Görsel 3: Deliorman Gazetesinin Dördüncü Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi

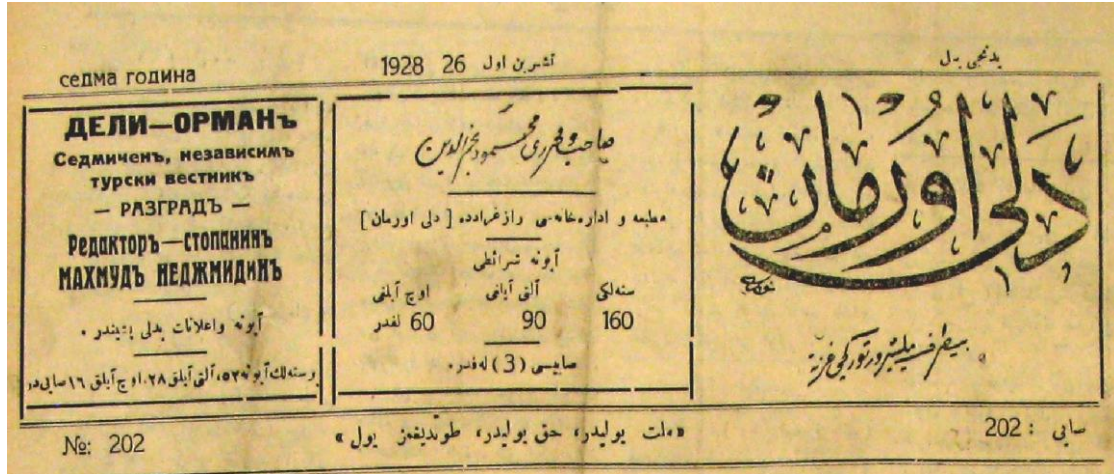
Kaynak: *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153

Bu kez Deliorman’ın logosu en solda yer almıştır. Altında Türkçe olarak slogan verilmiştir: “Bitaraf Milletperver Türk Gazetesi”. Orta ve sol kutunun üstünde Türkçe olarak yayın yılı, sayı, yayınlandığı haftalık gün, yayınlandığı gün, ay ve yıl verilmektedir. Bu klişede yıl bilgisi sadece Miladi takvim olarak gösterilmiştir. Orta kutucukta “Sahibi ve Muharriri Mahmut Necmeddin” Onun altında da yine matbaa bilgisi ve abone şartları belirtilmiştir. Bulgarca klişe yine en soldadır.

Görsel 4: Deliorman Gazetesinin Altıncı Yayın Yılına Ait Başlık Klişesi

Kaynak: *Deliorman*, 11 Teşrinisani 1927, Sayı: 173

Görsel 5: Deliorman Gazetesinin Yedinci Yılına Ait Başlık Klişesi

Kaynak: *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202

Altıncı ve yedinci yayın yılına ait başlık klişelerinde Türkçe olan bölümde ilave olarak “Üç Aylık 60 Leftir.” “Sayısı 3 Leftir.” bilgileri eklenmiştir. Solda bulunan Bulgarca kısımda ise gazete hakkında: “Sedmichen(Haftalık), Nezavisima Turski Vestnik(Bağımsız Türk Gazetesidir)” bilgisi verilmektedir. Deliorman gazetesi ikinci yayın yılında her sayfasında üç sütun yazı yayınlanmıştır. Diğer yıllara ait sayılarda ise sütun sayısı dörde çıkmıştır.

Yayınlanan nüshalarda kimi zaman fotoğraflara ve karikatürlere yer verilmiştir. Yazılar siyah puntolarla neşredilmiş, başka bir renk kullanılmamıştır. Bu yazılar matbaa yazısı olup kimi başlık ve sloganlar el yazısı olarak yazılmıştır. İncelenen nüshalarda herhangi bir sansüre rastlanmamıştır. Çok nadir olarak argo kelimelerin geçtiği bazı yerler yazarlar tarafından “.....” şeklinde aktarılmıştır. Ayrıca yayınlanan birçok haber ve yorum yazısının altında gazete yazarlarının konu hakkında görüşlerini belirten kısa notlar bulunmaktadır. Deliorman’ın abone sayısı ve tirajı hakkında gazetenin içinde bilgi olmasa da Altan Deliorman, Deliorman gazetesinin yayına başladığı ilk dönemlerde tirajının 1200 olduğunu ve Sofya’da yayınlanmaya başladığında ise bu sayının 2000’e yükseldiğini belirtmektedir.⁸³

⁸³ Deliorman, *Bulgaristan’da Türkçe Basın (1865-2009)*, s. 93

2.2. Yayın Politikası ve Muhtevası

Razgrad’da yayınlanmaya başlayan Deliorman gazetesi, yayına başladığı tarihten sonuna kadar Türk mefkuresi uğruna hizmetlerde bulunmuştur. Başlık klişelerinde slogan olarak yazdığı “Siyasi, içtimai, serbest fikirli, bitaraf Türk gazetesidir” cümlesi, düşünce yapısını ortaya koyarken “Millet Yoludur, Hak yoludur, tuttuğumuz yol” sloganı yayın politikasını vurgulamaktadır. Yine gazetelerin sütunlarda sık sık yer verdiği Ziya Gökalp’e ait olan: “Biz Türk milletinden, İslam ümmetinden, garp medeniyetindeniz” cümlesi de Deliorman’ın ülküsünü ortaya koymaktadır.

Deliorman gazetesi, yayın politikasına dair tutacağı yolu pek çok kez gazete sütunlarında da aktarmıştır. Özellikle yeni yayın yılının başladığı sayılardaki baş yazılar bu konu hakkında olmuştur. Deliorman’ın üçüncü yayın yılına girdiği 25 Ekim 1924 tarihli sayıda kaleme aldığı yazı, bu anlamda önemli bilgiler sunmaktadır. Deliorman imzasıyla neşredilen bu yazıda, gazetenin türlü mahrumiyetler, kindar engeller ve karanlık gölgelere rağmen üç yıldır Bulgaristan’ın Müslüman Türk afakında hak, adalet, din ve millet diye bağırdığını, onların sesi olduğunu aktarmaktadır. Deliorman’ın yayın hayatına başladığında zavallı Bulgaristan Türkünün dini varlığını yaşatacak, milli dertlerini onaracak, Türkün bizzat öz ruhundan kopan bir gazetesi olmadığını, o dönem yalnızca Ahali gazetesinin böyle bir emel ile ortaya çıktığını lakin onların da bu ülküyü taşıyamadıklarını belirtmektedir. Türk gençliğine milletini hatırlatmak, Müslümanlığını müdafaa etmek ve onu çok yakın bir mazide düşebileceği badirelerden kurtarmak için bu yola baş koyduklarını, her taşın altında bir Müslüman cesedi çıktığı bu ecdat yurdunda Deliorman gazetesinin korkusuzca bu dava uğrunda mücadeleye devam edeceğini ilan etmektedir.

Üç yıl önce çıktığı bu yolun çıplak, kara ve kuru topraktan ibaret olduğunu, fakat şimdi imanlı ve mefkureci Bulgaristan Türkleri sayesinde etrafının yeşil bahçeler, çiçekler ve hatta meyvelerle dolu olduğunu ifade etmektedir. Deliorman gazetesinin artık mefkureyi taşıyacak güçlü kollara sahip olduğunu ve ayrıca koca bir milletin omuzlarında taşındığından iftiharla söz ederek ebediyen yıkılmayacak bir hale geldiğini ifade etmektedir. Önceden olduğu gibi Bulgaristan Türklerini karanlığa boğmak isteyen bir grubun hala var olduğunu ve hala mücadele ettiğini belirterek Müslüman Türkleri uyarmış ve şu sözleri söylemiştir:

“Fakat ey garip Müslümanın imanlı genci! Sen mazinin kara günlerini gördün, halk acıları ve karanlıkları içindesin... Yarını görmek için büyük bir kabiliyete ihtiyaç yoktur... Elini kalbine bas ve dinle... Göreceksin ve duyacaksın ki orada: ‘Bu garip ellerinde yaşamak için toplu bulunmak lazımdır!’ diyen bir ses var. Bu senin vicdanındır...”⁸⁴

Deliorman gazetesinin incelediğimiz sayıları içerisinde bu içerikte bir yazıya bu kez yedinci yayın yılının başlangıcı olan 26 Ekim 1928 tarihli sayıda rastlamaktayız. Mahmut Necmeddin, Deliorman gazetesinin yedinci yıl dönümünde bütün gazete sayılarını önüne koyup tek tek okuduğundan bahseder. Bu uğurda karşılaştığı zulümlere, iftira ve hakaretlere boyun eğmediğini, Bulgaristan Türkünü yarasalarla dolu karanlık mağaralardan çıkarmak için durmak bilmez bir mücadele verdiğini ve vermeye devam edeceğini duygulu sözlerle aktarır. Deliorman gazetesinin hedefsiz ve programsız çalışmadığını ifade eden Mahmut Necmeddin, 1922 yılında yayına başlamasından 1928 Ekimine kadar yayınlanan sayıları yan yana koyup inceleyecek bir Türk gencinin, her sayıda milli bir heyecan ve hep aynı mefkure köşesini bulacağını söylemektedir. “Bunu söylemek belki bize düşmez” diyerek mütevazılık gösteren Mahmut Necmeddin, Bulgaristan Türklerinin eğitim ve hakları için giriştikleri bu yolda nice dostunu kaybettiğini ve hapsilere düştüğünü lakin verdikleri mücadelenin sonunda bir milleti uyandırmayı bir nebze de olsun başardıklarını aktarırken “naçizane âdemoğlu gururu” yaşadığını itiraf etmiştir. Söylediği şu sözler dikkat çekicidir: “Vazifesini yapıp yapmadığını bugün Allah bilir. Fakat istikbalin Türk çocuğu Deliorman koleksiyonunu karıştırırken onda değişmeyen bir iman, sarsılmayan bir irade ve söndürülemeyen bir ateş göreceksin ve takdirini elbette verecektir...”⁸⁵

Deliorman gazetesinin 1924-1929 yılları arasındaki sayılarını incelediğimizde çok zengin bir içerik ile karşılaşmaktayız. Dönemin mevcut diğer gazeteleri gibi bir haber ve yorum gazetesi olan Deliorman, sütunlarında kimi zaman siyasi ve sosyal haberlere yer verirken, kimi zaman neredeyse bir sayının tamamını kapsayacak tartışma yazılarını sütunlarına taşımıştır. Deliorman’ın haftalık olarak yayınlanıyor olması, siyasi ve sosyal yaşama oldukça duyarlı olması onu basın tarihinde önemli bir noktaya taşımaktadır. “Bulgaristan Havadisı” başlığı altında Bulgaristan’daki her türlü haberi sütunlarına taşıyan gazete aynı şekilde “Harici Havadis” başlığı ile yurtdışındaki meseleleri Bulgaristan Türklerine

⁸⁴ Deliorman, “Gazetemiz Üç Yaşına Girerken”, *Deliorman*, 25 Teşrinievvel 1924, sayı: 109

⁸⁵ Mahmut Necmeddin, “Deliorman Sohbetleri-Yedi Sene”, *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, sayı: 202

aktarmıştır. O dönemi etkileyen meselelere mutlaka geniş yer veren Deliorman gazetesi, yaptığı seslenişler ile Bulgaristan Türklerinin konuyla ilgilenmesinde önemli rol oynamıştır. Gazetenin etkili kişilere ulaşarak olmasının ehemmiyetini bilen ve gören Deliorman gazetesi, Türklerin haklarına dair pek çok meseleyi sütunlarına taşıyıp mebusları göreve çağırmış, Türk aydınlarının meselelere müdahil olmalarını istemiştir. Yazar kadrosunun ağırlıklı olarak öğretmenlerden oluşması neticesinde Deliorman gazetesi adeta bir edebi mecmua gibi de yayınlarda bulunmuştur. Edebiyata çok özel ilgi gösteren ve toplum için bunun çok gerekli olduğunu her fırsatta dile getiren Deliorman yazarları, Türkiye’deki ünlü pek çok şairin şiirlerini gazetede tefrika halinde yayınlamışlardır. Yine aynı şekilde büyük şairlerin ölüm yıldönümlerinde anma törenlerinin yapılmasına vesile olmuşlar, kitaplarını şiirlerini piyeslere aktararak en ücra köylerde bile sergilemeye çalışmışlardır.

Bulgaristan’daki Türklerin birlik olmasını sağlamak, aynı zamanda Bulgaristan’daki Türk varlığının geleceğini de teminat altına almak demektir. Bu uğurda özellikle farklı kasabalardaki gençlerin birbiriyle kaynaşarak milli bir şuur içinde birlik sağlaması için spor kulüplerinin kurulması fikrini ortaya attılar. Spor köşeleriyle bu spor kulüplerine ait maç müsabakalarının ve takımlar arasında yapılan turnuvalarla ilgili pek çok haber yazısı mevcuttur.

Deliorman gazetesinin içeriğinde önemli bir boşluğu dolduran bir diğer konu da Türkiye Cumhuriyeti’ne dair meselelerdir. Mustafa Kemal’in önderliğinde bağımsız bir Cumhuriyet kurulması ve arkasından gerçekleştirilen inkılaplar hakkında Bulgaristan Türkleri daima bilgilendirilmiş, tepkiye yol açabilecek inkılaplar hakkında dini ve sosyal açıdan açıklayıcı yazılar aktarılmıştır.

Daha önce yukarıda değindiğimiz gibi Bulgaristan, Türkiye Cumhuriyeti’nden sürgün edilen siyasi suçluların adeta sığınma yeri idi. Bu kişiler Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı fiilen muhalefet ediyorlardı. Deliorman gazetesi, haber sütunlarında bunlara dair de pek çok yazı kaleme almış ve Bulgaristan’daki Müslüman Türkler bu kişilere karşı uyarılmıştır.

Bulgaristan’daki Türk köylerinin durumu hakkında yazılan gezi yazıları “Köy Mektupları” başlığıyla sütunlara taşınmış ve köylerdeki Müslümanların dini ve eğitim hayatı hakkında bilgiler sunulmuştur. Bu bilgilerin nispeten güvenli bilgiler olduğu

söylenbilir zira gazetenin idarehanesinde çalışan bu kişiler gazetelere abone yazdırmak için köylere seyahatler yapıyordu. Köylerde karşılaşılan olumlu durumlardan memnuniyetle söz ederlerken, karşılaştıkları olumsuz durumlarda da sert eleştirilerde bulunmuşlardır.

Deliorman gazetesinde genellikle son sayfanın son sütunlarında ilan ve reklam bölümleri vardır. Türkçe-Bulgarca farklı içerikte reklamlar pek çok kez tekrar tekrar yayınlanmıştır. İncelenen sayılarda görülmektedir ki, gazetenin yayınının en önemli unsurlardan birisi paradır. Çok sık olarak abonelerin borçlarını ödemesi ricasında bulunulmuştur. Gazeteyi alıp parasını göndermeyenler önce ifşa edilmiş daha sonra mahkemeye verilmiştir.

Netice itibariyle Deliorman gazetesi, sahip olduğu zengin içerik ve gösterdiği mücadele ile gerek Bulgaristan'daki Türklerin hayatında gerekse de Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihinde önemli bir iz bırakmıştır.

2.3 Sahibi ve Yazarları

Deliorman gazetesinin haftalık yayınlanması ve bu kadar uzun bir yayın ömrüne sahip olmasının arkasında elbette ki kalabalık ve çalışkan yazar kadrosunun başarısı yatmaktadır. Gazetenin sahibi ve baş yazarı Mahmut Necmeddin Deliorman'dır. Ayrıca yayınlandığı süre boyunca dönem dönem Ahmet İhsan, Mustafa Şerif Alyanak ve Bekir Sıtkı'da baş yazarlık görevlerini üstlenmişlerdir. Ayrıca Hasip Saffeti Aytuna, Hafız İsmail Hakkı, Yahya Hayati, Hüsmen Celal Çetin, Ebuşinasi Hasan Sabri ve Arif Necip Kaskatı gibi isimler yazdıkları yazılarla Deliorman gazetesine önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.⁸⁶

Deliorman gazetesi ayrıca kendisine çeşitli köy ve kasabalardan gelen mektuplardaki haber ve yazıları da birçok kez sütunlarında yayınlamıştır. Mektuplardaki bu yazıların bazıları gönderenin ismiyle yayınlanmış bazı yazılarda da yazara dair bilgi verilmeden yayınlanmıştır. Öyle ki Deliorman gazetesi bazı sayılarda, yazıların çokluğundan dolayı kimi yazıları yayınlamadıklarını kimisini de ilerleyen tarihlerde yayınlayacağını duyurmuştur. Edebiyat konusunda dönemin avukatlarından Muharrem Yumukof (Yumukoğlu)'un pek çok şiiri ve edebi yazısı da Deliorman sütunlarında yer almıştır.

⁸⁶ Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*, s.89-90; Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği 1865-1985*, s. 12-13

2.3.1. Mahmut Necmeddin Deliorman (1897-1973)

Mahmut Necmeddin, 1897 yılında Deliorman bölgesinin ileri gelen ailelerinden Saraç Salih Efendi ve Ayşe Hanım'ın oğlu olarak Razgrad'da dünyaya geldi. Rüştîye eğitimi aynı yerde tamamlayan Mahmut Necmeddin Sofya'da ilk gazetecilik deneyimine adım attı. Türk Sadası gazetesinde stajyer olarak çalışmaya başladı. Ahmet Fazıl Tunca ve Ethem Ruhi Balkan gibi isimlerin yanında gazeteciliğe daha da bağlandı ve onlardan çok şey öğrendi. Yine bu isimlerin sayesinde o sırada Sofya'da ataşemiliter olan Mustafa Kemal ile tanışmıştır.⁸⁷

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla gönüllü olarak Türk ordusuna katılıp, Çanakkale cephesinde savaşmış ve orada ağır bir dizanteri hastalığına yakalanmıştır. İstanbul'da tedavi gördükten sonra bir süre Hilal-i Ahmer (Kızılay)'de görev yapmaya başlayan Mahmut Necmeddin, onu aynı zamanda fikir olarak da etkileyecek olan Türk Ocağı toplantılarına katılarak burada Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi gibi Türkçülüğün önemli şahsiyetleri ile tanışmıştır. 1919'da İstanbul'un işgal edilmesinden sonra da doğduğu topraklara, Razgrad'a dönen Mahmut Necmeddin burada bir matbaa kurdu. Bulgaristan'daki Türklerin aydınlanması yolunda giriştiği kültürel faaliyetlerin yanında haklarını savunmak için de siyasete atılmıştır. Çiftçi Partisi, o dönem Türk haklarını önemsiyordu. Türk halkı tarafından da sevilen Mahmut Necmeddin'e burada Türk kolu sekreterliği vazifesi verilmiştir.⁸⁸

Mahmut Necmeddin, 1922 yılında Sofya'da bizzat Stamboliyski ile görüşerek Türklerin sıkıntılarına dair askıda duran meseleleri gündeme getirmiştir. Deliorman gazetesinin aydın Türk yazarlarıyla da bu dönemde bir araya gelmişler ve Bulgaristan Türklerinin sesi olma vazifesini üstlenmişlerdir. Lakin 1923'te Stamboliyski Hükümeti'ne yapılan darbe sonucunda Partililerle beraber Mahmut Necmeddin'de tutuklanmış, hapiste işkenceye maruz kalmış ve sonunda idama mahkûm edilmiştir. O dönem Bulgaristan'da nüfuzlu bir siyasetçi olan Bagriyanof, yakın dostu Mahmut Necmeddin'i idam cezasından kurtarmıştır. Daha sonra 1925 yılında Bulgaristan'da bir kiliseye bombalı saldırı gerçekleşmiştir. Askeriyeden ve siyasetten önemli isimlere yönelik yapılan bu saldırıda Komünist ve Çiftçi Partililer suçlanarak yine kapsamlı bir tutuklama başlamış, Mahmut

⁸⁷ Niyazi Hüseyin Bahtiyar, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, Bizim Anayurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.108

⁸⁸ Altan Deliorman, "Mahmut Necmeddin Deliorman", *Türk Kültürü*, S.134, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, (1973), s.140-141

Necmeddin de siyasi geçmişinden dolayı suçlanmış ve idamına hükmedilmiştir. Lakin burada da şans yüzüne gülmüş ve idamdan kurtulmuştur.⁸⁹

Deliorman gazetesi bu dönemde tatil edilmiş, Mahmut Necmeddin hem göze batmamak için hem de yakın arkadaşı Mustafa Şerif'in Plevne'ye atanması üzerine oraya gitmiştir. İki defa ölümden kurtulmasına rağmen Türklük davasına devam etmiş ve Plevne'de Mücadele ve daha sonra Tunaboyu gazetesini çıkartmıştır. Bu gazetelerin kapatılması sonucunda Razgrad'a dönerek Deliorman'ın neşriyatına devam etmiştir.

Sofya'daki I. Milli Kongre'den sonra 1929'da gazetesini ve matbaasını oraya nakleden Mahmut Necmeddin, 1932-1933 yıllarında Türk köylerine yapılan Keserova katliamı ve Razgrad'daki mezarlıkların ırkçı Bulgarlar tarafından tahrip edilmesi konusunda yaptığı haberler ve müracaatlar ile ilk olarak Sofya Büyükelçisi ve ardından Türk basınının dikkatini buraya çekmiştir.⁹⁰ Kamuoyunda oluşan tepki doğrultusunda halkı galeyana getirdiği gerekçesiyle bir kez daha idamına karar verilmiştir. Bu kez Türkiye Cumhuriyeti bizzat devreye girerek Bulgaristan'a nota vermiş ve Mahmut Necmeddin'in kurtulmasını sağlamıştır. Resmi yollardan durdurulamayan Mahmut Necmeddin, Bulgar komitacıları tarafından feci bir saldırıya uğramış ve öldüğü düşünülerek bir kanala atılmıştır. Bu durumdan da mucizevi bir şekilde kurtulduktan sonra bir daha böylesi bir saldırı ihtimali üzerine Sofya Büyükelçiliği'nin tavsiyesiyle Türkiye'ye göçmüştür.⁹¹

Anavatan Türkiye'ye gelen Mahmut Necmeddin, Türkiye'de Soyadı Kanunu'nun ilanından sonra kendisine 'Deliorman' soyadını seçmiştir.⁹² Gazetecilik faaliyetlerine Türkiye'de yoğun bir şekilde devam ederek 1934'te Son Posta, 1936'da Açık Söz ve Son Telgraf, 1937 'de Vakıf Haber, 1942'de Demokrat Politika, 1951'de Milliyet, 1955'ten 1973'e kadar da farklı zamanlarla Her Gün, Edirne ve Bugün gazetelerinde yazarlık ve mütercimlik yapmıştır. Ayrıca kendisi Trakya Postası, Balkan Postası, Çağdaş ve Anavatan gibi gazete ve dergiler çıkartarak hayatını gazetecilikten kazanmaya devam etmiştir. Gerek çalıştığı gerekse de kendisinin yayınladığı gazete ve dergilerde Bulgaristan Türkleri hakkında onlarca makale ve tefrika yayınlamıştır. 1951 ve 1954 yılları arasında Türk Basın Birliği Sekterliği, 1967 ve 1968 yıllarında da Türk Yazarlar

⁸⁹ Bahtiyar, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, s. 109

⁹⁰ Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*, s. 94

⁹¹ Deliorman, "Mahmut Necmeddin Deliorman", s. 141

⁹² Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2009)*, s. 95

Birliği 2. Başkanlığı vazifelerinde bulunmuştur. 7 Aralık 1973 tarihinde de İstanbul’da hayata gözlerini yummuştur.

Çok genç yaşta tanıştığı gazetecilik ile çok genç yaşta atıldığı savaş meydanlarıyla ruhuna ektiği mücadele tohumları, 76 yıllık ömrünün sonuna kadar kocaman çınarlara dönüşmüştür. Bulgaristan Türklüğü uğruna defalarca ölümden dönmesine rağmen bu davadan vazgeçmemiş hem hayatıyla örnek olmuş hem de yazılarıyla Bulgaristan’da pek çok aydının yetişmesine vesile olmuştur. Ebediyete intikal ettiği gün üzerinde bulunan kâğıtta şu beyitler yazılıydı:

“Güneş gurup ediverdi zevâli anlamadan,

Zevale ermede âlem, kemâli anlamadan.”⁹³

Görsel 6: Mahmut Necmeddin’in Deliorman Gazetesinde Basılan Gençlik Fotoğrafi

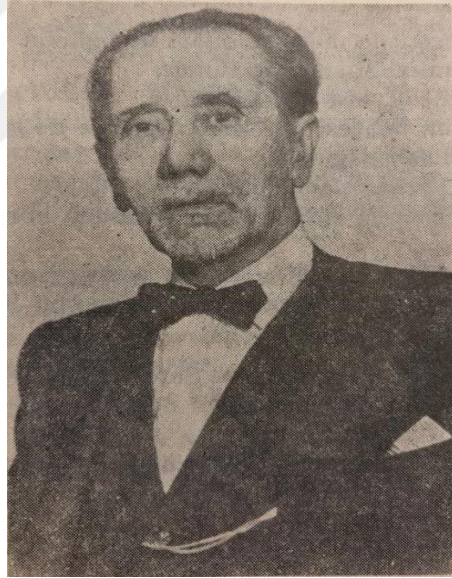
Kaynak: *Deliorman*, 16 Şubat 1925, Sayı: 124

⁹³ Deliorman, “Mahmut Necmeddin Deliorman”, s. 141-142 (Bu beyit Yahya Kemal Beyatlı’nın ‘Kuvayi Milliye Destanı’ndan alıntıdır.)

Görsel 7: Mahmut Necmeddin'in Deliorman Gazetesinde Basılan Bir Başka Fotoğrafi

Kaynak: *Deliorman*, 2 Mayıs, 1925, Sayı: 134

Görsel 8: Mahmut Necmeddin Deliorman'ın İleriki Yaşlarına Ait Bir Fotoğrafi

Kaynak: *Deliorman*, "Mahmut Necmeddin Deliorman", s. 140

BÖLÜM 3: DELİORMAN GAZETESİ PERSPEKTİFİNDEN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI (1924-1929)

3.1. Bulgaristan Türklerinin Eğitim Hayatına Dair Yazılar

Deliorman gazetesi, yayınlandığı süre boyunca yalnızca bir haber gazetesi olmaktan öte Bulgaristan Türklerinin sorunlarına ve dertlerine yönelik pek çok yorum yazısıyla da onların sesi olmaya çalışmıştır. Gazetenin incelenen nüshalarında Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatına dair pek çok haber ve yorum yazısı tespit edilmiştir.

Deliorman gazetesinin 11 Şubat 1924 tarihli sayısında, Peştera’da Türklere ait donanımlı Rüştîye Mekteplerinin bulunduğu fakat Türklerin yenilik yollarında yürümesini engellemek isteyen kişilerin engelleme teşebbüsleri neticesinde bu okulların faaliyetinin durduğu ve artık yalnızca üç tane okulun kaldığı aktarılmaktadır. Buna rağmen okulların ihyası için mücadele eden öğretmenlerin bu okullara maddi destek sağlamak üzere olduğu vakit yine bu şahısların partizanlıklarıyla bu desteklerin kesildiği ifade edilmektedir. Eğitimin böylesine gerekli olduğu bir asırda bu kişilerin tek gayesinin ceplerini doldurmak olduğu ve bu sebeple Türk okullarının halini acıacak bir vaziyete düşürdükleri sert bir şekilde eleştirilmektedir.⁹⁴

Deliorman gazetesi dönemin Bulgar gazetelerini de takip ederek orada Türkleri alakadar eden haberleri gazetesine taşımıştır. Bulgar gazetesi Zora’da yayınlanan bir haberde Türk okullarına verilmesi kararlaştırılan yardımların yakında ödeneceği duyurulmaktadır.⁹⁵ Bir sonraki sayıda, Narod adlı bir Bulgar gazetesinde Pravadi Mebusu Vladislav Marinkof’un yayınlanan bir makalesinden uzun bir alıntı yapılmıştır. Bu mebus makalesinde, 1923 senesi eğitim bütçesi hesaplamalarında Türk okullarına ayrılan bütçede bir yanlışlık yapıldığını ve bunun sonucu olarak da Türklerin kendilerini protesto ettiklerini söylemektedir. Lakin Türklerin bu konuda haklı olduklarını ve derhal bu vaziyetin düzeltilmesi gerektiğini eklemektedir. Ayrıca makalesinde Türkler hakkında söylediği sözler dikkat çekicidir. Türklerin çok çalışkan ve sadık bir tebaa olduğunu, Balkan Harplerinde bile cephelerin gerisinde Bulgaristan’a hizmette bulunduklarını söyleyen

⁹⁴ Behçet, “Cehalet ve Hıyanet Toplanınca”, *Deliorman*, 11 Şubat 1924, Sayı: 68

⁹⁵ “Bulgaristan Havadisi-Mektep İaneleri”, *Deliorman*, 11 Şubat 1924, Sayı: 68

Marinkof, Bulgaristan'daki Türklerin göç etmemesini arzu ettiklerini, bu doğrultuda da haklarının sonuna kadar sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Marinkof, bu makalede ayrıca Pravadi kasabasındaki Türk okullarının vaziyeti hakkında da önemli bilgiler aktarmıştır. Buna göre; kasabada bir Rüştîye mektebiyle beraber 48 köy okulunun olduğunu fakat yalnızca iki köy hariç diğer köylerdeki okul binalarının kötü bir vaziyette olduğunu ifade etmiştir. Bu okullarda 3601 öğrenci ve 68 öğretmenin bulunduğunu, bu öğretmenlerin de 10867 frank maaş aldıklarını belirtmektedir. Bu maaşların, Müslüman halkın kendi aralarında topladıkları vergilerle ve cüzi bir miktarda da Hükümet ve belediyelerin yardımıyla ödendiklerini söylemektedir. Diğer taraftan onların Hükümete ödedikleri eğitim vergisinden bir istifade sağlayamadıklarını dile getirerek, Hükümetin Türklerin eğitime dikkat ve ehemmiyet göstermesinin bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. Bu yazının sonunda 'Deliorman' yorumu mevcuttur. Bu notta da mebusa Türklerin eğitim haklarını dile getirdiği için Müslümanlar adına teşekkür edilmiştir.⁹⁶

İkinci yayın yılına ait bir sonraki sayıda, Bulgaristan İslamlığının üç mühim dayanağının okul, vakıf ve müftülükler olduğu söylenmektedir. Bu üçünün birbirine bağlı bulunduğu ve birinin çökmesi halinde diğerlerinin de bu akıbete uğrayacağı belirtilmiştir. Bu dayanakların içinde ise en önemlisinin okul olduğu zira tüm bu unsurları yaşatacak olan insanların önce eğitilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Başmüftülüğün her kasaba ve köy vakfının bütçesinden yüzde on pay aldığı ve bu durumun zaten zor ayakta duran Türk okullarının maddi olarak iflası anlamına geldiği belirtilmektedir. Başmüftülüğe bu noktada bir çağrı yapılarak okulların ayakta kalması için maddi şartları zorlamamaları rica edilmiş zira okulların çökmesinin milleti de çöküşe sürükleyeceğine dikkat çekilmiştir.⁹⁷

Deliorman gazetesinin üçüncü yayın yılına ait 109-149. sayılarında da okul konusu sütunlarda oldukça yer etmiştir. Daha önce köylerden gelen pek çok mektuba Deliorman gazetesinde yer verildiğine değinmiştik. Karaağaç bölgesinden gelen mektup, okul encümenlerine sitem dile getirmektedir. Daha önce 14000 franga tutulan öğretmenlerin maaşının 22000 franga çıkarıldığı ve eski öğretmenlerin görevden uzaklaştırılarak yerine okuma yazma dahi bilmeyen gençlerin getirilmesi eleştirilmektedir. Bunun düzeltilmemesi durumunda daha uzun yazıların kaleme alınacağı konusunda da uyarıda

⁹⁶ "Mektep İaneleri", *Deliorman*, 15 Şubat 1924, Sayı: 69

⁹⁷ Ali Kemal, "Mektep, Vakıf, Müftülük", *Deliorman*, 21 Şubat 1924, Sayı: 70

bulunulmuştur.⁹⁸ Bir başka sayıda da Razgrad öğretmenlerine tüm maddi zorluklara rağmen fakir öğrencilerin kırtasiye ihtiyaçlarını karşıladıklarından dolayı teşekkür edilmiştir.⁹⁹

Sinan Köyü'nden gelen başka bir mektupta, köylülerin birkaç sene evvel bir okul yapmaya başladıkları fakat parasızlıktan dolayı bu inşaatı tamamlayamadıkları ifade edilmektedir. Köye gelen bir müfettişin de inşaata on gün mühlet verdiği aksi halde kapatılacağını söylediği duyurularak bu duruma tepki gösterilmiştir. İnşaatın bitmek üzere olduğu ve köylülerin para topladığı ilan edilerek destek beklenmiştir.¹⁰⁰ Aynı sayıda bir başka haber de dikkat çekicidir. İslimye'de öğretmenler bir araya gelerek bir kıraathane açmaya karar vermişler ve yardım kampanyası başlatmışlardır. Lakin İslimye Encümen Reisi Ahmet Mithat: "Teşkil edeceğiniz cemiyetle hiçbir alakam yoktur. Beş para vermem!" diyerek destek sağlamayınca "Ne acıklı hal değil mi?" diye eleştiride bulunulmuştur. Yine bu haberin altında Deliorman'ın yorumu mevcuttur: "Bu milliyetçilik asrında her şeyden evvel Türk olduğumuzu düşünerek el ele vermemiz lazımdır. Bilhassa Encümen Reisi gibi münevver bir dindaşın bu hususta gençlerimize rehber olması lazımdır. İslimye gençlerine muvaffakiyetler dileriz."¹⁰¹

Deliorman gazetesinde Romanya'daki Türk okulları da sütunlara taşınmıştır. Balkan Savaşı'ndan sonra Romanya'ya bırakılan bölgede oldukça fazla sayıda Türk nüfusu ve okulu olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu haberde, Romanya'daki Türk okullarının kapatılmak üzere olduğu ve Romanya Hükümeti'nin bir kararname ile Türk okullarında öğleye kadar Romen öğretmenler tarafından Romence, öğleden sonra da Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulacağını karar aldığı aktarılıyor. Romanya'daki Müslüman ahaliden kırk bin kişinin Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde kaldıklarını Ankara Hükümeti'ne bildirdikleri lakin teşebbüslerinin cevapsız kaldığı aktarılmaktadır.¹⁰²

Deliorman gazetesinin 16 Aralık 1924 tarihli sayısında, Osmanpazarı'nda Türklerin partizanlıktan başka hiçbir şey yapmadıkları, kasabada bir okulun bile bulunmadığı ifade

⁹⁸ Karaağaç Köyü Ahalisinden Biri, "Karaağaç Mekteb-i İslamiyesi Encümen Heyetine", *Deliorman*, 25 Teşrinievvel 1924, Sayı: 109

⁹⁹ "Muallim Havzası", *Deliorman*, 6 Teşrinisani 1924, Sayı: 111

¹⁰⁰ Ferhat Mehmet, "Sinan Köyü Mektebi Kapatılacak Mı?", *Deliorman*, 13 Teşrinisani 1924, Sayı: 112

¹⁰¹ Bozkurt, "Evvela Türküz", *Deliorman*, 13 Teşrinisani 1924, Sayı: 112

¹⁰² "Romenler Müslümanları Romenleştiriyor", *Deliorman*, 27 Teşrinisani, Sayı: 113

edilerek ahaliye çağrı yapılmıştır. Bu haberin altında Deliorman yorumunda da hiçbir fayda sağlamayan partizanlığın terk edilip milli meselelere ehemmiyet gösterilmesi vurgusu yapılmıştır. “Yoksa istikbal karanlıktır.”¹⁰³ Aynı tarihli sayıda bu kez farklı bir sorun dile getirilmiştir. Şumnu Darül Muallimin Mektebi’nde Gospodin Şarankof adlı yeni bir öğretmenin Türk öğrencileri aşağılaması ve öğrencilere haksız yere zayıf not vermesi üzerine 7 Aralık’ta öğrenciler grev ilan etmişlerdir. Öğrenciler, Şarankof’un yerine başka öğretmen gelene kadar okula dönmeyeceklerini ifade etmişlerdir.¹⁰⁴

12 Ocak 1924 tarihli nüshada ise Türk okullarındaki Bulgar öğretmenlere dair bir uyarı yazısı neşredilmiştir. Türk okullarında artan Bulgar öğretmenlerin sözde Bulgarca’yı daha iyi öğretmek için görevlendirildiği lakin bu kişilerin amaçlarının kendi kültürlerini empoze etmek olduğu vurgulanıyor. Ayrıca bu öğretmenlerin tek kelime Türkçe bilmemesinden dolayı eğitim gören öğrencilerin Bulgarca’yı öğrenemedikleri ifade edilerek Türklerin bu duruma karşı birleşerek tepki göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Sayıları günden güne artan Bulgar öğretmenlere karşı Türklerin milli anlamda da dikkatli olmaları gerektiği yazılmıştır.¹⁰⁵ Bir başka haber ise Deliorman gazetesinin eğitim konusuna ne kadar duyarlı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Neşredilen haberde Kırcaali’de bir öğretmenin istifa ettiği ve sebebinin henüz öğrenilemediği bildirilmektedir. Deliorman yazarları, Kırcaali’den bir öğretmen eksilmesinden dolayı üzüntü duyduklarını aktarmışlardır.¹⁰⁶

Deliorman gazetesinde Bulgar öğretmenlere yönelik tepkiler büyümektedir. “Protestolar” başlıklı yazıda, Bulgaristan’daki Eğitim Yasası’na göre, Bulgar tarihi ve coğrafya derslerini Türk okullarında Bulgarca olarak okutabilecek Türk öğretmen bulunmadığı takdirde oraya Bulgar öğretmen atandığı ifade edilmektedir. Razgrad Rüştüyesinde Avukat Yumukof (Muharrem Yumukoğlu) gibi Bulgarca’yı çok iyi seviyede bilen bir öğretmen olduğu halde Eğitim Bakanlığı’nın Razgrad’a Bulgar öğretmen göndermesinin büyük bir tepkiye sebep olduğu belirtilmektedir. Derhal Eğitim Encümeni ve Eğitim Bakanlığı’na protesto telgrafları çekilmiştir. Ayrıca Razgrad’da kıraathanede bir toplantı yapılarak hem bu mesele hem de Şumnu sancağındaki Türk ilkokullarına tayin olunan 16 Bulgar öğretmenin protesto edilmesi için beş kişilik bir heyetin Sofya’ya

¹⁰³ “Partizanlık Yüzünden”, *Deliorman*, 16 Kanunuevvel 1924, Sayı: 115

¹⁰⁴ Fahrettin Sadık, “Şumnu Darülmualimin’de Grev”, *Deliorman*, 16 Kanunuevvel 1924, Sayı: 115

¹⁰⁵ Akif Mehmet, “Milli Yaralar”, *Deliorman*, 12 Kanunusani 1925, Sayı: 119

¹⁰⁶ “Bulgaristan Havadisi-Kırcaali’de Neler Oluyor?”, *Deliorman*, 19 Kanunusani, 1925, Sayı: 120

gönderildiği yazılmıştır. Diğer kasabalardan da protestolar gönderilmesi için çağrılarda bulunulmuştur.¹⁰⁷ Lakin daha sonra Sofya'ya giden heyetin taleplerinin karşılık görmediği bildirilmektedir.¹⁰⁸ Bulgaristan Türkleri bu durumu kabullenmeyerek tepkilerini daha da yükseltmişlerdir. Okullara Bulgar öğretmenler atanmasıyla alakalı kanun hakkında öğretmenlere, encümenlere ve Müslümanlara bilgi verilmesi amacıyla mart ayının ilk pazar günü toplantı çağrısı yapılmıştır.¹⁰⁹ Kamuoyunun tepkisi buraya çekilmeye çalışılmıştır.

Kamuoyunun tepkisini toplamak amaçlı bir diğer dikkate değer haber de Karlovo'dan gelen mektup doğrultusunda neşredilmiştir. Bu mektupta, Yunan Parlamentosu'nda mebusluk eden İpsalalı Ahmet Hikmet Efendi ile "Vahdettin'in çalgıcılarından" Muid Efendi'ye okullarda vazife verilmesi eleştirilmektedir. Bu meselenin ahali arasında çok tartışma yarattığı lakin encümenlerin umursamadığı belirtilmektedir. Mektup şu şekilde sonlanmaktadır: "Atina'da Yunanlılarla çalışan böylelerini beslemek bizim için bir zillet değil midir? Milletin her derdine deva olmaya çalışan gazetenizin bize bir rehberlik etmesini bekleriz." Bu mektubun altında da Deliorman, Muid Efendiyi tanımadıklarını, okul müdürlüğüne tayin olunan Ahmet Hikmet Efendi hakkında ise: "Ahmet Hikmet bizim bildiğimiz hainlerden ve Türkiye'den matrud Ahmet Hikmet ise mektepten behemehal tardı icap eder. Bu hususta Karlovo Mekteb-i İslamiyesi Encümenliğinin izahatını bekleriz" demiştir.¹¹⁰

Bulgar öğretmenlerin atanması meselesinde eleştirilerin hedefi bu kez Tunca gazetesi olmuştur. Mahmut Necmeddin kaleme aldığı bu yazıda, Bulgaristan Türklerinin gayet kanuni şekilde haklarını arayıp protestolar yapmasının herkes tarafından desteklendiğini lakin Tunca gazetesinin bu atamaları gayet normal karşıladığını söyleyerek tepki göstermiştir. Yine Tunca'daki başka bir yazıda; Türklerin protestolarla yanlış bir yol izlediği, okullara atanan Bulgar öğretmenlerinin maaşlarının Hükümet tarafından karşılanacağını söyleyerek savunma yaptıkları aktarılmaktadır. Mahmut Necmeddin: "Tunca, Bulgar muallimlerini bütün Mekâtib-i İslamiye'ye almakta bir mahzur görmüyor mu? Yoksa, Rüştî ve ibtidai mektepleri arasında bir fark yapıyor mu? Mevzu bahis

¹⁰⁷ "Protestolar", *Deliorman*, 10 Şubat 1925, Sayı: 123

¹⁰⁸ "Kederli Haberler", *Deliorman*, 17 Şubat 1925, Sayı: 124

¹⁰⁹ "Razgrad Muallimler Havzasından-Numro:29" *Deliorman*, 24 Şubat 1925, Sayı: 125

¹¹⁰ H. R. "Karlovo'dan- Ahmet Hikmet ve Muid Efendiler Hakkında", *Deliorman*, 24 Şubat 1925, Sayı: 125

makaleden ‘Tunca’ refikimizin böyle bir fark yapmadığı aşıkardır.” diyerek meselenin maddiyattan ziyade milli bir mesele olduğunu vurgulamaktadır.¹¹¹

Deliorman gazetesinin 12 Nisan 1925 tarihli nüshasında, Türklerin eğitim konusunda birlik olmayı becerememesi üzerine bir serzeniş vardır. 7 Nisan’da Bulgaristan Muallimler Cemiyeti’nin otuzuncu sene-i devriyesi üzerine yapılan toplantıları Bulgar gazetelerden okuduklarını söyleyen Deliorman yazarları, Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’nde üye sayısı dört yüz, beş yüzü geçmezken Bulgaristan Muallim Cemiyeti’nde üye sayısının on bin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum karşısında utanç duyduklarını belirterek: “Biz hala teşkilatın manasını anlayamayacak mıyız?” siteminde bulunmuşlardır.¹¹²

Daha önce yukarıda değindiğimiz gibi Deliorman gazetesi, kamuoyunun tepkisini toplamada önemli bir roldeydi. Bu durum olumlu neticeler doğurduğu gibi olumsuz neticeler de yaratmıştır. Levski bölgesinden gelen bir mektup bu duruma örnek teşkil etmiştir. Zira bu mektupta, kasabaya tayin edilen üç öğretmenin üç ay sonra grev ilan ettiği, maaşlarının yükseltildiği halde vazifeye devam etmedikleri, okullara geri döndükten sonra da çocuklara layıkıyla terbiye vermeyip onları içkiye özendirecek kadar ileri gittikleri aktarılmaktadır. Bulgar yortularının hemen hepsinde okulu tatil ettikleri ve her fırsatta soluğu meyhanede aldıkları söylenen bu öğretmenlere ağır bir eleştiri yapılmıştır. Bu haberin altındaki Deliorman yorumunda ise öğretmenlerin bu kadar kayıtsızlık göstereceğine pek inanamadıkları ve bu haberi ihtiyatla yayınladıkları belirtilmektedir.¹¹³ Nitekim bu haberin yayınlandığı tarihten üç hafta sonra Levski’den gelen mektuptaki meselenin doğru olmadığı bildirilmiştir.¹¹⁴ Burada bir itibarsızlaştırma yapılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Lakin Deliorman yazarları, yayınladıkları haberleri teyit etme konusuna ehemmiyet göstererek haberi yalanlamışlardır.

Bulgaristan’daki eğitim hayatına dair her açıdan haber ve yazıyı sütunlarına taşıyan Deliorman gazetesinin 17 Mayıs 1925 tarihli nüshasında yayınlanan “Nutukçu Geçinen Yoldaşlarıma” başlıklı yazı da oldukça önemlidir. Akif Mehmet’in kaleme aldığı bu yazıda, okullardaki öğrencilere talim ve terbiye verilmesi, her dersin kendi materyaliyle

¹¹¹ Mahmut Necmeddin, “Mekteplerimiz Hakkında”, *Deliorman*, 11 Mart 1925, Sayfa: 128

¹¹² “Bulgar Muallim İttihadı”, *Deliorman*, 12 Nisan 1925, Sayı: 132

¹¹³ Hasan Mahmut, “Levski’den Yazılıyor: Evlad-ı Millete Yazık”, *Deliorman*, 11 Mayıs, 1925, Sayı: 135

¹¹⁴ “Namussuz İşler”, *Deliorman*, 2 Haziran 1925, Sayı: 138

işlenip imtihan edilmesi gerektiği vurgulanırken bazı köylerdeki öğrencilerin gördüğü eğitimin, öğretmenler tarafından kendilerine verilen birer ikişer nutuğu ezberlemekten ibaret olduğu söylenmektedir. Bu öğrencilerin okullara gelirken yanlarında kâğıt kalem bile getirmeyi lüzum görmedikleri yalnızca kendilerine verilen nutukları ezberleyip bundan imtihana tutuldukları aktarılmaktadır. Bazı okullarda dördüncü sınıfa giden öğrencilerin tam not şahadetnameleri (diploma) olmasına rağmen okuma ve yazmayı bile düzgün yapamadıkları belirtilerek öğretmenlere bu yanıştan dönülmesi konusunda uyarıda bulunulmuştur.¹¹⁵

Okullardaki eğitimin iyileştirilmesi için öğretmenlerin donanımlı olmasının önemini kavrayan Bulgaristan Türkleri, öğretmen kursları teşkil etmeye başlamıştır. Alyanakzade kaleme aldığı bir yazıda, Razgrad kasabasında öğretmen kurslarının ağustos ayı itibariyle faaliyete geçeceğini ilan etmiştir. Daha önce kurslardan maddi yetersizlik ve uzak yol sebebiyle mahrum kalan öğretmenlerin bu vesileyle kurslardan çok istifade edeceğini, okullardaki öğrencilere ilim irfan öğreten öğretmenlerin daha iyi tahsile muvaffak olacağını söyleyerek memnuniyetini dile getirmiştir. “İlim ve medeniyet asrında her türlü bilgi ile donatılmış bulunmak mecburiyetinde olduğumuzu unutmamalıyız.” diyen Alyanak, bir milletin istikbalini yaşatacak olanların o milletin çocukları olduğunu, onu yarınlara hazırlayanların ise öğretmenler olduğunu söyleyerek öğretmenlerin bu kurslara katılması konusunda ricada bulunmuştur.¹¹⁶

Bir başka haberde, Bulgaristan’daki Muallimler Cemiyeti Kongresi’nin Hükümet tarafından nedensiz şekilde ertelenmesine itiraz edilmektedir. Deliorman yazarları bu kongrede siyasetle asla ilgilenmediklerini, yalnızca ilmi meseleler hakkında görüşüklerini ifade ederek bu kararı doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir.¹¹⁷ Bulgar Hükümeti’nin o dönemde Bulgaristan Türkleri arasında artan tepki ve protestoların örgütlü bir hale gelmemesi için böyle bir karar aldığı söylenebilir. Ertelenen bu kongre ile alakalı bir sonraki habere 4 Eylül tarihli nüshada rastlamaktayız. Bu haberde, kasaba Muallimler Havzası’nın senelik kongresinin yapıldığı ve genel kongreye gidecek delegelerin seçildiği ilan edilmektedir. Bu delegelerin içinde Deliorman yazarı Alyanak

¹¹⁵ Akif Mehmet, “Nutukçu Geçinen Yoldaşlarım”, *Deliorman*, 17 Mayıs 1925, Sayı: 136

¹¹⁶ Alyanakzade, “İlk Adım”, *Deliorman*, 2 Temmuz 1925, Sayı: 142

¹¹⁷ “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, *Deliorman*, 17 Temmuz 1925, Sayı: 143

da bulunuyordu.¹¹⁸ Ertelenen genel kongrenin de 6 Eylül 1925 tarihinde Niğbolu’da yapılacağı duyurulmuştur.¹¹⁹

Türk okulları hakkındaki problemlerle alakalı Deliorman gazetesi bu kez Dostluk gazetesiyle atışmıştır. Dostluk gazetesinde çıkan haberde, Türk okullarında Bulgarca ders okutulması konusunda itirazların lüzumsuz olduğu, buna benzer bir durumun Türkiye’de Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi tarafından da yapıldığı ifade edilmektedir. Dostluk gazetesi, Türkiye’deki ilkokullarda Fransızcanın yeniden öğretime konulmasını bu duruma örnek göstermiştir. Deliorman gazetesi, ilk olarak yaptıkları protestoların Bulgarca dersi hakkında olmadığını ikinci olarak da Türkiye’deki Fransızca dersi meselesinin Bulgaristan’daki Türk okullarındaki durum ile kıyaslanamayacak bambaşka bir konu olduğunu söyleyerek yeni yayınlanmaya başlayan Dostluk gazetesine; “ağır ol da molla desinler” cevabını vermiştir.¹²⁰

Bulgaristan Türklerinin eğitim konusuna yaklaşımı hakkında önemli ipuçları veren bir başka yazı 5 Ağustos 1925 tarihinde neşredilmiştir. Hasip Saffeti tarafından kaleme alınan bu yazı “tevzi-i mükafat” denilen, okulların kapanacağı son gün yapılan tören hakkındadır. Okullarda eğitim gören öğrencilerin ve ebeveynlerinin büyük bir gururla iştirak buyurdıkları böylesi törenlerde çoğunluğu kadınların oluşturduğunu, özellikle çocukların babalarının böylesine önemli törenlere katılım göstermediğini üzüntüyle ifade etmektedir. Eğitim Encümenliğinde görev yapmış aza ve encümen gibi kişilerin bile bu törene katılım göstermemeleri üzerine Saffeti: “Maarif Encümenlerinin her ne olursa olsun böyle bir günde insanlara örnek olması gerekirken, onların kıraathanede olması doğru mu? Mekteplere muhalefet eden bu gibi zatların, böyle merasimlere katılıp bilgi sahibi olmadan, neyin nasıl işlediğini görmeden muhalefet etmeleri ne kadar doğrudur?” diye sorarak onları eleştirmiştir.¹²¹ Aynı tarihli sayıda daha önce değindiğimiz öğretmen kursunun Razgrad’da resmi açılışının yapıldığı da ilan edilmiştir. Bu kursların açılışında Razgrad Rüştîye Müdürü Alyanak Şerif’in konuşma yaptığı ve daha sonra bir merasimle

¹¹⁸ “Kasabamız Muallimler Havzası”, *Deliorman*, 4 Eylül 1925, Sayı: 149 (‘Muallim Havzası’ olarak ifade edilen topluluk, kasaba ve köylerde Türk öğretmenler tarafından bir araya gelerek oluşturulan topluluklardır.)

¹¹⁹ “Muallimler Kongresi”, *Deliorman*, 4 Eylül 1925, Sayı: 149

¹²⁰ “Ağır ol da” *Deliorman*, 22 Temmuz 1925, Sayı: 144

¹²¹ Hasip Saffeti, “Vidindeki Mükafat-ı Tevzi Merasimi Münasebetiyle”, *Deliorman*, 5 Ağustos 1925, Sayı: 146

bu kursun faaliyete başladığı yazılmıştır. Ayrıca Razgrad'da öğretmen kursuna yazılan kişi sayısının yüzü aştığı da ifade edilmektedir.¹²²

İlerleyen sayılarda Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatına dair sorunlar yine sütunlara taşınmıştır. Alyanak tarafından kaleme alınan yazı, Bulgaristan'daki Türk okullarının perişan vaziyetinin devam ettiğini, her şeyi eğitim sayesinde çözmeyi ümit eden Türk milletinin bu okulları ihmal ettiğini vurgulayarak öğretmenlerin maaşlarının bile ödenemediğini üzüntüyle ifade eder. Daha sonra Hükümeti eleştirerek Bulgar okullarına fazla bütçe ayırıp Türk okullarını ihmal ettiğini, Türk okullarına ayrılan bütçenin de encümen reisleri tarafından heba edildiğini söylemektedir. Özellikle Türk mebuslarına sert eleştiride bulunan Alyanak, bu meselelerin Parlamento'da gündeme getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹²³

Deliorman gazetesinin dördüncü yayın yılına ait nüshalar incelendiğinde, Bulgaristan'daki Türklerin eğitim hayatının daha da kötü bir duruma gittiği görülmektedir. Öyle ki Mahmut Necmeddin'in kaleme aldığı yazının üslubu bile tahammül sınırlarının aşıldığını göstermektedir. Mahmut Necmeddin, komünistlerin ve çiftçilerin defalarca isyanlar çıkartıp Bulgaristan'da kan döktüklerini, ciddi asayiş problemlerinin yaşandığı bu dönemde Türklerin sükunetlerini koruyarak sabrettiklerini ama nihayetinde yine haklarının çiğnendiğini söylemektedir;

“Bizim istediğimiz nedir? Nazırlık, kaymakamlık değil! Çünkü bunların bize verilmeyeceğini biliriz. Öyle ya bize köy bekçiliği, yangıncı neferliği, çöpçülük ve jandarmalık ne yetmemiş! Her neyse, bizim bunların hiçbirisinde gözümüz yok. Biz mektep istiyoruz! Biz, elimizdeki bizden alınmasını istemiyoruz! Bulgaristan Türkleri bu memleketin en sakin tebaasıdır. Askerlik mi etmiyoruz, vergi mi vermiyoruz?”

Türk okullarının maddi yetersizliğine dikkat çeken Mahmut Necmeddin, bir önceki sene Eğitim Bakanlığı'nın Yahudi, Ermeni ve hatta Rumların okulları da dahil olmak üzere özel okullara tahsis edilen 2.600.000 levadan 500 bin levalık bütçesi olan Razgrad'a yalnız 20 ila 30 bin leva geldiği takdirde Türk okullarının faaliyetine devam edemeyeceğini sitemkâr bir şekilde dile getirmektedir. Bu serzenişe nazaran bazı vatandaşların “öyleyse çocuklarınızı Bulgar mekteplerine gönderin” dediğinden

¹²² “Razgrad Muallimler Kursu-Resmi Keşad Merasimi”, *Deliorman*, 5 Ağustos 1925, Sayı: 146

¹²³ Alyanakzade, “Biraz İnsaf!”, *Deliorman*, 4 Eylül 1925, Sayı: 149

bahsederek, böyle bir şey olduğu takdirde yetmiş bin Türk çocuğunu okutmak için lazım olan iki binden fazla öğretmenin maaşını “Hükümet acaba 20 milyon lefçik ile kapatabilir mi?” diyerek Türklere uygulanan tahakkümün sebebinin yalnızca mali yetersizlik olmadığını vurgulamaktadır. Türk okullarının haksız yere kapatılmasını, öğretmenlerin açlık ve sefaletle terkedilmesini, Türk okullarına fon için sağlanan tarlaların geri alınmasını ve Türkçe derslerinin haftada iki saate indirilmesini eleştiren Mahmut Necmeddin, Makedonya’da Sırp jandarmaları tarafından kapatılan Bulgar okullarını örnek göstererek Türklerin de bu durumda olduğunu hatırlatmış ve Türk okullarının haklarının sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹²⁴

Yanbolu’dan gelen bir mektup da Yanbolu’daki eğitim işlerinin çok karışık olduğunu ve öğretmen Mehmet Emin Bey’in okul etrafındaki dönen entrikalara tahammül edemeyip istifa ettiğini duyurmaktadır. Bu yazının altındaki Deliorman notu ise oldukça serttir: “Senelerden beri düzelemeyen Yanbolu işlerini karıştıranlara lanet!”¹²⁵

Mahmut Necmeddin tarafından kaleme alınan bir başka yazı dikkate değerdir. Türk vakıflarının bulunduğu kasabalarda seçim olacağını, Türklerin bu seçime mutlaka katılım göstermesi gerektiğini zira vakıfların başına çöken zatların haksız yere orada oturduklarını söyleyerek, Türk okullarının hakkı olan paranın iyi yönetilmesi için vakıfların başına hakkaniyetli kişilerin gelmesi gerektiğini önemle belirtmiştir.¹²⁶

Niğbolu’dan gelen bir başka mektup, encümenlere dair önemli bir şikâyet içermektedir. Bu mektupta, Niğbolu’daki okullara tahsis edilen 220 dekar tarlanın müzayede yapılarak tayin olunduğu fakat encümenlerin kanuna uygun bir şekilde evrak işlerini gerçekleştirmemesi üzerine yapılan müzayedenin geçersiz kılındığı aktarılmaktadır. Encümenlerin bu hatayı düzeltmek için hiçbir şey yapmadıkları ve tarlaların yeniden tayininin de son zamanlara kadar gerçekleştirilmediği belirtilmektedir. En sonunda yapılan müzayedede ise tarlaların tayininin çok ucuz bir fiyata verildiği ve bunun neticesinde Türk okullarının 86.000 bin leva zarar ettiği yazılmaktadır. Yazının devamında okula gelen bir müfettişin de teftiş esnasında istediği evrakın encümenler tarafından temin edilememesinin üzerine müfettiş şu sözleri söylemiştir: “Burada yaptığınız kanunsuz yönetimle okulunuz berbat bir haldedir. Türkiye çok büyük zorluklar

¹²⁴ Mahmut Necmeddin, “Haklarımızı İstiyoruz”, *Deliorman*, 13 Teşrinisani 1925, Sayı: 151

¹²⁵ Gökalp, “Yanbolu Haberleri”, *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153

¹²⁶ Mahmut Necmeddin, “Evkaf İntihapları”, *Deliorman*, 28 Şubat 1926, Sayı: 154

içerisinde prangalarını kırarak inkılaplar yapıyor siz ise yüz sene geriye gidiyorsunuz.”¹²⁷ Aynı sayıdaki bir başka haber ise Razgrad Türk okullarının maddi yetersizlik sebebiyle kapandığını duyurmaktadır. Çok uzun bir eleştiri yazısı kaleme alınmış ve öğretmenlerin dört ay maaş alamadıkları, onlara hiç kimsenin kapı açmadığı ve hiçbir makamın el vermediği yazılmıştır. Geçen sene 150 bin leva yardım alan bu okulların bu sene yalnızca 50 bin leva aldığı ayrıca vakıflardan da para gelmemesi üzerine bütçenin açık kalarak okulların kapanmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Bulgaristan’da eğitimin mecburi olduğu ve kanun gereği okula gitmeyen çocuklara ceza verildiği hatırlatılarak, Razgrad’daki Türk okullarının kapanmak zorunda kalması üzerine Bulgar tebaası 700 Türk çocuğunun kanuna itaat edemediği belirtilmiş ve Hükümet’e bu işe bir çare bulması konusunda çağrı yapılmıştır.¹²⁸

12 Nisan 1926 tarihli gazetenin baş makalesinde Mahmut Necmeddin yine okulları konu edinmiştir. Zgovor Hükümeti’nin özel okullara tahsis edilen bütçeyi yine düşürdüğünü söyleyerek Türklerin bu duruma sessiz kalmamaları gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır. “Görüyor ve anlıyoruz ki bizim mekteplerimiz hem hususi (özel) hem de resmidirler. Para vermek meselesinde hususi, Bulgar muallimleri tayin edip programlarımızı değiştirmek meselesinde ise resmi!” diyerek kinayede bulunmuştur. Zgovor Hükümeti’nin Türk okullarına dair kasıtlı bir kötü niyet barındırdığını söyleyen Mahmut Necmeddin, Bulgaristan’daki Türklere çağrı yaparak bir kongre tertip etmelerini, burada okul ve vakıf gibi meselelerin görüşülmesini ve Türk haklarının temini için mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. “Kurtulmak anlaşmakla, anlaşmak da toplaşmakla olacaktır. Onun için biz diyoruz ki: Kongreye doğru...”¹²⁹

Deliorman gazetesi, 12 Nisan 1926 tarihinden 11 Kasım 1927’ye kadar yayınlanmamıştı. Mahmut Necmeddin’in Razgrad’a dönüp Deliorman’ın yayın hayatını yeniden başlatmasıyla altıncı yayın yılının ilk sayısında önemli bir haber kaleme alınmıştır. Mehmet Altay tarafından kaleme alınan bu haberde, öğretmenlerin bir toplantı gerçekleştirerek Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatını temsil edemeyen eski zihniyetli

¹²⁷ Uzun Eminoglu Mustafa Kemal, “Maarifimiz Beceriksiz Ellerde Oyuncak”, *Deliorman*, 22 Mart 1926, Sayı: 157

¹²⁸ “Razgrad Türk Mektepleri Kapandı”, *Deliorman*, 22 Mart 1926, Sayı: 157

¹²⁹ Mahmut Necmeddin, “Kongreye Doğru”, *Deliorman*, 12 Nisan 1926, Sayı: 159

Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’ni artık tanımadıkları ve “Bulgaristan Türk Muallimler Birliği” adı altında yeni bir teşkilat kurdukları ilan edilmektedir.¹³⁰

Deliorman gazetesinin 17 Kasım 1927 tarihli nüshasında Mahmut Necmeddin’in kaleme aldığı baş makale Milli Kongre hakkındadır. Bulgaristan Türklerinin temsilcisi olacak olan bu kongrenin toplanmasında Deliorman gazetesinin payı büyüktür. Henüz toplantının gerçekleşmesinden iki sene önce Deliorman gazetesi bu çağrıyı başlatmıştır. Mahmut Necmeddin: “Bulgaristan Türkü yolunu şaşırmış bir yolcuya benzer” diyerek yazıya başlar ve okullardan vakıflara, müftülüklerden öğretmenlerin vaziyetlerine kadar her şeyin çökmüş olduğundan bahsetmektedir. Tüm bunları ayağa kaldırmanın yegâne yolunun Sofya’da Milli bir kongre gerçekleştirmek ve Türk mebuslarla iş birliği içinde bulunup güçlü bir temsil oluşturmaktan geçtiğini söylemektedir.¹³¹

Bulgaristan’da Türk okullarındaki şartların kötüye gitmesinin yanında eğitim hayatında önemli isimlere de baskılar başlamıştı. Deliorman gazetesinin 2 Aralık 1927 tarihli nüshası, Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatında önemli hizmetlerde bulunmuş Osman Nuri (Peremeci)’nin görevden alındığını duyurmaktaydı. Osman Nuri’nin siyasi işlerden uzak, yıllardır kendini görevine adanmış bir öğretmen olduğu ve yüzlerce öğrenci yetiştirdiği ifade edilerek, Varna Eğitim Bakanlığı’na yapılan şikâyet doğrultusunda Osman Nuri hocanın görevden uzaklaştırılmasına Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’nin de sessiz kalmasına sert bir eleştiri getirilmiştir.¹³² Deliorman’ın bu eleştirisine Muallimin-i İslamiye Cemiyeti’nden cevap gelmiştir. Muallimin-i İslamiye Cemiyeti reisinin kaleme aldığı yazıda, Osman Nuri hocanın okullara geri dönmesi için defalarca teşebbüslerde bulundukları lakin muvaffak olmadıkları ifade edilmiştir. Osman Nuri hocanın hırs ve menfaat gözetken şahısların kumpası doğrultusunda görevden uzaklaştırıldığı konusunda Cemiyet Reisi de tepkisini ortaya koymuştur. Deliorman bu yazının altındaki notunda kinayeli olarak: “O gayretli meslektaşlarımızın (!) kim olduğunu ortaya çıkarmak boynumuzun borcudur.” demiştir.¹³³ Lakin tüm tepkilere rağmen Osman Nuri Peremeci göreve iade olmamış ve Türkiye’ye göç etmeye karar vermiştir. Deliorman gazetesine

¹³⁰ Mehmet Altay, “Razgrad’da Muallimler Toplantısı”, *Deliorman*, 11 Teşrinisani 1927, Sayı: 173

¹³¹ Mahmut Necmeddin, “Milli Kongre”, *Deliorman*, 17 Teşrinisani 1927, Sayı: 174

¹³² “Anlamak İstiyoruz”, *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176

¹³³ Mehmet Şekip, “Millet Hüsrana Ağlıyor”, *Deliorman*, 23 Kanunuevvel 1927, Sayı: 179

gönderdiği mektup ile bunu duyuran Osman Nuri, duygusal bir yazıyla vazifesine anavatanda devam edeceğini ifade etmiştir.¹³⁴

Diğer taraftan Muallimin-i İslamiye Cemiyeti ile ona karşı teşkil olunan Türk Muallimler Birliği arasında atışma çıkmıştır. Mehmet Altay'ın kaleme aldığı yazıda kendilerini şüursuzlukla suçlayan Muallimin-i İslamiye Cemiyeti'ne "10 Eylül'den beri birliğimize yazılan arkadaşların adedi 850 oldu" diyerek bu sayının aynı zamanda eski cemiyete olan güvensizliğin de bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵ Bunu destekleyen bir başka haber de "Okuyucular Köşesi" sütunlarında yer almıştır. Muallimin-i İslamiye Cemiyeti'nin Varna'dan Filibe'ye taşınması ve Osman Nuri hocanın görevden uzaklaştırılmasından sonra bu cemiyetin Türkler nezdinde itibar kaybı yaşadığı ifade edilmektedir.¹³⁶

Mehmet Altay'ın "Kanaatimiz ve Hakkımız" başlıklı yazısı, Bulgaristan Parlamentosu'nun bütçe konusunda bazı müesseselerin kapatılarak maddi bir tasarrufa gidilmesi yönünde karar aldığını duyurmaktadır. Bulgaristan'daki Türk eğitim hayatında yetiştirdiği öğretmenler ile "çok önemli bir vazife gören" Şumnu Darülmuallimin Mektebi'nin de bu doğrultuda kapatılacağını söyleyerek, Türklere bu konu hakkındaki fikrinin sorulmasını talep etmiştir. Bulgaristan'daki Türklerin, Şumnu Darülmuallimin Mektebi yerine medreselerin kapatılmasını tercih edeceğini söyleyen Altay, Başmüftülöklere 3 milyon frank harcadığını ve bu müessesenin Müslümanların işini görmediğini aksine Bulgaristan Türkünü zehirlemekten başka bir şey yapmadığını, gerekirse burada memur tasfiyesi yapılması gerektiğini söyleyerek Bulgaristan Türkleri adına kanaatlerinin bu olduğunu dile getirmiştir.¹³⁷ Aynı tarihli sayıdaki bir diğer haberde, Şumnu Darülmuallimin Mektebi meselesinin görüşülmesi için Sofya'ya bir heyet gönderildiği ve bu heyetin ayrıca bir talimatname hazırladığı aktarılmaktadır. Heyet, Sofya'da Eğitim Bakanlığı'na Şumnu Darülmuallimin Mektebi'nin önemine dair bir izahat vermiş ve Şumnu'da hazırlanan talimatname ile de Türk encümenlikleri tarafından Türk halkı üzerinden toplanan okul fonlarına ait paraların Hükümetin resmi vergi memurları tarafından tahsil edilmesini teklif etmiştir. Bunun Eğitim Bakanlığı tarafından prensip olarak kabul edildiğini ifade eden Mahmut Necmeddin, bu usul değişikliğinden

¹³⁴ Mahmut Necmeddin, "Gaip Ettik, Gaip Ettik, Gaip Ettik", *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

¹³⁵ Mehmet Altay, "Muallim Arkadaşlara Açık Mektup", *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

¹³⁶ Eşref Sami, "Eski Cemiyet İnkiraz Yolunda", *Deliorman*, 2 Mart 1928, Sayı: 188

¹³⁷ Mehmet Altay, "Kanaatimiz ve Hakkımız", *Deliorman*, 15 Haziran 1928, Sayı: 198-199

sonra öğretmenlerin maddi şartlarının iyileşeceğini ümit ettiğini söylemektedir.¹³⁸ Bu haber oldukça dikkat çekicidir. Her ne kadar Bulgar Hükümeti'nin Türk okullarına yönelik mali politikaları eleştirilmişse de Türk okullarının daha da hedef haline gelmemesi için mali yönetimin Bulgar Eğitim Bakanlığı tarafından idaresine göz yumulduğu söylenebilir.

Bulgaristan Türkleri itiraz, protesto, öneri ve uzlaşma gibi tüm yolları denemiş olsalar da muvaffak olamamışlar ve 15 Ekim 1928 tarihli sayı ile Şumnu Darülmuallimin Mektebi'nin kapatıldığı Deliorman sütunlarında duyurulmuştur.¹³⁹

Bulgaristan'daki Türk eğitim hayatına dair birinci bölümde değindiğimiz üzere Bulgar Hükümeti 1928'den itibaren, Türk okullarını buldukları her fırsatta ya kapatmış ya da bu okulları Bulgar okullarına çevirmeye başlamıştır. Buna örnek olarak Deliorman gazetesinde dikkate değer bir haber neşredilmiştir. Yeni Balabanlar Köyü'nden gelen bir mektuba göre, öğrencilerin siyasi bir pankart hazırlamaları ve yakalanmaları üzerine okulun tamamen kapatıldığı bildirilmektedir. Okulda yapılan siyasi pankart ve eylemlerin kanuna aykırı olduğu kabul edilmekte lakin okulun tamamen kapatılması neticesinde 70 öğrencinin bu eylem yüzünden cezalandırılmasının da doğru olmadığı ifade edilmektedir.¹⁴⁰

Deliorman gazetesinin 14 Kasım 1928 tarihli sayısında, bir Türk öğretmenin daha vazifesinden baskı neticesinde uzaklaşmak zorunda kaldığı haberi neşredilmiştir. Deliorman gazetesinde de zaman zaman yazıları çıkan ve Türk eğitim hayatında önemli hizmetlerde bulunmuş Arif Necip, öğretmenlikten istifa etmiştir.¹⁴¹ Bu haberin duyurulmasından sonra Mahmut Necmeddin bir sonraki sayıda uzun bir yazı kaleme almıştır. Arif Necip'in Rusçuk müfettişi tarafından engellendiğini ve Razgrad Rüstiyesindeki görevinden ayrılmaya mecbur bırakıldığını ifade etmektedir. Mahmut Necmeddin, Bulgaristan'daki Türk öğretmenlerin durumu ile alakalı şu sözleri söylemiştir: “Acı fakat doğru söylüyoruz ki bu gidişle birkaç sene sonra Bulgaristan'daki Türk mekteplerine yalnız Bulgar muallimleri ile sarıklı hevacelerin (hocaların) yerleşeceklerini bütün çıplaklığıyla görmekteyiz.” Bulgaristan'daki Türk okullarının

¹³⁸ Mahmut Necmeddin, “Baş Muharririmizin Sofya Mektupları-Sofya'da Ne İş Gördük?”, *Deliorman*, 15 Haziran 1928, Sayı:198-199

¹³⁹ “Darülmuallimin Kapatıldı”, *Deliorman*, 15 Teşrinievvel 1928, Sayı: 201

¹⁴⁰ “Yeni Balabanlar Mektebi Kapandı”, *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202

¹⁴¹ “Deliorman Gazetesi Müdüriyetine”, *Deliorman*, 14 Teşrinisani 1928, Sayı: 204

özel okul statüsünde olduğunu ve bu müfettişlerin işlerine geldiği durumda bu statüler üzerindeki yetkilerini kötüye kullanarak Türk okullarına zarar verdiklerini ifade etmektedir. Kapatılan Şumnu Darülmuallimin öğrencilerinin okullarına devam edemediğini, son çare Bulgar okullarına girmeyi isteseler de bu okullarda onlara yer verilmediğini belirtmektedir. Bu durumun bir başka olumsuz etkisini de Mahmut Necmeddin şu şekilde dile getirmektedir: “Diğer okulların kapatılmasından endişe eden Türk muallimler, istikballerini tehlikeye atmamak için Türkiye’ye bir an evvel hicret etmeyi bekliyorlar. Onun için diyoruz ki ne oluyoruz ne olacağız?” Yazının altındaki Deliorman notunda ise Arif Necip’in öğretmenlik hayatından gazetecilik hayatına atıldığı ilan edilmekte ve artık Deliorman gazetesinin ekibinde olduğu duyurulmaktadır.¹⁴²

Deliorman gazetesinde “Milli Kongre”ye ait bir başka çağrı da 7 Nisan 1929 tarihinde sütunlara taşınmıştır. Bulgaristan Türk Muallimler Birliği’nin 24 Mart 1929 tarihinde yaptığı toplantıda bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgenin 2. Maddesi şöyledir:

“Bulgaristan’ın belli bir kasabasında bir ‘Milli Kongre’ yapmak lazımdır. Bu kongreye ‘Milli’ bir mahiyet verilebilmesi için bütün teşkilatlarımızın mümessilleri iştirak etmelidir. Kongrenin hangi kasabada, hangi tarihte toplanılması ve görüşülecek mühim milli meselelerin nelerden olması lazım geldiğini Havza mümessilleri, efkâr-ı umumiye’yi tenvir ettikten sonra tezahür edecek fikirlerden mülhem olarak, en geç 1 Mayıs’a kadar bildirmeleri rica olunur.”¹⁴³

Arif Necip’in kaleme aldığı “Milli Kongre” başlıklı yazıda da Bulgaristan Türklerinin hayati meselelerinin çözülmesinin tek yolunun birlik olmaktan geçtiği ve Öğretmenler Birliği’nin bu hususta önemli görevler üstlendiği söylenmektedir. Öğretmenler Birliği gibi ‘Okul Encümenler Birliği’ ve ‘Vakıflar Birliği’ de kurulması gerektiğini savunan Necip, Bulgaristan Türklerinin sesini güçlü bir şekilde duyurmaları için Milli Kongre’nin tertip edilmesinin “şart olduğuna” dikkat çekmiştir.¹⁴⁴ Nitekim gazete sütunlarına taşınan bu çağrılar karşılık bulmuştur. Mahmut Necmeddin, 15 Haziran 1929 tarihinde kaleme aldığı yazıda Bulgaristan Türklerinin “dört gözle, hasretle beklediği” Milli Kongre’nin yakın bir tarihte gerçekleşeceğini duyurmaktadır. Bu kongrede Türklerin okul, vakıf ve

¹⁴² Mahmut Necmeddin, “Ne Oluyoruz, Ne Olacağız”, *Deliorman*, 22 Senteşrin 1928, Sayı: 205

¹⁴³ Akif Hafız Selim, “Bulgaristan Türk Muallimler Birliği”, *Deliorman*, 7 Nisan 1929, Sayı: 216

¹⁴⁴ Arif Necip, “Milli Kongre”, *Deliorman*, 16 Nisan 1929, Sayı: 217

dini kurumlara dair her türlü probleminin görüşülüp bir çözüm aranacağı ve Türk mebuslarla beraber de Bulgaristan Parlamentosu'nda temsil edileceği belirtilmektedir.¹⁴⁵

Deliorman gazetesinin yedinci yayın yılına ait 15 Haziran 1929 tarihli 221. Sayısından sonra eski harflerle yayınlanan bir nüshası tespit edilememiştir. Yukarıda değindiğimiz üzere yapılan çağrılar neticesinde I. Milli Kongre 31 Ekim 1929 – 3 Kasım 1929 tarihleri arasında Sofya'da yapılmış ve bu kongreden sonra Deliorman gazetesi Sofya'ya taşınmıştır. 1 Aralık 1929 tarihinden itibaren de Latin harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır.¹⁴⁶

Bulgaristan'daki Türk okullarında Latin harflerle eğitime geçiş sürecine bu başlık altında yer verilmemiştir. Bulgaristan'daki Türklerin, Türkiye'deki gelişmelere yaklaşımı ve inkılapların Bulgaristan Türkleri arasında nasıl karşılık bulduğu bir diğer başlığın konusudur ve Latin harflerle eğitim meselelerine de orada değinilecektir.

Sonuç olarak, Deliorman gazetesinin incelenen beş yıllık yayın süresi içerisinde hemen her nüshasında eğitim ile ilgili konuların sıklıkla ele alındığı görülmüştür. Bulgaristan'daki Türk eğitim hayatına dair sorunlar yalnızca gazetede duyurulmakla kalmamış, çözümüne yönelik çeşitli mücadelelere girişilmiştir. Bulgaristan Türklerinin eğitilmiş, bilgili ve yetişmiş insanlar olması adeta gazetenin ana hedeflerinden birisi olmuştur. Aksi takdirde Türklerin Bulgarların idaresi altında eriyip gidecekleri, kendi benliklerini kaybedecekleri çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu yönüyle eğitim temelli olarak başlayan ve gelişen Necmeddin Bey'in mücadelesi her türlü taktirin üzerinde görülmektedir.

3.2. Bulgaristan Türklerinin Dini Hayatına Dair Yazılar

Bulgaristan'daki Türkler asırlardır Osmanlı Devleti çatısı altında dini hükümlerle yönetilerek yaşamıştır. Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nden kopmasından sonra da yapılan anayasalarla Türklerin dini hayatı konusunda serbestlik sağlanmıştır. Deliorman gazetesi, Bulgaristan Türklerinin dini hayatlarında karşılaştığı problemlere dair haber ve yazılara sütunlarında oldukça fazla yer ayırmıştır.

¹⁴⁵ Mahmut Necmeddin, "Milli Kongre Etrafında", *Deliorman*, 15 Haziran 1929, Sayı: 221

¹⁴⁶ Deliorman, *Bulgaristan'da Türkçe Basın 1865-2009*, s.91

Deliorman gazetesinin incelenen nüshalarında dini hayata dair ilk yazıya 6 Şubat 1924 tarihli sayıda rastlanılmıştır. Bu yazı önemli sosyolojik bir duruma da vurgu yapmaktadır. Ebuşinasi Hasan Sabri, kaleme aldığı “En Karlı İş” başlıklı yazısında Bulgaristan Türklerinin üfürükçü hocalara itimat etmesine eleştiri getirmektedir. Türklerin, beline bir kuşak, kafasına bir sarık bağlayan herkesi hoca zannettiğini ve bu kişiler tarafından mağdur edildiğini ifade etmektedir. Her türlü hastalığı tedavi ettiğini iddia eden bu insanlara inanıp doktora gitmeyen, bilakis kadın ve kızlarını “haramdır” diyerek doktora göstermeyen eğitimsiz köylülerin bu canları toprağa verdiğini üzümlere aktarmaktadır. Köylülere seslenen Ebuşinasi, bu muskacılara paralarını kaptırmamaları ve onların ilaç diye verdiği otları kesinlikle kullanmamaları uyarısında bulunmuştur.¹⁴⁷

Deliorman gazetesinin 25 Ekim 1924 tarihli sayısında bir Bulgar gazetesi hedef alınmaktadır. Bu gazetede çıkan haberde, Razgrad kasabasında yedi caminin bulunduğu ve bu sayının Müslümanlar için fazla olduğu dolayısıyla altısının yıkılıp, keresteleriyle de kilise ve tiyatro yapılması gerektiği yazılmıştır. Deliorman gazetesi, yeni yayınlanmaya başlayan bu gazetenin boyundan büyük işlere kalkıştığını, Türklerin de bu vatan hakiki birer vatandaş olduğunu söyleyerek; “Ecdadımızdan bize miras kalan camilerimizi yıkmak kendileri gibi aciz kimselerin kararı değildir!” cevabını vermiştir.¹⁴⁸

Deliorman gazetesinin bir başka sayısındaki habere göre, Bulgaristan Meclisi Sobranye’de, Köstendil Hamamı’nın yanında bulunan caminin müze yapılması hakkında karar çıkmıştır. Deliorman gazetesi, Bulgar gazetelerinde yalnızca iki satırlık bir cümle olarak gördükleri bu haberden Türk mebuslarının haberlerinin olup olmadığını kinayeli bir üslupla sormuştur: “Haberleri yoksa haber ediyoruz: Köstendil’de bir camimiz zapt olunuyor!” Deliorman gazetesi Bulgaristan Türkleri namına, mebuslardan bir izahat beklediğini de vurgulamıştır.¹⁴⁹ Bu sayının yayınlanmasından 2 ay sonra Mestanlı Mebusu tarafından “Bir İzah” başlıklı yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda, Köstendil’de müzeye çevrileceği duyurulan ‘İncili’ caminin yalnızca adının ‘cami’ olarak kaldığı ifade edilmektedir. Osmanlı döneminde yapılan caminin 93 Harbinden itibaren askeri cephane deposu olarak kullanıldığı, Ruslar tarafından bu bölge işgal edildiğinde bahsi geçen caminin yine depo olarak kullanılmaya devam edildiği belirtilmiştir. İdarenin Bulgarlara

¹⁴⁷ Ebuşinasi Hasan Sabri, “En Karlı İş”, *Deliorman*, 6 Şubat 1924, Sayı: 67

¹⁴⁸ “Camilerimizi Yıkmak İsteyen Bir Muharrir”, *Deliorman*, 25 Teşrinievvel 1924, Sayı: 109 (Bahsi geçen Bulgar gazetesinin adı Ranzik veya Ratzik.)

¹⁴⁹ “Köstendil Evkafı ve Türk Mebuslar Uyuyor mu?” *Deliorman*, 5 Kanunuevvel 1924, Sayı: 114

geçmesinden sonra da ihtiyaç duyulmadığı için bu deponun kullanılmadığı ve müzeye çevrilme kararı alındığı, 93 Harbinden bu yana bu caminin ibadete kapalı olduğu izah edilmiştir. Ayrıca Türk vakıf idareleri tarafından caminin tetkik ve tescilinin yapılmamış olmasından ötürü de Müslümanların hak talep edemedikleri ifade edilmiştir. Deliorman, bu yazının altında mebusa izahından dolayı teşekkür etmiştir.¹⁵⁰

3 Ocak 1925 tarihli Deliorman gazetesinde mezarlıklar hakkında önemli bir yazı neşredilmiştir. Bu haberde, Razgrad'da Er Baba mezarlığının resmi bir müzayede ile çobanlara otlak olarak verilmekte olduğu duyurulmuştur. "Türklerin hassasiyetlerini her fırsatta çiğnemeye çalışan" Kasaba Opuştina (Belediye) yetkililerinin seçimlerde bunun bedelini ödeyecekleri vurgulanmaktadır.¹⁵¹

10 Şubat 1925 tarihli gazetede Ebuşinasi Hasan Sabri tarafından kaleme alınan yazı dikkate değerdir. Bu yazıda, müftülüklerde yapılan yüz davadan doksan tanesinin boşanma davası olduğu ve Türk aile yapısının dağılmaya yüz tuttuğu konusunda müftülüklerle sitem edilmiştir. Bu duruma çare aranması gerektiğini vurgulayan Ebuşinasi, bu doğrultuda kanunlar yapılmasının gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca evlenecek olan gençlerin yeterli olgunluğa ulaşmasının çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Ailelere evlatlarını genç yaşta evlendirmeye hevesli olmamalarını tavsiye ederek, böyle durumların kötü sonuçlandığını vurgulamıştır.¹⁵² Ebuşinasi, evlenecek kız ve erkeklerin evliliklerinin sağlam olması için evvela sağlık kontrollerinden geçmeleri gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra bu gençlerin kanunen de aydınlatılmasının çok önemli olduğunu ifade ederek nikahlarının mutlaka müftülük tarafından da icra edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.¹⁵³

Deliorman gazetesinin bir başka sayısında da Ramazan münasebetiyle kasabaya gelen bir vaiz eleştirilmektedir. Darülfünun İlahiyat şubesinden mezun olduğu söylenen bu zatın verdiği vaazde çocuklara başları açık yatmamalarını, resim yapmamalarını ayrıca Müslüman ahalinin zenginleşmemelerini ve kadınların kocalarına köle olmalarını öğütlemesi Deliorman tarafından eleştirilmiştir. Deliorman gazetesi, fakirliği öven bu zatın kasaba Rüştüyesinden 20 bin frank aldığını öyleyse bu parayı okullara geri

¹⁵⁰ B. Sıddık, "Bir İzah", *Deliorman*, 24 Şubat 1925, Sayı: 125

¹⁵¹ Mehmet Sadık, "Razgrad Mezarlıkları-Kabirler Mukaddestir", *Deliorman*, 3 Kanunusani 1925, Sayı: 118 (Bu yetkililerin ismen kim olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.)

¹⁵² Ebuşinasi Hasan Sabri, "Türk Aile Ocakları Mahvoluyor!", *Deliorman*, 10 Şubat 1925, Sayı: 123

¹⁵³ Ebuşinasi Hasan Sabri, "Türk Aile Ocakları Mahvoluyor! (2)", *Deliorman*, 9 Mart 1925, Sayı: 127

bağışlamasını tavsiye etmiştir. Kadınlar hakkında söylediği sözler üzerine de Kuran-ı Kerim’de bunun yeri olmadığını aksine kocalarının kadınlarına iyi davranmasının buyrulduğunu ifade etmiştir. Müslüman ahaliye bu gibi hocalara itimat etmemesini zira bu zihniyetle Bulgaristan Müslümanlarının asla iflah olamayacağını söylemiştir.¹⁵⁴ Deliorman gazetesine Elena İstoric bölgesinden gelen bir mektupta da yine kasabalarda Müslümanlara vaaz veren bir hoca hedef alınmıştır. Osmanpazarlı Hacı İsmail namında yeşil sarıklı bir hocanın Ramazan’da köye gelip okullar aleyhinde vaaz verdiği aktarılmaktadır. Okullarda okuyanların arkasında namaz kılınmayacağını, okullara yardım yapmanın haram olduğunu ve çocuklarını okutanların başlarına türlü felaketler geleceğini vaaz eden bu hocanın aslında dolandırıcı olduğu ifade edilmiştir. “Dini imanı para olan bu zehirli yılanı gazetenizle teşhir etmenizi rica ederiz” diyen Hafız Abdullah, Deliorman’da bu kişinin teşhir edilmesini istemiştir. Deliorman notunda da: “Ey Müslümanlar! Mürtecilere aldanmayın, kanmayın, inanmayın!” uyarısında bulunulmuştur.¹⁵⁵

Deliorman gazetesine İslimye’den gelen bir mektupta köylüler üfürükçülere karşı bir kez daha uyarılmaktadır. Hafız İsmail imzasıyla gönderilen bu mektupta, Kırcaali ve Eğridere bölgelerinde muskacılık ve üfürükçülük yapıp her türlü hastalığı tedavi ettiğini iddia eden zatların köylüleri soyup soğana çevirdiği aktarılmaktadır. Hafız İsmail, ilim ve akıl asrında verem, sara gibi mikropların muska ile kırılacağına inanmanın kabul edilemez olduğunu söyleyerek, köylülerin böyle adamlara itimat etmemeleri gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁶

25 Haziran 1925 tarihli sayıda, müftülüklerde becayış olduğu duyurulmaktadır. Mahmut Necmeddin imzasıyla yayınlanan bu haberde, Pravadı müftüsü Hafız İbrahim’in Razgrad’a tayin olunması için uğraştığı halde onun İslimye’ye becayış olunduğu, Razgrad’da bulunan müftü Abdullah Efendi’nin Razgrad’da kalmaya devam ettiği ve Rusçuk müftüsü Sabri Efendi’nin de Pravadı’ye becayış olduğu aktarılmıştır.¹⁵⁷ Bundan üç hafta sonra yayınlanan Deliorman gazetesinde ise İslimye’ye becayış olunan Hafız İbrahim’in Razgrad’a tayin ettirilmesi için Sofya sokaklarında cübbesini savura savura: “Benim Başmüftülükle, Türk mebuslarla alakam yoktur. Yaşasın Bulgarcıklarım!”

¹⁵⁴ “Vaazler, Vaizler-Mürşid mi? Mürteci mi?”, *Deliorman*, 24 Nisan 1925, Sayı: 133

¹⁵⁵ Hafız Abdullah, “Utanmaz Yobazlardan Biri Daha”, *Deliorman*, 26 Mayıs 1925, Sayı: 137

¹⁵⁶ Hafız İsmail, “Garip Görgüler”, *Deliorman*, 2 Haziran 1925, Sayı: 138

¹⁵⁷ Mahmut Necmeddin, “Müftülüklerde Becayış”, *Deliorman*, 25 Haziran 1925, Sayı: 141

diyerek menfaat uğruna partizanlık yapması sert bir şekilde eleştirilmiştir; “Böyle menfaatperest heriflerin elinde insan, dininin hırpalandığını görünce ‘kahrolsun haysiyetini, şerefini, namusunu yabancı ellere menfaat köprüsü yaptıran ham softalar!’ diye bağıracağı geliyor.”¹⁵⁸

Deliorman gazetesinde, Bulgaristan Müslümanlarına camiler ve medreseler için yardım çağrıları yapılmıştır. Razgrad’da yapımına dört yıl önce başlanan medrese binasının parasızlık yüzünden tamamlanamadığı, bu medresede imam, hatip ve öğretmenlerin yetiştirileceği vurgulanarak destek beklenmiştir.¹⁵⁹ 1925 yılında Kurban Bayramının birinci gününe denk gelen 2 Temmuz tarihli Deliorman gazetesinde de İbrahim Paşa camisinin minaresinin bir fırtınada zarar gördüğü ve tamirine destek için Müslümanların hayvan derilerini buraya bağışlaması rica edilmiştir.

Görsel 9: “Büyük Bir Felakete Maruz Kalan (İbrahim Paşa) Cami-i Şerifi”

Kaynak: “Hayyalel Felah”, *Deliorman*, 2 Temmuz 1925, Sayı: 142

Bulgaristan Türklerinin dini yaşayışlarına dair 22 Temmuz 1925 tarihli Deliorman gazetesi bir örnek sunmaktadır. Kurban Bayramının ikinci günü, Razgrad Fukara Mektep Çocuklarına Yardımcı Cemiyeti tarafından elliye yakın fakir ve yetim çocuğun sünnetinin yapıldığı duyurulmaktadır. Bir merasim eşliğinde devam eden sünnet cemiyetinde Mehmed Akif’ten Tevfik Fikret’e ondan sonra Bulgarca şiirlerle müziklere, nutuklara ve

¹⁵⁸ “Harabız, Pek Harap!”, *Deliorman*, 17 Temmuz 1925, Sayı: 143

¹⁵⁹ “Medresemizin İhyası İçin”, *Deliorman*, 25 Haziran 1925, Sayı: 141

askeri müzikalara kadar gerçekleşen faaliyetlerden bahsedilerek emeği geçen münevver Türk gençlerine teşekkür edilmiştir.¹⁶⁰

Deliorman gazetesinin 10 Şubat 1926 tarihli sayısında ise Başmüftülük seçimlerine eleştiri getirilmektedir. Bulgaristan’da Başmüftülük seçimlerinin yapılacağını aktaran Deliorman yazarı, Başmüftülük seçiminden önce yeni müftülerin seçilmesi gerektiğini ve seçilen yeni müftülerin Başmüftü’yü belirlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Zira yeni müftüler seçilmeden Başmüftülük seçimi yapılırsa bunun Bulgaristan Türkleri namına değil, Bulgar Hükümeti namına yapılmış olacağını belirterek bu durumu eleştirmiştir.¹⁶¹

Daha önce müftülüklerdeki davaların çoğunlukla boşanma davası olduğuna ve müftülüklerin bu mesele üzerine çalışma yapması gerektiğine dikkat çeken Ebuşinasi, bu kez veraset davalarındaki usullerin değiştirilmesi üzerine bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Başmüftü Hacı Ömer Efendi zamanında, veraset davaları hakkında “basit ve aynı zamanda çok kuvvetli” bir genelge olduğunu ifade eden Ebuşinasi, bu genelgeye göre; varis olduğunu iddia eden zat mensup olduğu mahalleden bir şahadetname getirecek, bu şahadetnamenin doğruluğu iki şahit ile teyit edilecek ve neticede varise bir veraset haceti verilecekti. Bu usulün uygulanması kimse tarafından mahzurlu görülmezken, Başmüftülük makamına gelen yeni zatın, bu usulü terk edip “Nuh zamanından kalma usul” getirdiği eleştirilmektedir. Bu usule göre:

“Veraset iddiasında bulunan zat lalettayin birisinden murisinin alacağı olduğunu yalandan iddia edecek, medyun da evvelden okutularak, o da yalandan filhakika o kadar borcu olduğunu ikrar, fakat medyunun varis olduğunu inkâr edecek. Buna karşı müddei, şahitlerle varis olduğunu ispat edecek, Müftü Efendi’de tayin-i amiyanesiyle ‘ip gibi doğru olan(!)’ davaya şahadet edenlerin şahadetlerine istinaden ‘mucibince verasetine hüküm olundu’ diye bir hüküm patlatacak!..”

Ebuşinasi, Başmüftülük makamına “mürteci, muhafazakâr zihniyetli zevatın yerine tam manasıyla teşkilatçı, ıslahatçı zevatın getirilmesi” gerektiğini vurgulayarak sert eleştiride bulunmuştur.¹⁶² Sert eleştirilerinden bir başkasına 22 Mart 1926 tarihli gazetede rastlamaktayız. “Müftülerimiz var ki başındaki sarıklarda tam bir okka kir, cübbe denilen nesnenin yakasında bir kazan katıklayacak kadar yağ vardır” diyerek yazıya başlayan

¹⁶⁰ “Sünnet Cemiyeti Nasıl Oldu?”, *Deliorman*, 22 Temmuz 1925, Sayı: 144

¹⁶¹ “Her şeyden Evvel Müftü İntihapları”, *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153

¹⁶² Hasan Sabri, “Müftülüklerdeki Mukim Usullerden Bir Parça”, *Deliorman*, 28 Şubat 1926, Sayı: 154

Ebuşinasi, Müftülerin özensiz ve bakımsız olmasına tepki göstererek, onların bu halinin işlerine de ciddiyetsizlik getirdiğini söylemektedir. Bulgar kiliselerindeki papazların uzun sakallarının tertemiz, cübbelerinin ütülü olduğunu örnek göstererek, Müftülüklerin bu vaziyeti karşısında mahkemeye gelen davacıların elleri cebinde, ağzında sigara ile kahvehaneye girer gibi dava salonlarına geldiğini ifade etmektedir. Müftülerin eğitimsiz kişiler olması sebebiyle sahte şahitleri anlayamadıklarını ve mahkemelerde yalancılığın son derece arttığına dikkat çekmiştir. Ayrıca Başmüftülük'te bir hüküm usulünün daha icat edildiğini söylemiş, bu usule göre “çok adam karısız kalacak” diyerek usulü açıklamıştır. Buna göre:

“Müddei, müddei aliye mahkemeye çağırıyor. Müddei aliye, müddeinin itaatini istiyor, müddei de itaat etmiyor. Müftü baba da bunları anlaştırmak için rastgele kabilinden iki adam çağırıyor. Onlar da ‘bunların birleşmeleri imkânı yoktur, binaenaleyh ayrılmaları zaruridir’ diye hüküm ediyorlar. O mübarek de hükmü bastırıyor.”

Daha önceden “basit bir işte seksen türlü şart arayan” Müftülüklerdeki bu usul değişikliklerinin Türk aile yapısına çok zarar vereceğini söyleyen Ebuşinasi, iki düşmanı olan birisinin müftülerle de arası iyi değilse ocağına incir ağacı dikilmesinde bir engel bulunmadığını kinayeli bir şekilde dile getirmiştir.¹⁶³

Altıncı yayın yılına ait 2 Aralık 1927 tarihli sayıda, 15 Aralık 1927 tarihinde Başmüftülük seçimlerinin olacağı duyurulmaktadır. Müftülere seslenen Deliorman gazetesi, Bulgaristan Müslümanlarının dini hayatlarına çok önemli etkisi olan bu makama hakkaniyetli birisinin getirilmesi gerektiğini vurgulayarak, bu vazife karşısında Türk halkı için doğru kararı verin çağrısı yapmıştır.¹⁶⁴ Bir sonraki sayıda, Başmüftü adaylarının ismi açıklanarak müftülere yapılan çağrı yinelenmiştir.¹⁶⁵

Deliorman gazetesinde yayınlanan bir başka yazıda ise kadınların dini hükümler karşısındaki vaziyetine değinilmiştir. Yayınlanan bu haberi Romanya'nın Pazarcık kasabasında çıkan Romanya gazetesinden aldıklarını duyuran Deliorman gazetesi, Güzin, Şukufe ve Nermin adlı üç kadının yazısını ilk sayfada neşretmiştir. “Dobruca'daki Türk Kadınlarının Feryadı” başlığıyla yayınlanan yazıda, kadınların Şeriye Mahkemeleri

¹⁶³ Hasan Sabri, “Müftülerin Suretleri, Siratleri, Usülleri”, *Deliorman*, 22 Mart 1926, Sayı: 157

¹⁶⁴ “Başmüftü İntihabı Olacak”, *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176

¹⁶⁵ “Başmüftü İntihabı”, *Deliorman*, 9 Kanunuevvel 1927, Sayı: 177

karşısında ne kadar haksızlığa uğradığına dikkat çeken bu kadınlar, hiçbir söz hakkı olmadan evlendirilmelerine, kocalarının dilediği gibi onları boşayabilmesine, tatmin olmazsa dört kadınla evlenebilmesine sitemde bulunarak bu düzenin böyle devam ettiği takdirde kadınların toplum içinde yer alamayacağını ve kadınların aydınlık günler için mücadele edemeyeceğini vurgulamışlardır. Veraset konusunda da kadının hakkı olmadığını, ailesinden kalan haklardan bile mahrum bırakılan kadınların kocalarına mahkûm kaldığını söyleyerek medeni toplumlarda kadınların bu haklara sahip olduklarına vurgu yapmışlardır.¹⁶⁶

Yukarıda Başmüftülük seçimleri hakkındaki çağrılardan sonra 3 Şubat 1928 tarihinde yayınlanan yazı, seçim sonuçlarına serzenişte bulunmaktadır. Bozkurt, kaleme aldığı yazıda muhafazakâr zihniyeti kastederek “Softa ruhu”nun Bulgaristan’daki Başmüftü seçimlerinde bir kez daha ortaya çıktığını ve senelerden beri bu zihniyetin Bulgaristan Türklük ruhuna zarar verdiğini ifade ederek tepkisini ortaya koymuştur. Bulgaristan Türklerinin inkılap ruhu taşıyan fertlerini gavurlukla suçlayan bu zihniyetin “böylesine önemli bir makamda olmasına” sitemde bulunarak Türkün şahsiyet ve maneviyatına gölge düşürmekle suçlamıştır. Bir yandan dünyadaki medeni toplumların bu zihniyeti yıktığını ifade ederken diğer yandan Bulgarları örnek göstererek, onların varlığı, istiklali, medeniyeti ve gelişimi için mücadele bayrağını açanların Bulgar papazlar ve metropolitler olduğunu belirtmiştir. Bulgaristan’daki Müslümanların Türkiye’deki inkılaplara yaklaşımına dair ipucu sunan şu cümleleri ile sözlerini bitirmiştir: “Türkün mübarek dâhisi, Türkün asri düşmanı olan bu ‘softa ruhunu’ halifesiyle, tekkesiyle, medresesiyle, şeyhiyle boğdu attı, mezara gömdü. Ne yazık ki Bulgaristan Türkü hala müftülerden ve softalardan çare bekliyor...”¹⁶⁷ Bir sonraki sayıda ilave bir yazı yazan Bozkurt, softalara ithamda bulunurken her sarıklı Müslümanı kastetmediğini söyleyerek, hedef aldığı kişilerin Türklerin inkılabına ve intibahına karşı olan “sözde alim geçinen yobazlara” olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁸

Deliorman gazetesinde dikkate değer bir yazı bu kez, Bulgaristan’daki Müslüman Türkler için manevi değeri olan Demir Baba Tekkesi’nin Bulgarlar tarafından zapt edilmesi hakkında kaleme alınmıştır. Kemaller Naçelniki’nin (Müdürlüğü) emriyle Demir Baba

¹⁶⁶ Güzin, Şukufe, Nermin, “Dobruca’daki Türk Kadınlarının Feryadı”, *Deliorman*, 27 Kanunusani 1928, Sayı: 184

¹⁶⁷ Bozkurt, “Softa Ruh”, *Deliorman*, 3 Şubat 1928, Sayı: 185

¹⁶⁸ Bozkurt, “Softa Ruh (2)”, *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

Tekkesi kapısına bir jandarma ile bir asker konularak, türbenin anahtarının Tekke bekçisi Mehmet Ağa'nın elinden alındığı duyurulmuştur. Razgrad Vakıflar Üçler Komisyonu bir mektupla Kemaller Naçelniki'ne resmen müracaat ederek tekkenin neden zapt olunduğunu sormuşsa da bunun cevabının Razgrad Savcılığından alınması gerektiği cevabını almışlardır. Bunun üzerine Razgrad ahalişi ilk olarak müftülük dairesinde, daha sonra da iki defa Tabakhane Camisinde toplantı yaparak gerekli makamlara müracaat etmek üzere beş kişilik bir komisyon görevlendirmiştir.¹⁶⁹ Bir sonraki sayıda ise Demir Baba Tekkesi'nin Rusçuk'tan gelen bir telgraf neticesinde Razgrad Vakıflar İslamiye Encümenliği'ne geri teslim edildiği duyurulmaktadır. Bu durumun düzeltilmesini sağlayan heyete teşekkür edilmiştir.¹⁷⁰

21 Şubat 1929 tarihli gazetede ise, Mezhepler Bakanlığı'nda bir kanun layihası yapıldığı ve bu layihaya göre, Müftülüklerden veraset davalarına bakmak hakkının alınacağı ve yalnızca nikah ve boşanma işlerine bakma hakkının bırakılacağı duyurulmaktadır.¹⁷¹ Aynı tarihli sayıdaki bir diğer haberde ise Rusçuk'ta Kılamentiya (Kladenitsi) mahallesinde yaşamakta olan 24 yaşındaki Fatma'nın Hristiyan olduğu ve pazar günü yapılan törenle adının Stefanka'ya çevrildiği aktarılmıştır.¹⁷²

Deliorman gazetesi, bir sonraki başlıklarda daha da detaylı şekilde ele alacağımız üzere bağnazlığı ve batılı reddeden, gerici zihniyeti kabul etmeyen ve Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin aydınlanması ve inkılap taraftarı olması için önemli mücadeleler veren bir gazete olmuştur. Dini hayat kapsamında incelenen nüshalarda iki parça olarak yayınlanan bir yazı oldukça enteresandır. “Softa Vaazi” başlığıyla ve Aldağı Kemal Hoca imzasıyla yayınlanan bu yazıda, Ramazan'da oruç tutmanın öneminden bahsedilerek tutmayanların kafir olduğu ifade edilmektedir. “Şimdi bazı gençler türedi, oruç tutmuyorlar, neymiş Türkçü imiş. Aman Yarabbi Türkçü ne demek imiş? Ortada Müslümanlık varken Türkçülük ne demektir?” Eğer bunlar çoğalırsa ortada din ve imana dair bir şey kalmayacağını söyleyen Kemal Hoca, Müslüman ahaliyi bu kişilere karşı uyarmıştır. Yazısının devamında orucu bozan şeylere değinen hoca, bunları saydıktan sonra erkeklerin sakal ve bıyıklarını tıraş etmemelerini, kadınların saçlarını kestirmemelerini önemle vurgulamıştır. Fakir fukaraya Ramazan ayında iftar verilmesini

¹⁶⁹ “Demir Baba Tekkesi”, *Deliorman*, 3 Şubat 1928, Sayı: 185

¹⁷⁰ “Demir Baba Tekkesi Meselesi”, *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

¹⁷¹ “Muhakim-i Şeriyeler Lağvedilecekmış”, *Deliorman*, 21 Şubat 1928, Sayı: 187

¹⁷² “Rusçuk'ta Hristiyan Olan”, *Deliorman*, 21 Şubat 1928, Sayı: 187

öğütlemiş ve bilhassa ‘kendileri’ gibi hocaların iftarlara davet edilmesini tavsiye ederek bunun ‘çok sevap’ olduğunu ifade etmiştir.¹⁷³ Bir sonraki sayıda yazısına devam ederek, namaz kılarken dikkat edilmesi gereken hususlarda avret yerlerin örtülmesine değinmiştir. Gençlerin son zamanlarda Frenk kıyafetlere özendiğine, şalvarlarını atıp pantolon giydiklerine, boyunlarına ne olduğu belli olmayan bezler ve halkalar bağladıklarına ve kafalarına da şapka geçirdiklerine sert bir tepki göstererek: “Ey... Başka neyimiz kaldı giymedik? Hocalara mürteci, yobaz lakapları verildi. Aman Yarabbi, ne kadar küfür...” demiştir. Ayrıca medreseleri kapatanlara çok sert tepki göstererek dinsizlikle suçlamıştır.¹⁷⁴ Bu yazı ilk başta Ramazan ayı münasebetiyle kaleme alınmış dini bilgiler içeren bir yazı gibi görülmekte lakin içeriğindeki bazı ifadelerin Deliorman gazetesinin yayın ilkesine aykırı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazıya cevap olarak herhangi bir yazının kaleme alınmamış olması da dikkat çekicidir. Köylerde ve camilerde gerici vaaz veren hocalar eleştirilirken doğrudan böyle bir yazının sütunlara taşınması ironik bir amaç olduğunu düşündürmektedir. Deliorman gazetesinde bazı sayılarda ek olarak mizah içerikli “Tıraş” eki yayınlandığına değinilmişti. Burada yayınlanan yazıların amacı güldürü ve hicivdir. Yukarıda bahsi geçen yazı gibi 190. Sayıyla beraber yayınlanan Tıraş ekinde “Seyyah Bir Yobaz” imzalı bir şiir neşredilmiştir.¹⁷⁵ Bu şiirin de açıkça ironi amaçlı yayınlanması bahsi geçen yazının da ironi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

23 Mart 1928 tarihli Mahmut Necmeddin tarafından kaleme alınan bir yazı Sofya-Varna treninde Eskicuma Mebusu Mehmet Said ile karşılaşmasını ve aralarında geçen diyalogu aktarmaktadır. Mahmut Necmeddin, Müftülüklerde düzenleme olacağı ve veraset davalarının alınacağına dair haber duyduklarını söyleyerek işin aslını sormuştur. Mebus bunun doğru olduğunu söyleyerek Bulgar Hükümeti’nin, Türkiye’deki 14 milyon Müslümanın davalarının artık Mahkeme-i Nizamiyelerde görülmesini gerekçe olarak gösterdiğini söylemiştir.¹⁷⁶

Deliorman gazetesi bir başka sayısında, Zavet köyünden bir kızın bir delikanlıya kaçtığını ve ailelerinin müftülüğün önünde kavgaya tutuştuğunu bildirmektedir. Bu kavga sonunda kızın validesi ve oğlanın babası bıçaklarla ağır yaralanmıştır. Deliorman bu haberin

¹⁷³ Aldağı Kemal Hoca, “Softa Vaazi” *Deliorman*, 21 Şubat, 1928, Sayı: 187

¹⁷⁴ Aldağı Kemal Hoca “Softa Vaazi (2)”, *Deliorman*, 2 Mart 1928, Sayı: 188

¹⁷⁵ Seyyah Bir Yobaz, “Bir Hoca Ağzından”, *Deliorman-Tıraş*, 23 Mart 1928, Sayı: 190

¹⁷⁶ Mahmut Necmeddin, “Bulgaristan Havadisi-Bir Konuşma”, *Deliorman*, 23 Mart 1928, Sayı: 190

altındaki yorumunda: “Müslüman aile işleri ne kadar çürük ve kof esaslara bağlıdır. İşte güzel bir misal...” diyerek tepkisini dile getirmiştir.¹⁷⁷

Müftülüklere dair eleştirilerin sütunlara taşındığı bir diğer sayı ise 14 Nisan 1928 tarihli nüshadır. Razgrad Müftüsünün yolsuzluk yaptığına dair söylentilerin olduğunu dile getiren Deliorman yazarı, geçen sene müftülüklere düşen gelirlerden otuz bin leva kadar bir paranın suistimal edildiğinin halk arasında konuşulduğunu, bu hesapların kapatılıp kapatılmadığını sorarak kapatıldıysa da ne suretle kapatıldığını sormaktadır. Ayrıca müftülük kâtibi görevinde bulunan Ali Efendi’nin müftünün damadı olduğunu belirterek, “damat ve kayınpederin aynı dairede memur olmasının gayrı kanuni olduğunu müftü bilmiyor mu?” sorusunu yöneltmiştir.¹⁷⁸ Aynı sayıdaki bir başka haberde ise Plevne Müftüsü Kırmızı Mustafa’nın müftülük dairesinde üç tane kadını taciz ettiği duyurulmaktadır. Olayın açığa çıkması ise şöyle olmuştur; Plevne’de evlenmek isteyen iki genç müftülüğe gider. Müftü sorgu sualden sonra kızla özel olarak konuşup evlenip evlenemeyeceğine dair bir engelinin olup olmadığını ‘kontrol’ edeceğini söyler. Kızla odada yalnız kalınca Müftü sözde kontrol amaçlı kıza dokunur. Daha sonra kız utancından sıkıla sıkıla bu durumu kayınvalidesine anlatır. Bu olayı anlattığı sırada komşuları olan başka bir gelinde bunu dinler. Olayın açığa çıkması üzerine komşularının gelini de aynı şeyi yaşadığını itiraf eder. Bu kez aile fertlerine anlatılan bu durum köyde yayılınca başka bir kadının da aynı şeyi yaşadığı ortaya çıkar. Bu haberler üzerine bütün köy ayaklanıp Plevne Müftülüğüne giderler. Tesadüfen orada olan Deliorman yazarının bu olayı öğrenmesi üzerine bu haberin sütunlara taşındığı aktarılarak müftüye lanet edilmiştir.¹⁷⁹

Deliorman gazetesinin bir başka sayısında yine Razgrad müftüsü hedef alınmaktadır. Razgrad müftüsünün iş güç sahibi olmayan Niyazi adlı bir adam ile el ele vererek bir medrese açtıkları ve “kasası tam takır boş bırakılan” vakıf gelirlerinden otuz bin levaya ve ayrıca müftülükten alınan okul takselerinden (fon geliri) ayrılacak olan yirmi iki bin levalık bir bütçeye de göz koydukları aktarılmaktadır. Türklerin bu duruma göz yummayacakları söylenerek bu haksızlığın protesto edileceği duyurulmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ “Razgrad Müftülüğünde Kanlı Bir Vaka”, *Deliorman*, 3 Nisan 1928, Sayı: 191

¹⁷⁸ “Razgrad Müftüsü Abdullah Efendi’den Öğrenmek İstiyoruz?”, *Deliorman*, 14 Nisan 1928, Sayı: 192

¹⁷⁹ “Millet, İbret Al! – Plevne Müftüsünün Kepazelikleri”, *Deliorman*, 14 Nisan 1928, Sayı: 192 (Bu olayın ve Müftünün akıbeti hakkında sonraki sayılarda herhangi bir yazıya rastlanılmamıştır.)

¹⁸⁰ “Nankörlük Ediyorlar”, *Deliorman*, 7 Eylül 1928, Sayı: 200

26 Ekim 1928 tarihli Deliorman gazetesinde, Başmüftü Süleyman Faik'in istifaya mecbur bırakılması iki haber olarak yayınlanmıştır. Deliorman yazarı, on seneden beri görevinin başında olan bu kişinin, aydın ve yenilikçi müftüleri birer birer görevden uzaklaştırarak Bulgaristan Türklüğünün aydınlanma yolunda hep engeller yarattığını ifade etmiştir. Bu kişinin Başmüftülük seçimlerinde düzme planlar ve propagandalarla birkaç ay evvel kendisini tekrar Başmüftülüğe seçtirdiğini lakin bu seçimin tasdik edilmediğini, bu kişinin buna rağmen hala görevine devam etmeye çalıştığını lakin sonunda istenmediğini anlayıp istifa etmek zorunda kaldığını aktarmıştır.¹⁸¹ Aynı sayıda bir başka yazıda ise, Süleyman Faik'in "saltanatına elhamdülillah son verildi" denilerek bu durumun Bulgaristan Türkleri için mutluluk verici bir vaka olduğu vurgulanmaktadır. Başmüftülük makamına Hafız Ahmet Süleyman'ın getirildiği ilan edilerek, kendisi tebrik edilmiş ve ayrıca bu tayin için Dışişleri Bakanı ve Mezhepler Bakanı Gospodin Yorof'a teşekkür edilmiştir. Bu atamadan sonra bazı menfaat peşinde koşan kişilerin itirazlarda bulunduğu fakat netice alamadıkları sevinçle aktarılır. Eski Müftü Süleyman Faik'in görevden alınacağını anladığında istifa ederek sıyrılacağını düşündüğü lakin kendisinden "çalınan her santimin(kuruş)" hesabının sorulacağı belirtilmiştir.¹⁸²

Deliorman gazetesinin 31 Aralık 1928 tarihli sayısının ilk sayfasında kalın siyah puntolarla çevrili bir uyarı neşredilmiştir. "Ey Ahali" diye başlayan bu yazıda, Türklerin nikah kıydırmak için müftülüğe gittiklerinde kendilerinden Razgrad Medresesi namına para yardımı istenilirse vermemeleri konusunda uyarıda bulunulmuştur. Böyle bir para istemeye haklarının bulunmadığı belirtilerek ısrarcı olmaları durumunda gazeteye bildirmeleri vurgulanmıştır.¹⁸³

Deliorman gazetesinde Bulgaristan'daki Türklerin dini hayatına dair ortaya konulan bu yazılar göstermektedir ki kötü niyetli müftüler, sözde hocalar ve üfürükçüler Bulgaristan Türklerini çok defa mağdur etmiştir. Deliorman gazetesi, kasaba ve köylerdeki eğitim seviyesi düşük olan Türk halkına daima uyarı ve çağrılar yaparak bu mağduriyetin önüne geçmek için mücadele etmiştir. Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin hayatında önemli yetki gücüne sahip müftülüklere karşı korkusuzca, açık ve sert eleştiri yazıları yazılarak Müslüman Türklerin maneviyatına sahip çıkılmıştır. Dönemin gergin siyasi atmosferi de

¹⁸¹ "Nihayet Kurtulduk", *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202

¹⁸² "Başmüftülük Makamı", *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202 (Bahsi geçen 'menfaat peşindeki kişiler' hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.)

¹⁸³ "Ey Ahali", *Deliorman*, 31 Birincikanun 1928, Sayı: 209

göz önünde bulundurulduğunda, Deliorman gazetesi üzerine düşen bu zor vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır.

3.3. Türkiye’deki Gelişmelerin Bulgaristan Türkleri Üzerindeki Etkisine Dair

Yazılar

Bulgaristan Türkleri, asırlardır yaşadıkları Balkan topraklarında azınlık durumuna düşmeleriyle beraber anavatan bildikleri Türkiye’deki gelişmelerle daima yakından ilgilenmişlerdir. Türkiye’nin 1923 yılında bağımsız bir Cumhuriyet rejimi olarak ortaya çıkması ve ardından yapılan devrimler, Bulgaristan’da da oldukça yankı bulmuştur. Bulgaristan’daki Türkçe basın tarihiyle ilgili yapılan çalışmalarda görülmektedir ki Bulgaristan’da pek çok Türkçe süreli yayın, Türkiye’deki gelişmelerle oldukça yakından ilgilenmiştir. Bu noktada Deliorman gazetesi de özverili bir yayın hayatı sergileyerek, Türkiye’deki gelişmeleri yalnızca haber niteliği olarak aktarmaktan ziyade Bulgaristan Türkleri için anlaşılır hale getirmeye çalışarak benimsenmesi gayesi gütmüştür.

Deliorman gazetesinde Türkiye’deki gelişmelere dair çeşitli haber ve yazılar pek çok kez sütunlara taşınmıştır. Tüm haber ve yazılara bu çalışmada teferruatlı bir şekilde değinilmeyecek yalnızca Bulgaristan Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatlarını etkilemiş olan gelişmeler üzerine yoğunlaşılacaktır.

Birinci bölümde, Osmanlı Devleti ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti muhaliflerinin yoğun olarak Bulgaristan’a sığındıklarını ve bazılarının burada gazetecilik yaptıklarını aktarmıştık. Bu isimlere önemli bir örnek olan Tarık Mümtaz Göztepe, Eskicuma’da yayınladığı Rumeli gazetesiyle Deliorman’ın muhalefetini üzerine çekmiştir. Tarık Mümtaz Göztepe, Mustafa Kemal’in Anadolu’daki Millî Mücadele hareketine karşı oluşturulan Kuvay-i İnzibatiye ordusunda Mitrilyöz Kumandanlığı yapmasının yanında Damat Ferit Paşa’ya yaverlik görevinde bulunmuştur. Bu vazifelerinden dolayı Türkiye’de “Yüzellilikler” listesine alınarak sürgün edilmiştir. Zira o henüz bu liste oluşturulmadan Bulgaristan’a firar etmişti.¹⁸⁴

Tarık Mümtaz Göztepe’nin Eskicuma’da 1924-1925 yılları arasında yayınladığı Rumeli gazetesi, Bulgaristan’daki Türkçe basın tarihi çalışmalarında Türkiye Cumhuriyeti’ne

¹⁸⁴ Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 1998, s.92-96

muhalif bir gazete olarak gösterilmiştir.¹⁸⁵ Altan Deliorman, Rumeli gazetesinin Deliorman gazetesiyle bir basın atışması yaşamasının sebebi olarak da bunu gösterir.¹⁸⁶ Rumeli gazetesinin yayın hayatında olduğu 1924-1925 yılları, Deliorman gazetesinin üçüncü yayın yılına karşılık gelmektedir. Üçüncü yayın yılına ait 109-149. sayılar incelendiğinde Rumeli gazetesi ve Tarık Mümtaz’a yönelik pek çok yazıya rastlanılmıştır. Tarık Mümtaz, yayınladığı Rumeli gazetesinde Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı muhalif bir yayın politikası sergilememiştir. Lakin burada görülmektedir ki bu iki gazete arasındaki tartışma, Tarık Mümtaz’ın siyasi suçlu ve firari olarak Bulgaristan’daki Türk okullarında müdürlük ve öğretmenlik görevine getirilmesinden doğmuştur. Bu konunun başka bir çalışma konusu olması sebebiyle aralarındaki tartışma üzerinde durulmayacaktır. Lakin yukarıdaki kanaatlerimize bir örnek teşkil etmesi için bazı yazılar aktarılacaktır.

31 Ekim 1924 tarihli Deliorman gazetesinde Hasip Saffeti tarafından kaleme alınan yazıda, Tarık Mümtaz’ın siyasi geçmişi ifşa edilerek Bulgaristan Türkleri uyarılmıştır. Saffeti, Anadolu’daki Türk halkının düşmana karşı çarpıştığı ve bağımsızlık uğruna mücadele verdiği bir dönemde Tarık Mümtaz’ın sarayın emrinde bu mücadeleye karşı kurşun sıktığını ve nihayetinde vatan ve millet haini olarak ülkeden dışarı atılmış bir sürgün olduğunu ifade etmektedir. Tarık Mümtaz’ın Bulgaristan’daki Türk okullarında öğretmenlik yapmasına ve Türk halkının buna tepki göstermemesine sitem eden Saffeti, bu kişilerin böyle vazifelerde kabul görmesi ve himaye edilmesi Türkiye’deki diğer “sütü bozuklara fırsat verecektir” diyerek bu kişilerin: “Eh ne olacak, Türkiye ve Türk milleti bizi Türk topraklarından dışarı atarsa yahut kanun-u mesul etmek için ararsa, kolayını bulur Bulgaristan’a yahut Romanya’ya kaçar, orada muallim olur, keyifle yaşar dururuz” düşüncesinde olacaklarını belirtmektedir. Bulgaristan Türklerine seslenerek milli hissiyata, milli iradeye ve milli ananeye hürmet etmelerini ve bu gibi Türkiye’den sürgün edilmiş kimselere “ekmek ve su bile vermemelerini” vurgulamıştır.¹⁸⁷ Bir başka yazıda Ebuşinasi’nin Tarık Mümtaz için söylediği şu sözler dikkat çekicidir: “Ey Bulgaristan Türkü! Sakın inanma, kanma, aldanma! Tarık Mümtaz mücahit değildir, inkılapçı asla... Bilakis inkılapçılara kurşun sıkılmıştır. İnkılapçıların kanı helal olduğuna dair fetva çıkaran bu alçaktır.”¹⁸⁸

¹⁸⁵ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s.333; Deliorman, *Bulgaristan’da Türkçe Basın*, s.103

¹⁸⁶ Deliorman, *Bulgaristan’da Türkçe Basın*, s. 90

¹⁸⁷ Hasip Saffeti, “Bulgaristan Türklerine Açık Mektup”, *Deliorman*, 31 Teşrinievvel 1924, Sayı: 109

¹⁸⁸ Ebuşinasi, “Siz Ne Dersiniz?”, *Deliorman*, 27 Teşrinisani 1924, Sayı: 113

Deliorman gazetesinin 3 Mart 1925 tarihli sayısında Türkiye’de Şeyh Sait isyanının patlak verdiği duyurulmaktadır. Bu isyana 31 Mart benzetmesi yapılarak Türkün inkılaplarına karşı çıkacak olan gericilerin her zaman var olacağı belirtilerek Bulgaristan Türklerine seslenilmiştir: “Gözümüzün önünde böyle kirli ve kanlı hadiseler cereyan ederken, aramızda bulunan ‘yüzellilik’lere hala ekmek vermemiz şayan-ı teessürdür. Bulgaristan Müslümanlarını bir kere daha intihaba davet etmemek elden gelmiyor.”¹⁸⁹

Deliorman gazetesindeki Tarık Mümtaz muhalefetine genel hatları bu şekildedir. Eleştirilerin odak noktası Tarık Mümtaz’ın siyasi geçmişidir. Deliorman gazetesi, Tarık Mümtaz’ın Türk okullarında görev yapmasını kabullenmeyerek kamuoyu baskısı yaratmıştır. O dönemde bu baskı artmış olacak ki sonunda Tarık Mümtaz Bulgaristan’dan sürülmüştür. 12 Nisan 1925 tarihli gazetede, Dışişleri Bakanlığı’ndan gelen bir emir ile Tarık Mümtaz’ın 30 Mart 1925 tarihinde Romanya’ya sürüldüğü bildirilmektedir. Bu yazının altındaki Deliorman notu; Tarık Mümtaz meselesinin böylelikle son bulduğunu ve Bulgaristan Türklerinin kendilerine zarar veren bir kişiden nihayet kurtulmuş olduklarını ifade etmiştir.¹⁹⁰

Şeyh Sait İsyanının duyurulmasından sonraki sayıda bu isyanın bastırıldığı ve gericilerin halifelik ve Kürdistan hülyalarının boşa çıktığı aktarılmaktadır.¹⁹¹ Aynı sayıda Fethi Bey’in Başbakanlıktan istifa ettiği ve İsmet Paşa’ya yeni kabine kurma görevinin verildiği belirtilmektedir.¹⁹² Bir sonraki sayıda ise, “Alçak Vahdettin” başlığıyla San Remo’da bulunan son Osmanlı Padişahının, bir Fransız gazetesine verdiği beyanatta Şeyh Sait İsyanını büyük bir memnuniyetle karşıladığını ve isyankarlara muvaffakiyetler dilediğini duyurmuştur.¹⁹³ Daha sonra Bulgaristan Türklerini aydınlatmak ve Şeyh Sait meselesinin aslını açıklamak için 14 Ağustos 1925 tarihli gazetede kapsamlı bir yazı neşredilmiştir. Bu yazıda, isyancıların derdinin şariat değil orada bir Kürdistan kurmak olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁴ Bu açıklayıcı yazılar Bulgaristan Türkleri için oldukça önemli olmuştur. Zira Türkiye’deki gelişmelerin yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermesi Bulgaristan Türkleri arasında da bu gelişmelere karşı tepkiler doğurabilirdi. Deliorman

¹⁸⁹ “Türkiye Haberleri- 31 Mart Hortluyor Mu?”, *Deliorman*, 3 Mart 1925, Sayı: 126

¹⁹⁰ Muhabiriniz, “Tarık Mümtaz Sürüldü”, *Deliorman*, 12 Nisan 1925, Sayı: 132

¹⁹¹ “Genç İsyanı”, *Deliorman*, 9 Mart 1925, Sayı: 127

¹⁹² “Fethi Bey İstifa Etti”, *Deliorman*, 9 Mart 1925, Sayı: 127

¹⁹³ “Alçak Vahdettin”, *Deliorman*, 16 Mart 1925, Sayı: 128

¹⁹⁴ Alyanakzade, “Cehaletin Son Tecrübesi”, *Deliorman*, 14 Ağustos 1925, Sayı: 147

gazetesi yaşanan bu olaylar karşısında kapsamlı açıklayıcı yazılar ile durumun aslını ve ehemmiyetini Türklere aktarmıştır.

Deliorman gazetesinin 13 Kasım 1925 tarihli sayısında Mahmut Necmeddin'in İstanbul, Eskişehir ve İzmir'e seyahatler yapacağı ve kendisine müracaat etmek isteyenlere Sirkeci'deki İzmir Oteli vasıtasıyla başvurabilecekleri ilan edilmektedir. Ayrıca Mahmut Necmeddin'in bu geziler hakkında duygularını paylaşacağı yazılar da kaleme alacağı belirtilmektedir.¹⁹⁵ Türkiye'deki sosyal hayata dair önemli bilgiler sunan bu yazılar "Türkiye Hatıraları" başlığıyla diğer sayılarda yayınlanmaya başlamıştır. Dördüncü yayın yılına ait 152. Sayının kayıp olmasından dolayı bu başlığa ait ilk yazı tespit edilememiştir. 153. Sayıdaki "Türkiye Hatıraları:2" başlığıyla kaleme alınan bu yazı, Mahmut Necmeddin'in İstanbul'a vapurla giderken vapurun yanına bir askeri motorbot geldiğini ve vapura bir sıhhiyecisi ve polis getirdiğini anlatmaktadır. Bu sırada motorbotta bekleyen bir diğer askerle sohbet etmeye başlayan Mahmut Necmeddin kendisinin Bulgaristan'dan geldiğini söyleyerek, ona inkılap, halifelik ve şapka kanunu gibi meseleler hakkında ne düşündüğünü sorar. Asker, Türk milletinin artık en medeni milletlerden olduğunu, meselenin yalnızca şapka, kalpak veya fes değil, inkılap ve bağımsızlık meselesi olduğunu ifade etmiştir. Türk milletinin nice savaşlarla bağımsızlığını kazandığını ama Bulgarların bunu başaramadığını da eklemiştir. Mahmut Necmeddin, bir askerin bu kadar bilgisi, cesur ve hamiyetli olmasından gurur duyduğunu ifade ederek, "Bulgaristan'da da bir Mustafa Kemal çıksa belki böyle olmazdı" cevabını vermiştir. Daha sonra Ankara'da muhalif bir grubun ortaya çıktığını ve bu grubun Mustafa Kemal Paşa aleyhtarı olduklarını duyduğunu söyleyen Mahmut Necmeddin, askere bunu sormuştur. Asker, bunun uydurma olduğunu söyleyerek partizanlığın olmadığını ve vatanı düşmandan kurtaran gazinin aleyhinde konuşacak tek bir kişinin bile olamayacağını anlatmıştır.¹⁹⁶ Aynı sayıda Alyanak tarafından kaleme alınan bir eleştiri yazısı yine dikkate değerdir. Alyanak, Niğbolu'da 'İzmir'in İstirdadı', 'Türk-Yunan Muhaberesi' gibi isimlerle piyeslerin sergilendiğini fakat bunların hakaret vari olduğunu belirterek, sergilenen piyeslerin Türk tarihinin halaskarlarına, Türk Mehmetçğine ve Türk inkılabına

¹⁹⁵ "Sahip ve Muharririmiz Türkiye'de", *Deliorman*, 13 Teşrinisani 1925, Sayı: 151

¹⁹⁶ Mahmut Necmeddin, "Türkiye Hatıraları:2", *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153 ('Bulgarların bunu başaramadığı' ifadesinden kastedilen I. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın esaretinden kurtulması fakat Bulgaristan'ın Neuilly Antlaşması'nın esaretinden kurtulamamasıdır.)

saygısızlık ettiğini, bu konuda bilgisi olmayan gençlerin bozuk şiveleriyle bu şanlı tarihe gölge düşürmeye çalıştıklarını sert bir şekilde eleştirerek “haddinizi bilin” demiştir.¹⁹⁷ Haberin içeriğinde bu piyesler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Deliorman yazarı Alyanak aynı zamanda Bulgaristan’da öğretmenlik yaptığı için öğretmen sıfatıyla da böyle tepki göstermesi bu gençlerin kötü niyetli olduğunu düşündürmektedir. Türkiye’deki bağımsızlık ve inkılap hareketlerine sonuna kadar taraftar olan Deliorman gazetesi yazarları böylesi haberler karşısında tepkilerini sert bir şekilde dile getirmekten hiç çekinmemişlerdir.

Bir sonraki sayıda Türkiye hatıralarına devam eden Mahmut Necmeddin, vapurun İstanbul’a yanaşmasından sonra karaya ayak bile basmadan Türkiye’nin gözle görülür bir şekilde değiştiğini aktarıyor. “Vaktiyle koca sakal ve koca sarıklı Kürt hamalları bile insan kıyafetine konulup medenileştirilmişler” diyerek kırmızı kasket ve elbiselerle dikkat çektiklerini, gümrük memurlarının aynı şekilde resmi formalarla vazifelerini yaptıklarını aktararak İstanbul’un kalabalığına hayret ettiğini ifade etmiştir. Daha düne kadar “kafeslere kapatılan kadınların” bugün kollarında çantalarıyla ticarethanelerde vazifelerine gittiğini memnuniyetle aktararak medeniyetin en önemli koşullarından birisinin de kadınlara değer vermek olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁸ Eskiden olduğu gibi artık sokaklarda ve caddelerde külhanbeyleri ve sarhoşların olmadığını ve herkesin medeni kıyafetlerle işine gücüne gittiğini yazmıştır. Tekkelerin kapatılmasından sonra buradaki derviş ve hocaların ticarete atıldıklarını anlatarak; “kendilerini bu yola sevke mecbur ettiğinden ötürü Gazi’ye şükredip duruyorlar” demiştir. Mağaza tabelalarının da tamamen Türkçe olduğunu, Rumca ve Ermenice tabelaların kaldırıldığını memnuniyetle aktarmıştır.¹⁹⁹

Türkiye’ye dair izlenimlerinde eleştiride de bulunan Mahmut Necmeddin, İstanbul’da bir tiyatroya gittiğini fakat tiyatro salonunun küçük ve kötü bir vaziyette olduğuna dikkat çekerek; “Nerede o Sofya’nın büyük tiyatro salonları...” diye iç geçirmiştir. Bu durumun sebebi olarak padişahları suçlamış, onların kendileri için her türlü imkânı sağlarken halkına ve milletine böyle “küçük ve sahne dekoruna bile sahip olmayan” salonları reva görmesine sitemde bulunmuştur. Daha sonra oyunun sergilenmeye başladığından, bu kez

¹⁹⁷ Alyanakoğlu, “Hasbıhal-Herkes Haddini Bilsin!”, *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153

¹⁹⁸ Mahmut Necmeddin, “Türkiye Hatıraları:3”, *Deliorman*, 28 Şubat 1926, Sayı: 154

¹⁹⁹ Mahmut Necmeddin, “Türkiye Hatıraları:4” *Deliorman*, 5 Mart 1926, Sayı: 155

de oyuncuların “çok kötü” olduğundan bahsederek; “Türkiye’de henüz temaşa hayatı yok gibidir. Gazetelerde görülen mübalağlı yazılar çok boşunadır...” eleştirisinde bulunmuştur.²⁰⁰ Yazının devamının yayınlandığı bir sonraki sayıda, tiyatrodan sonra Türk Ocağına gittiğini anlatır. Türk Ocaklarının kurucularından olan Necip Asım Bey ve eşinin de buraya toplantıya geldiklerini ve konuşma yaptıklarını aktarır. Türk topraklarının işgal altında bulunduğu o karanlık dönemlerde Sultan Ahmet Meydanlarında Türk gençlerini harekete geçiren bu önemli kişilerle aynı çatı altında bulunduğundan çok memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir.²⁰¹ Türk Ocağında yapılan toplantı hakkında bilgi sunan Mahmut Necmeddin, Türk Ocağı konferanslarının her hafta toplandığını, iştirak eden kişilerin mühendis, gazeteci gibi önemli kişiler olduğunu fakat Türk gençlerinin bu toplantılara oldukça az ilgi duyduğunu aktarmaktadır. Burada gençler için ayrıyeten lisan, tarih ve coğrafya gibi derslerin de verildiğini, buna rağmen gençlerin katılım göstermemesine anlam veremediğini söyleyerek hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir.²⁰²

Deliorman gazetesi, Rumeli gazetesiyle yaşadığı gibi bir basın atışmasını da İntibah ve Yarın gazeteleriyle yaşamıştır. Türkiye’deki gelişmeleri çok yakından takip eden ve Bulgaristan Türklerinin bunu benimsemesi için önemli yayınlarda bulunan Deliorman gazetesi, Türkiye’den sürgün edilen kişilerin çıkardıkları bu gazetelere muhalefette bulunduğu gibi Bulgaristan Türklerini de sık sık bu gazetelere ve bu kişilere dair dikkatli olmaları konusunda uyarmıştır. 10 Şubat 1928 tarihli sayıda, birtakım “mürtecilerin ve yobazların” Türk inkılabını baltalamak için bir teşkilat meydana getirdiği, teşkilatın merkezinin Şumnu’da olduğu ve bu mürteci ve yobazların İskeçe’de Yarın adlı bir gazeteyi köylere dağıtmaya çalıştıkları duyurulmaktadır. Bulgaristan Türkleri bu kişilere ve bu gazetelere itimat etmemeleri konusunda uyarılmıştır.²⁰³ Bir diğer haberde Deliorman yazarı, “on beş sene evvel İstanbul’da geberen Derviş Vahdeti Osmanpazarı’nda hortlamak üzeredir” diyerek İntibah gazetesinin dağıtıldığı köylerde el altından Yarın adlı bir gazetenin de dağıtıldığını bu gazetenin sahiplerinin Türkiye’den sürgün edilen hainlerden olduklarını belirterek köylüleri uyarmıştır.²⁰⁴

²⁰⁰ Mahmut Necmeddin, “Türkiye Hatıraları:5”, *Deliorman*, 22 Mart 1926, Sayı: 157

²⁰¹ Mahmut Necmeddin, “Türkiye Hatıraları:6” *Deliorman*, 2 Nisan 1926, Sayı: 158

²⁰² Mahmut Necmeddin, “Türkiye Hatıraları:7” *Deliorman*, 12 Nisan 1926, Sayı: 159

²⁰³ “Bulgaristan Türkleri Uyanınız!”, *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

²⁰⁴ “Derviş Vahdeti Çömezleri”, *Deliorman*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

Gazetede ki uyarılara ek olarak okullardan da protesto mektupları yayınlanmıştır. Yenipazar okul müdürü Ahmet Ziya ve üç öğretmen tarafından kaleme alınan bir yazıda, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve inkılapçı liderlerine karşı yazılar yazan İntibah gazetesine Türk gençlerinin fırsat vermemesi çağrısı yapılmıştır.²⁰⁵

Deliorman gazetesinin 23 Mart 1928 tarihli sayısında neşredilen yazı dikkate değerdir. “Hariciye Nazırı Muhtereminin Dikkatine!” başlıklı bu yazıda Yarın gazetesi Dışişleri Bakanlığı'na şikâyet edilmiştir. Daha önce Damat Ferit'in yaverlerinden Tarık Mümtaz'ın Rumeli gazetesinin, Bulgaristan gençlerinin hışmına uğrayarak Dışişleri Bakanlığı'na bulundukları malumat neticesinde Tarık Mümtaz'ın Bulgaristan'dan sürülüp gazetesinin kapatılmasında rol oynadıkları hatırlatılmıştır. Bu kez yüzelliliklerden Mustafa Sabri'nin Bulgaristan'da çıkardığı Yarın gazetesinin, Mustafa Kemal ve Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde yayın yaptığı belirtilerek Türkiye-Bulgaristan arasındaki uzlaşmacı politika hatırlatılmış ve böyle bir gazete hakkında gereğinin yapılması arz edilmiştir.²⁰⁶

İntibah ve Yarın gazetelerinde yayınlanan kimi yazılara Deliorman gazetesinde cevaplar verilmiştir. Bu yazılar yine Tarık Mümtaz meselesinde olduğu gibi Türkiye'den sürgün edilen kişilerin geçmişlerinin hedef alındığı itibarsızlaştırmaya yönelik yazılardır. Burada kişisel tartışmaların teferruatına değinilmeyecektir. Lakin bazı tartışma yazılarının içinde de Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki inkılaplara yaklaşımları hakkında bilgiler mevcuttur. Burada bunlar aktarılmaya çalışılacaktır.

Deliorman gazetesine Yenipazar öğretmenlerinden gelen bir mektupta, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı kaybetmesinden sonra Bulgaristan'da azalan Türklük şuurlarının ve duygularının Türkiye Cumhuriyeti ve onun yaptığı inkılaplar sayesinde yeniden canlandığı ifade edilmektedir. Mektubu kaleme alan öğretmenler, Bulgaristan Türklerinin Türklüğün temsilcisi olan Türkiye Türklerine her hususça benzemek mecburiyetinde olduklarını ifade ederek, muhalifler tarafından eleştirilen inkılapların din meselesi değil zihniyet meselesi olduğunu vurgulamışlardır.²⁰⁷

²⁰⁵ Ahmet Ziya, Ali Rıza, Salih Refik, Sadık Süha, “Yeter Artık Yobaz Zihniyeti”, *Deliorman*, 21 Şubat 1928, Sayı: 187

²⁰⁶ “Hariciye Nazırı Muhtereminin Dikkatine!”, *Deliorman*, 23 Mart 1928, Sayı: 190

²⁰⁷ Ahmet Ziya, Sadık Süha, Salih Refik, Ali Rıza, “İntibahçılara Cevabımız”, *Deliorman*, 3 Nisan 1928, Sayı: 191

Deliorman'da İntibah gazetesine yönelik kaleme alınan bir başka cevap yazısı ise yukarıda değindiğimiz Rumeli gazetesinin yayın politikası hakkında da önemli bir yorum barındırmaktadır. Bu yazıda Özdemiroğlu, Türkiye'den sınır dışı edilmiş yüzelliliklerden Mustafa Sabri'nin her şeye rağmen Bulgaristan'da sessiz sedasız yaşamasına müsaade edildiği halde onun rahat durmadığını ve Türkiye aleyhinde yazılar yazacak kadar da “utanmaz” olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal ve inkılap önderlerine hakaret eden bu adamın Bulgaristan Müslümanları içinde barınmasının mümkün olamayacağına dikkat çekmiştir. “Tarık Mümtaz çıkardığı Rumeli adlı gazete ile hiç olmazsa Türk inkılabının ezeli aşığı gibi davranarak mürailik (ikiyüzlülük) yapıyordu. Öyle iken yirmi dört saatte soluğu Köstence’de aldı” diyerek bu zümrenin bundan ibret almış olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰⁸

İntibah gazetesine muhalefete Mahmut Necmeddin de katılmıştır. Nitekim üç sayıda tefrika olarak yayınlanacak kadar uzun bir yazı kaleme almıştır. İntibah gazetesinin sahibi ve yazarlarını gericilikle suçlayarak kullandığı müstearları ifşa etmiş ve inkılap düşmanlığı yapan bu gazeteye, Türkiye inkılabının her Türkün göğsünde bir güneş yaktığını ve Türklere Türkün benliğini yine bu “muazzam” inkılabın tanıttığını söylemiştir. Daha sonra Türklük üzerine söyledikleri dikkat çekicidir: “Türk nerede yaşarsa yaşasın ilhamını, mefkure ve Türklük aşkını Türkün kabetesinden alır. Türkün kabesi de Çankaya’dır.”²⁰⁹ Mahmut Necmeddin, mefkure davasında Türklerin artık doğuya değil batıya döndüğünü belirtmiştir. Dine karşı olmadıklarını vurgulayarak: “Müslümanlık terakkiye mâni değil... Ah... Hocalar, sahte hocalar, bütün kabahat yalnız onlarda” demiştir.²¹⁰ Mehmet Emin, Mahmut Necmeddin’i bu başlık altında kaleme aldığı ifadelerden dolayı mahkemeye vermiştir.²¹¹ Mahmut Necmeddin, bu yazısında Mehmet Emin’in siyasi geçmişinden dolayı ona hakaret etmektedir. İntibah yazarlarından olan Mehmet Emin, mahkeme gerekçesinde ayrıca Mahmut Necmeddin’i Bulgaristan’da Türkçülük propagandası yapmakla suçlayarak Bulgar mahkemesinde davayı kişisel bir

²⁰⁸ Özdemiroğlu, “Bilen De Var, Bilmeyen De”, *Deliorman*, 20 Nisan 1928, Sayı: 193

²⁰⁹ Mahmut Necmeddin, “İnkılaba, Teceddüde Taş Atan Yobazlara”, *Deliorman*, 7 Mayıs 1928, Sayı: 195

²¹⁰ Mahmut Necmeddin, “İnkılaba, Teceddüde Taş Atan Yobazlara”, *Deliorman*, 14 Mayıs, 1928, Sayı: 196

²¹¹ “Mahkemeye Vermişler”, *Deliorman*, 15 Haziran 1928, Sayı 198-199 (Mahkeme tarihlerine dair kimi kısa haberler yayınlanmış ve Bulgaristan Türklerinden destek beklenmiştir.)

mahiyetten siyasi bir mahiyete taşımaya çalışmıştır. Mahkemenin sonucu ile alakalı herhangi bir habere sonraki sayılarda rastlanılmamıştır.

Deliorman gazetesinin 15 Haziran 1928 tarihli sayısında, daha önce Dışişleri Bakanlığı'na yapılan çağrı neticesinde firarilerin telaşa kapıldığı aktarılmaktadır. Buna göre, Mehmet Emin'in gerekli yerlere 'rahat bırakılmaları' konusunda ricalarda bulunduğu ifade edilerek, böyle inkılap düşmanı vatan hainlerinin Bulgaristan'da asla rahat bırakılmayacağı vurgulanmıştır.²¹² Aynı tarihli sayıdaki bir başka haberde ise Türkiye'de uluslararası rakamların kabul edildiği duyurulmaktadır. Bu haberin altında da örnek olarak sıfırdan dokuza kadar rakamlar neşredilmiştir.²¹³ Deliorman gazetesi bu haberden sonra sütunlarında yayınlanan yazıların içindeki sayıları yeni rakamlarla neşretmeye başlamıştır.

Bulgaristan Türkleri için Türkiye'deki en önemli gelişmelerden birisi Latin harflerinin kabulü olmuştur. Deliorman gazetesi 200. Sayısında, Türkiye'de kabul olunan ve yavaş yavaş kullanılmaya başlanan yeni Türk alfabesinin Bulgaristan Türkleri arasında da öğrenilmeye başlandığını duyurmaktadır. Birçok okul idaresinin bu sene Rüştîyeleri bitirecek olan gençlere Türk harflerini öğretme kararı aldığı gibi, Bulgaristan Türk Muallimler Birliği de gelecek sene birinci sınıflardan itibaren Türk çocuklarına yeni Türk alfabesi ile eğitim vermek için hazırlıklara başladığını ilan etmektedir. Ayrıca Razgrad'da Türk Okuma Yurdu'nun halka açık bir kurs açma kararı aldığı belirtilmektedir.²¹⁴

Deliorman gazetesi bir başka sayısında, Yanbolu'da Yenilik ismiyle bir gazetenin yayınlanmaya başladığını ve bu gazetenin yeni Türk harfleriyle yayınlanmakta olduğunu duyurmaktadır. Bu yeni gazetenin isminden de anlaşılacağı üzere yeniliğe ön ayak olacağını ümit ettiklerini belirtmişlerdir.²¹⁵ Aynı tarihli sayıda bir başka haberde ise Yenilik gazetesinin yeni harflerle yayınlanmaya başlamasından mutluluk duyduklarını ifade ederek, yayınlanan gazetede Yenilik başlığıyla 'iktisadi', 'medeni' ve 'bitaraf' kelimelerinin yazılışında bariz hatalar yapıldığını, halkın harfleri yeni öğrenmeye başladığı bu dönemde dikkatli olunması gerektiği konusunda "samimi" bir ricada bulunulmuştur.²¹⁶ Deliorman gazetesi de yeni harf denemelerine katılmıştır. Gazetenin

²¹² "Firarilerin Telaşı", *Deliorman*, 15 Haziran 1928, Sayı: 198-199

²¹³ "Türkiye'de Beynelmilel Rakamlar Kabul Olundu", *Deliorman* 15 Haziran 1928, Sayı:198-199

²¹⁴ "Yeni Türk Harfleri", *Deliorman*, 7 Eylül 1928, Sayı: 200

²¹⁵ "Yenilik", *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202

²¹⁶ "Samimiyetle Bir Rica", *Deliorman*, 26 Teşrinievvel 1928, Sayı: 202

başlık klişesinin altındaki slogan 204. Sayıdan itibaren yeni harflerle yayınlanmaya başlamıştır. Bir sonraki sayıda gazetede sütunlarında yeni harfler ile bir mâni yayınlanmıştır.²¹⁷ Ayrıca 208. Sayıda okuyucularından abone ücretlerini göndermesini talep eden Deliorman gazetesi yeni harflerle şu cümleyi neşretmiştir: “Muhterem okuyucular: Lütfen Abunalarınızı ödeyiniz.”²¹⁸ Görüldüğü gibi Deliorman gazetesi de burada yazım yanlışlığı yapmıştır. Lakin bu yanlışlığın sebebi, yeni harf kalıplarının ellerinde bulunmaması da olabilir.

6 Kasım 1928 tarihli Deliorman gazetesi, Yeni Türk Harfleri Kanunu’nun 1 Kasım 1928 tarihinde Büyük Millet Meclisi’nde onaylandığını duyurmaktadır.²¹⁹ Ayrıca Razgrad’da açılan yeni harf kurslarına şimdilik yüz, yüz elli kişinin devam ettiği, okumayı bilenler ve bilmeyenler olarak kursun iki şubeye ayrıldığı aktarılmıştır. Bu harfleri öğretecek olan öğretmenlerin Arif Necip ve Akif Selim Efendiler olduğu ilan edilerek tebrik edilmiştir.²²⁰ Yeni harflere dair bir başka uyarı öğretmenlere yapılmıştır. Bulgaristan’da yeni harflerle basılan bazı alfabelerde yanlışlıklar olduğu ifade edilerek öğretmenlerin dikkatli olması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Muharrem Yumukof, Mehmet Masum ve Hasköy öğretmeni Şükrü Efendi tarafından hazırlanan yeni Türk alfabelerinin basıldığı ve satışa çıktığı duyurulmuştur.²²¹

Bulgaristan Türkleri, yeni harflere oldukça ilgi göstermiştir. Fakat bundan memnun olmayan kişilerde çıkmıştır. “Emrullah Hoca Teşkilat Yapıyor!” başlığıyla kaleme alınan yazı buna önemli bir örnek teşkil etmektedir. “Türk milletinin fakir kesesinden alınan paralardan 700.000 leflik bir bütçe ile idare olunan Mekteb-i Nüvvap Müdürü Emrullah Hoca, taassubun, küflü zihniyetin ve irticağın tam bir timsalidir!” denilerek sert bir eleştiriyile giriş yapılan bu yazıda, Emrullah Hoca’nın senelerden beri Nüvvap Mekteplerinde daima eskiyi müdafaa ettiğinden bahsedilmektedir. Son zamanlarda niyetini açıkça ortaya koyarak Nüvvap Mekteplerinde yetiştirdiği öğrencileri arasında bir teşkilat kurarak Türk gençliğinin yenilik hamlelerine alenen karşı çıktığı vurgulanmıştır. Bizzat Emrullah Hoca tarafından pullanan bir mektubun ellerine geçtiğini duyuran Deliorman gazetesi, bu mektubu sütunlarında yayınlamıştır. Bu mektupta Emrullah Hoca,

²¹⁷ “Bir Mâni”, *Deliorman*, 22 Senteşrin 1928, Sayı: 205

²¹⁸ *Deliorman*, 20 Birincikanun 1928, Sayı: 208

²¹⁹ *Deliorman*, 6 Senteşrin 1928, Sayı: 203

²²⁰ “Razgrad’da Yeni Harf Kursu”, *Deliorman*, 6 Senteşrin 1928, Sayı: 203

²²¹ *Deliorman*, 6 Senteşrin 1928, Sayı: 203

okullarda öğretilmek istenen yeni harflerle dine savaş açtıklarını ve bu duruma sessiz kalmanın caiz olmadığını, bu durumu Müftü Abdullah Efendi'ye defalarca bildirdiğini ama müftünün bir şey yapmadığını ifade etmiştir. Mektupta ayrıca vakıflar idaresine “bizim en yakın ve en samimi adamımız” olarak nitelendirdiği bir adamın girdiğini, yakında işlerin düzeleceğini ve medreselerin yaşayacağını belirtmiştir. Ayrıca ahaliye bu konunun anlatılıp ikaz edilmesini ve oradan ‘kuvvet’ alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yazının altında Deliorman notuyla şu sitem dile getirilmektedir: “Yeniliğe karşı bayrak açan softalar ne din namına ne de dinsizlik namına çalışmaktadırlar. Onlar doğrudan doğruya menfaat-i şahsiyelerinin ve lokmalarının gideceğinden korkmaktadırlar ki onların dini de imanı da oradadır.”²²²

Deliorman gazetesinin 14 Kasım 1928 tarihli sayısı, Bulgaristan Türkleri için önemli bir haberi duyurmaktaydı. Bulgaristan Türk Muallimler Birliği tarafından toplanan ve 19. Kongre olan Lom Kongresi'nde okullarda yeni harflerle tedrisat yapılması konusunun konuşulup karara bağlandığı hatırlatılmıştır. Bu kararın, bu ay uygulamaya konulmasıyla Bulgaristan'daki Türk okullarında yeni harflerle eğitime geçildiği duyurulmaktadır. “Türkiye Türklerinin kabul ettiği bir yazı şeklini, bizim burada yabancı gözlerle karşılamamız kadar gülünç hiçbir olamaz!” denilerek yeni harflerin aynı zamanda yeni bir zihniyet getirdiği vurgulanmıştır. Türkiye'deki halkın yüzde doksanın okuma yazma bilmediği lakin bu Harf İnkılabından sonra iki yıl içerisinde okuma yazma oranının yüzde seksene çıkacağını hesaplandığı ifade edilmektedir. Türk Muallimler Kongresi'nde alınan kararın uygulamaya konulmasından sonra Rusçuk Sancağı'ndaki müfettişler tartışmaya yol açacak bazı girişimlerde bulunmuştur. Deliorman yazarları şu sözlerle tepkilerini dile getirmişlerdir:

“Rusçuk Sancak Maarif Müfettişliği, bir tamimiyle yeni Türk harflerinin Türk mekteplerinde tatbikini emrediyordu. Çok muvaffak ve yerinde bir işaretti. Bu suretle bu esas, resmi bir makamdan teyit ve teşvik görüyordu. Maalesef ne gibi tesirlerin altında kaldığını bilmediğimiz Müfettiş Efendi, son bir tamimiyle birinciye iptal ederek her mahalin Encümenliğini harf şeklini kabulde serbest bırakıyor!”

Türk okullarında herkesin Türkçeyi istediği şekilde öğrenme hakkı olduğu belirtilerek, müfettişin bu yaptığının kanun dışı olduğu ifade edilmiş ve sitemde bulunulmuştur.

²²² “Emrullah Hoca Teşkilat Yapıyor!”, *Deliorman*, 6 Senteşrin 1928, Sayı: 203

Yazının devamında Türk öğretmenlere seslenen Deliorman yazarları, milletin yavrularına yeni harfleri öğretmelerini, yeni rakamlarla hesap yaptırmalarını tavsiye ederek görevlerinde muvaffakiyet dileklerinde bulunmuşlardır.²²³

Deliorman gazetesinin bir başka sayısında, İntibah gazetesine karşı girişilen mücadelenin Türkiye’deki gazeteler tarafından takdir edildiği aktarılmaktadır. Deliorman’da yayınlanan Emrullah Hocaya ait mektuba yönelik Türkiye gazetelerinden de eleştiri gelmiştir. Bu kişilerin “yarasalar ve baykuşlar gibi” bir aydınlık gördüklerinde seslerini yükseltip kaçtıkları ifade edilmiş ve Deliorman gazetesine inkılap mücadelesi için başarı dileklerinde bulunmuşlardır. Deliorman’da yanıt olarak: “Bulgaristan’daki Türk gençleri, Türkiye’de yapılan devrimleri hasretle kucaklamaktadır. Bu gazete ve bu gençler bu küflü zihniyetleri teşhir etmeye devam edecektir.” cevabını vermiştir.²²⁴

30 Kasım 1928 tarihli Deliorman gazetesi, Bulgaristan’daki Türk eğitim hayatına dair kötü bir haberi duyurmaktaydı. Mahmut Necmeddin’in kaleme aldığı bu yazı, Bulgaristan’daki Türk okullarında yeni harfler ile tedrisatın dört sene yasaklandığını ilan etmektedir (16 Kasım tarihli genelge ile). Ayrıca yeni harflerle yazılacak olan eserlerin katiyen tasdik olunmamasının da emredildiğini belirten Mahmut Necmeddin, Eğitim Bakanı’na çok sert eleştirilerde bulunmuştur. Bulgaristan’daki Türk okullarında yeni Türk alfabesine değil de Bulgar alfabesine geçilseydi Eğitim Bakanı acaba böyle bir karar verir miydi sorusu yöneltilmiş ve Türk gençlerine şu sözlerle çağrı yapılmıştır: “Ey...! Bulgaristan Türkü, 1 Kanunuevvelden itibaren anavatanda mecburi olarak kabul olunan yeni harfler meselesine çok ehemmiyet ver.” Daha sonra Bulgaristan Türk Muallimler Birliği’nin Sofya’da bu durumu protesto etmek bütün Muallim Havzalarından destek beklediği ilan edilmiştir.²²⁵ Deliorman gazetesinin bir sonraki sayısında, Hükümet’in Türk harfleriyle eğitimi yasakladığı 34423 numrolu kanuna itiraz için Türk Muallimler Birliği’nin çeşitli Muallim Havzalarından delegeler toplayarak bir heyet oluşturduğu ve bu heyetin Sofya’ya gittiği belirtilmiştir.²²⁶

Deliorman’da “Sofya’da Gördüklerimiz” başlığıyla yayınlanan yazılarda, Sofya’ya giden heyetin oradaki faaliyetleri aktarılmıştır. Arif Necip tarafından kaleme alınan bu uzun

²²³ “Yeni Harfler”, *Deliorman*, 14 Sontışrin 1928, Sayı: 204

²²⁴ “Türkiye Gazeteleri Bizim İçin”, *Deliorman*, 22 Sontışrin 1928, Sayı: 205

²²⁵ Mahmut Necmeddin, “En Büyük Darbe”, *Deliorman*, 30 Sontışrin 1928, Sayı: 206

²²⁶ Arif Necip, “Hükümet Merkezinden”, *Deliorman*, 10 Birincikanun 1928, Sayı: 207

yazı, sıralı üç sayıda tefrika olarak yayınlanmıştır. Arif Necip ilk olarak, Muallim Havzalarından gelen delegelerle görüşüp Sofya'ya gitmeden evvel Başmüftülüğe gitmeye karar verdiklerini ve onun da desteğini almak istediklerini belirtmektedir. Başmüftü karşısına çıkan bu heyet, meramını “eksiksiz” bir şekilde ifade edip destek istediklerini belirttiklerini lakin Başmüftü'nün:

“Efendiler, ben muallimlerin verdiği bir karara tebaiyet edemem. Eğer inkılabı burada da yaşatmak istersek, çok açık görüşelim ki, böyle olduğu taktirde şu müessesenin de ve onun başında bulunan benim de burada kalmaklığıma (kalmama) lüzum kalmaz...” dediğini aktarmıştır.²²⁷

Yazısının devamında Başmüftü'yü eleştiren Arif Necip daha sonra eski Vakıflar Müdürü Mehmet Rasim ile görüştiklerini, heyeti samimiyet ve içtenlikle dinlediğini fakat destek verme konusunda onun da geri çekildiğini ifade ederek; “ne yazık ki o da bu zihniyetin oltasına yakalanmış” serzenişinde bulunmuştur. Bu heyetin Sofya'ya vardıklarında Bekir Sıddık, Fazıl Hoca ve Hafız Ahmet Efendi ile görüştiklerini, bu kişilerin şapka ve harf inkılabına karşı olmadıklarını, kendilerini desteklerini ifade etmiştir.²²⁸ Daha sonra hem Rehber gazetesinin sahibi hem de mebus olan Mehmet Celil eleştirilmiştir. Bu kişinin bulunduğu mevkii gereği Türk haklarını savunup en güçlü şekilde sesini çıkartması gerekirken onun politik davranarak sessiz kalmasına tepki gösterilmiştir.²²⁹ Arif Necip'in kaleme aldığı bu yazılarda, öğretmen heyetin Sofya'da Bulgar Vekiller ile olan görüşmelerine değinilmemiştir. Zira bu yazının ikinci bölümünün yayınlandığı 31 Aralık 1928 tarihli sayıda, Eğitim Bakanlığı'nın Türk okullarında yeni harflerle eğitim yapılmasına müsaade ettiği duyurulmuştur. Eğitim Bakanlığı, yeni harflere dair getirdiği yasağı kaldırmış olsa da Bulgaristan Türk eğitim hayatının buna hazırlıksız olduğu görülmüştür; “Lakin içerisinde bulunduğumuz sene-i dersiyeye ait kitapların büyük bir kısmı nezaret tarafından tasdik edilmiş olduğundan yeni harflerle olacak tedrisatın mecburi olarak tatbiki ciyetine gelecek sene geçilecektir.” Ayrıca bu haberin altındaki Deliorman notunda, Türk münevverlerine gösterdikleri mücadele için teşekkür edilmiştir.²³⁰

²²⁷ Arif Necip, “Sofya’da Gördüklerimiz”, *Deliorman*, 20 Birincikanun 1928, Sayı: 208

²²⁸ Arif Necip, “Sofya’da Gördüklerimiz: 2”, *Deliorman*, 31 Birincikanun 1928, Sayı: 209 (Bu yazıda bahsi geçen kişilerin, şapka ve harf inkılabı hakkında İslam tarihinden örnekler vererek dinen sakıncası olmadığını anlattıkları uzun bir yazı vardır.)

²²⁹ Arif Necip, “Sofya’da Gördüklerimiz: 3”, *Deliorman*, 20 İkincikanun 1929, Sayı: 210

²³⁰ “Maarif Nezareti’nin Pek Musib Bir Kararı”, *Deliorman*, 31 Birincikanun 1928, Sayı: 209

Bulgaristan Türklerinin arasında yaygınlaşan inkılap hareketlerine destek çıkan din alimleri de olmuştur. Eski Başmüftü Salih Saip Efendi'nin Kemaller'de yaptığı bir vaazda, şapka ve yeni Türk harfleri meselelerine temas ederek yapılan yeniliklerin dine katiyen zararı olmadığını, bilhassa milleti uyandırıp terakki ettirdiğini, gençlere engel olmak isteyen birtakım cahillerin haksızlık ettiğini, uyanık bir milletin dini bu vesileyle daha iyi öğrenebileceğini anlatarak gençlere inkılap yollarında devam etmeleri gerektiğini tavsiye etmiştir. Deliorman notunda hocaya teşekkür edilmiştir.²³¹

Yeni harflerin Bulgaristan Türkleri tarafından benimsenip öğrenilmesi için açılan kurslar, Deliorman gazetesi tarafından daima duyurulmuştur. “Bütün Millet Çalışıyor” başlığıyla, Kırcaali'de, Eskicuma'da, Razgrad'da ve Yenipazar'da kursların açıldığı, bu kurslarda derslerin hangi öğretmenler tarafından verildiği aktarılarak halka katılım sağlaması için çağrılarda bulunmuşlardır.²³² Bundan bir sonraki sayıda, açılan kurslardaki vaziyeti öğrenmek ve sütunlara aktarmak amacıyla, yeni açılan kurslara köy ve kasabalarda kaç kişinin katıldığı sorulmuştur. Mektup ile gazete idaresine bildirmeleri rica edilmiştir.²³³ Ayrıca gündüz çalışan Türkler için gece kurslarının da açıldığı ilan edilmiştir. Tekke Mahallesinde 20 kişi, Üyükülü'nün Hacı Kosta Mahallesinde de 25 kişinin kurslara katıldığı belirtilmiştir.²³⁴ 25 Şubat 1929 tarihli sayıda, Razgrad/Taşçı Karyesinde 25, Pravadi/Hacı Hüseyin'de 53, Pravadi/Kazi Köy'de 51, Pop Köy/Borisov'da 40, Balpınarı/Kazıcılar'da 40, Pravadi/Sandıkçı'da 40, Eskicuma/Hayreddin'de 15, Yanbolu'da 50 kişinin kurslara katıldığı bildirilmektedir.²³⁵ Aynı tarihli gazetede, Arif Necip'in “Son İnkılap Karşısında Bulgaristan Türkleri” başlığıyla konferans vermek için Pravadi, Eskicuma ve Osmanpazarı'na hareket ettiği de ilan edilmiştir.²³⁶

Arif Necip, konferans vermek için gittiği kasaba ve köylerdeki izlenimlerini Deliorman sütunlarına taşıyarak Bulgaristan Türklerinin inkılaplara yaklaşımına dair önemli bilgiler sunmuştur. “İntibaalar” başlığıyla kaleme alınan bu yazıda, ilk olarak Pravadi'den övgüyle bahsetmektedir. Buradaki gençliğin eski zihniyeti kökünden söküp attığını ve kadın-erkek herkesin inkılap ve yenilik yolunda olduğunu ifade etmektedir. Şapka ve harf

²³¹ “Güzel Bir Vaaz”, *Deliorman*, 20 Birincikanun 1928, Sayı: 208

²³² “Bütün Millet Çalışıyor”, *Deliorman*, 31 Birincikanun 1928, Sayı: 209

²³³ “Bir Rica”, *Deliorman*, 20 İkincikanun 1929, Sayı: 210

²³⁴ “Gece Kursu”, *Deliorman*, 5 Şubat 1929, Sayı: 211

²³⁵ “Bütün Millet Çalışıyor-Yeni Açılan Millet Kursları”, *Deliorman*, 25 Şubat 1929, Sayı: 212

²³⁶ “Konferans”, *Deliorman*, 25 Şubat 1929, Sayı: 212

inkılabının halkın bütün tabakası tarafından benimsendiğini, buradaki kurslara kadın-erkek iki yüz elli kişinin katıldığını ve bu kurslara küçük okul öğrencilerinden yetmişlik ihtiyarlara kadar herkesin müdavim olduğunu söylemektedir.²³⁷ Daha sonra Eskicuma’da verdiği konferanstan bahseden Necip, salonun oldukça dolu olduğunu belirterek: “Bu tesadüf bir kere daha ispat etti ki millet irşad istiyor, tenvir edilmek (aydınlatılmak) istiyor” demiştir. Yazısının devamında Osmanpazar’ından bahsederek, burada İntibah gazetesinin yayınlandığını ama bu ahalinin bu gazeteyle hiçbir alakası olmadığını vurgulamıştır. Buradaki halkın yenilikçi kişiler olduğu ifade edilmiş ve “kara kuvvet burada da dikiş tutturamamıştır” diyerek mürtecilere fırsat vermediklerini belirtmiştir.²³⁸

Deliorman gazetesinde yapılan bir çağrı, Türklük şuuru açısından dikkate değerdir. Eskicuma’da Müezzinoğlu Mehmet Fikri Efendi’nin bir erkek evladının olduğu ve adının Ramazan konduğu ilan edilmektedir. Bu doğum tebrik edilmiş ve sonra bir çağrı yapılmıştır. Buna göre Ramazan, Bayram, Şaban gibi isimlerin yeni doğan Türk çocuklarına verilmemesi ve bu isimlerin Mısırlılara terk olunması gerektiği ifade edilmiştir. “Biz Türküz” diyerek çocuklarımıza Demir, Gündüz, Selçuk, Bozkurt, Arslan, Alp, Altay, Oğuz gibi Türk adlarının konulması gerektiği vurgulanmıştır.²³⁹ Bir sonraki sayıda bir başka doğum haberinde, yeni doğan kız çocuğuna Nilüfer adının konulduğu ilan edilerek Türk ismi koydukları aile için tebrik edilmiştir.²⁴⁰

27 Mart 1929 tarihli Deliorman gazetesi, inkılap mefkuresiyle savaş açtığı İntibah gazetesinin Bulgar Hükümeti kararıyla kapatıldığını duyurmaktadır.²⁴¹ İntibah gazetesinin kapatılmasının Bulgar gazetelerinde de yer bulduğu belirtilmiştir. Zora gazetesinde, inkılapçı Türklerin azmiyle ve Türk-Bulgar Hükümetleri arasındaki dostluk neticesinde Mustafa Kemal’e dil uzatan bu gazetenin kapatıldığı aktarılmaktadır.²⁴²

Deliorman gazetesine gelen mektuplar kimi zaman gazetenin herhangi bir köşesinde kısa cümleler ile cevaplanmıştır. Bu kısa cevaplar arasında bir tanesi dikkate değerdir. Ne sorulduğu veya yazıldığına dair bilgi bulunmasa da verilen cevapta, Deliorman gazetesinin yeni harflerle çıkarılması için teşkilat oluşturmaya çalıştıklarını ifade

²³⁷ Arif Necip, “İntibaalar”, *Deliorman*, 13 Mart 1929, Sayı: 213

²³⁸ Arif Necip, “İntibaalar (2)”, *Deliorman*, 2 Nisan 1929, Sayı: 215

²³⁹ “Doğmuş”, *Deliorman*, 27 Mart 1929, Sayı: 214

²⁴⁰ “Doğmuş”, *Deliorman*, 2 Nisan 1929, Sayı: 215

²⁴¹ “Beyinleri Patladı”, *Deliorman*, 27 Mart 1929, Sayı: 214

²⁴² “Zora Gazetesi”, *Deliorman*, 2 Nisan 1929, Sayı: 215

etmişlerdir.²⁴³ 15 Mayıs 1929 tarihli gazetede ise, yeni harf kalıplarının sipariş verildiğini ve bu siparişin gelmesinden sonra 15 günde bir edebi bir mecmua “Kızıl Elma”yı yayınlamak istediklerini ifade etmişler ve destek istemişlerdir.²⁴⁴

Deliorman gazetesi, genç Bulgaristan Türklerinin hem gazeteye hem de yeni harflere olan ilgisini arttırmak için bir müsabaka yapacağını duyurmuştur. Bu ilana göre, Türkiye’nin Sofya Sefirinin Türkiye’de bulunduğu sırada Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajdan bir kesit aktarılmış, okuyuculardan bu yazıyı yeni harflerle hatasız yazması istenmiş ve kazananlara ödül verileceği belirtilmiştir.²⁴⁵ Bir sonraki sayıda aynı ilan yinelenmiştir.²⁴⁶

Deliorman gazetesinin yedinci yayın yılına ait son sayısında, Niğbolu’dan gelen bir haber sütunlarına taşınmıştır. Niğbolu’da öğretmen ve imam Salim Efendi’nin cami hutbelerini Türkçe olarak okumaya başlamasının halk tarafından memnuniyetle karşılandığı ve bu sebeple camiye daha fazla iştirak ettikleri bildirilmektedir.²⁴⁷

Deliorman gazetesinin nadiren yayınlanan ‘Tıraş’ ekinde, “Kör Hafız” başlıklı yazı şapka inkılabına yorum açısından dikkate değerdir. Bu yazıyı kaleme alan kişi bir şapkayla köy kahvehanesine gittiğini anlatır. Şapkalı kişiyi gören köylülerin tedirgin olduğunu, kahvehanede mırıldanmaların başladığından bahseder. Daha sonra kahvehaneye kör hafız gelir. Bu köylüler tarafından sevilen ve sözü geçen bir insandır. Kör olduğu için kahvehanede oturan şapkalı yabancıyı görmez ve nutkuna başlar. Buna göre, köyde şapkalı bir kişinin dolanmakta olduğunu ve dinde bunun yeri olmadığını ifade ederek köylüleri uyarır. Bu sözler üzerine köydeki şapkalı yabancı konuşmaya başlar; “Sizin aranızdaki şapkalı, bir Müslüman çocuğu, bir Türk yavrusudur!”. Hafız Efendi’nin telkin ettiği fikirlerin batıl ve kötü niyetli olduğunu açık yüreklilikle dile getirir. İnsanların başlarında ‘serpuş’ ile dünyaya gelmediğini ve Allah’ın huzuruna giderken yine ‘serpuş’ ile gitmediğini ifade ederek Türklerin fesi ne zaman giymeye başladığını sorar. “Hazreti Peygamber fes yahut şapka giymeğesiniz diye buyurmuşlar mıdır?” diye sorarak Hafızı köşeye sıkıştırmıştır. “Bizim dinimiz mübarek ve yeniliği çok seven emsalsiz bir dindir” diyerek bu hocaların anlamadan dinlemeden şapka meselesine karşı olduklarını ve takanları kafirlikle suçladıklarını söyleyerek sitemde bulunmuştur. Bunun üzerine kör

²⁴³ *Deliorman*, 16 Nisan 1929, Sayı: 217

²⁴⁴ “Kızıl Elma”, *Deliorman*, 15 Mayıs 1929, Sayı: 220

²⁴⁵ “Müsabakamıza İştirak Ediniz”, *Deliorman*, 16 Nisan 1929, Sayı: 217

²⁴⁶ “Müsabakamıza İştirak Ediniz,” *Deliorman*, 25 Nisan 1929, Sayı: 218

²⁴⁷ “Niğbolu’da Asri Vaaz”, *Deliorman*, 15 Haziran 1929, Sayı: 221

hafız afallamış ve söylediği sözlerin kahvehanedeki şapkalı yabancıya yönelik olmadığını açıklamaya çalışarak: “Maksadım sizlere bir şeyler söyletmek olduğu için sözü mahsusen ters taraftan açtım. Yoksa ben de sizinle beraberim, sizin fikrinizdeyim.” Cevabını vermiştir. Bir sonraki gün, şapkalı yabancı Opuştina (Belediye) Karakolunun görevlisiyle karşılaşır ve ondan aldığı habere göre kör hafız mahpusa atılmıştır. Sebebi ise ‘iki eşi olan’ komşusunun damında yakalanması...²⁴⁸ Sıradan bir haber veya yorum yazısından ziyade yergi içeren ama aynı zamanda şapkanın dindeki yeri hakkında açıklayıcı bilgi veren bu yazının Bulgaristan Türkleri arasında daha fazla ilgi görmüş olduğu düşünülebilir. Deliorman gazetesi her açıdan okuyucularının dikkatini celp etmeye çalışmıştır.

Yukarıda değindiğimiz üzere Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip edip, inkılapları Bulgaristan Türkleri arasında yaşatmak için ellerinden gelen tüm mücadeleyi gösteren Deliorman ve diğer Türkçe gazeteler, özellikle yeni harflerle yayın yapmak için Türk Hükümeti’nden yardım talebinde bulunmuşlardır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde 2 Şubat 1930 tarihli belge, Bulgaristan’da Deliorman gazetesinin yeni harflerle yayınlanmak için nakdi destek beklediğini ve bu gazetenin içeriğine dair fikir sahibi olunması için de yayınlanan son iki nüshalarının örnek olarak gönderildiğini belirtmektedir.²⁴⁹ Daha sonra Sofya Elçiliğinden gönderilen bir tahrirat ile yardım talebi yinelenmiştir. Bu tahriratta ilave olarak, Kırcaali’de yayınlanan Rodop gazetesinin, yeni harflerle yayın hayatına başlamak için ihtiyaç duyduğu yeni matbaa harflerinin gönderilmesi ricasında bulunulmuştur. Ayrıca yeni harflerle yayınlanmaya başlamış olan Deliorman gazetesinin de kendi harflerinin olmadığı ve bütçesinden karşılayarak bu harfleri kiraladığı belirtilmektedir. Bu gazetelerin ihtiyaç duyduğu yardımın karşılanması durumunda faaliyetlerine daha iyi devam edeceği ifade edilerek ihtiyaç duyulan malzemelerin olduğu bir liste takdim edilmiştir. 31 Mart 1930 tarihli cevapta ise bu gazetelerin istediği nakdi yardımın ve harf tahsisatının ancak haziran ayından sonra gönderilebileceği Sofya Elçiliğine bildirilmiştir.²⁵⁰ 10 Haziran 1930 yılında da Türkiye Hükümeti, bu gazetelere toplam 1200 lira nakdi yardım yapmış ve bu yardımdan Deliorman gazetesine 38100 levaya karşılık gelen 600 Türk lirası tahsis edilmiştir.²⁵¹

²⁴⁸ Tıraşçı, “Olağan Şeyler-Kör Hafız”, *Deliorman-Tıraş*, 10 Şubat 1928, Sayı: 186

²⁴⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30-10-0-0/240-618-2

²⁵⁰ *BCA*, 30-10-0-0/83-548-9

²⁵¹ *BCA*, 30-10-0-0/240-618-10

Ayrıca Deliorman gazetesine aylık 200, Rodop ve Halksesi gazetelerine de 100'er lira aylık yardım yapılmaya devam edilmiştir.²⁵² Daha önce ikinci bölümde değindiğimiz Mahmut Necmeddin'in 1933 yılında saldırıya uğraması hakkında da Türk Hükümeti'ne Sofya Elçiliği tarafından malumat verilmiş ve bu saldırının arkasında siyasi bir "koku" olduğu ifade edilmiştir.²⁵³

Deliorman gazetesi yazar kadrosunun ve elbette Necmeddin Bey'in yeniliği benimseyen inkılapçı Türk aydınları olması, Türkiye'deki gelişmelerin Bulgaristan Türkleri tarafından benimsenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Zira Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti firarilerinin Bulgaristan'ı yurt edinip burada kendi fikirlerini yaymak ve Türkiye Cumhuriyeti'ne muhalefet etmek için çıkardıkları gazeteler, Bulgaristan Türklerinin anavatanındaki gelişmeleri olumsuz algılamasına sebep olabilirdi. Deliorman gazetesi, bu muhalif gazetelere savaş açarak Bulgaristan Türklerini uyarmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nde dahi tartışmalara sebep olan inkılap ve devrimler hakkında aydınlatıcı ve açıklayıcı yazılar kaleme almıştır. Bulgaristan Türklerinin alışlageldiği muhafazakâr hayat tarzı içerisinde yeni düşünceler ve inkılapların benimsenmesi hususunda Deliorman gazetesinin hassasiyeti dikkate değerdir. Deliorman gazetesinin incelenen beş yıllık yayın hayatında verdiği en mühim ve en çetin mücadelenin bu olduğu açıkça görülmektedir.

3.4. Bulgaristan Türklerinin Asayiş ve Göç Meselelerine Dair Yazılar

Bulgaristan Türkleri için en önemli hususlardan birisi hiç şüphesiz ki asayiştir. Bulgaristan'da 93 Harbi'yle başlayan şiddet ve yıkımın ardından kitlesel göç hareketlerinin başlaması ve I. Balkan Savaşı ile bunun zirveye taşınması, Bulgaristan Türklerinin yüreklerinde derin acı ve travmalara sebep olmuştur. Bulgaristan'da yaşanan en ufak bir gerginlik bile Bulgaristan Türkleri tarafından endişeyle takip edilmiş ve tekrar yerlerinden yurtlarından gönderileceği korkusuyla yaşamışlardır. Bulgaristan'ın değişen siyasi ve sosyal koşulları neticesinde Bulgaristan Türklerinin de vaziyetlerinin değiştiği görülmektedir. Deliorman gazetesinde 1924-1929 yılları arasındaki nüshalarda yayınlanan haberler bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Deliorman gazetesinin 21 Aralık 1924 tarihli sayısında, Bulgar gazetesindeki bir haber aktarılmıştır. Bu haberde, Şumnu ve Varna sancaklarındaki bazı Türklerin göç etmek

²⁵² BCA, 30-10-0-0/240-624-8

²⁵³ BCA, 30-10-0-0/241-630-40

maksadıyla Türkiye'ye gidip arazi aldıkları belirtilmektedir. Türkiye Hükümeti Bulgaristan Müslümanlarının Türkiye'ye göç etmelerine sıcak bakmadığı için Bulgaristan'daki Türk konsoloslarına pasaport ve vize vermemelerini emrettiği iddia edilmiştir. Bu haberin altındaki Deliorman notunda, göçün felaket demek olduğu ve Bulgaristan Müslümanlarının yerlerinde oturup işleriyle güçleriyle meşgul olmaları gerektiği vurgulanmıştır.²⁵⁴ Ayrıca göç meselesine dair manipülasyonların yapıldığı da görülmüştür. İstanbul'dan gelen telgrafa göre Türkiye-Bulgaristan arasında sözde bir antlaşma imzalandığı ve Bulgaristan'daki Türklerin üç sene zarfında emlaklarını satarak oraya gitmeye mecbur olduklarına dair bir söylenti yayıldığı duyurulmaktadır. Bulgaristan'daki Türkler arasında panik yaratan bu haber için telaşa kapılmamaları gerektiği ve resmi bir açıklamanın olmadığı ifade edilmiştir.²⁵⁵ Bu konuda Başmüftülük de bir açıklama yaparak, sözde mecburi göç hakkındaki söylentilerin doğru olmadığını ilan etmiştir.²⁵⁶

Deliorman gazetesinin 1924 ve 1925 yıllarına ait nüshalarında Türklerin can ve mallarının taciz edilmesine dair tek bir habere bile rastlanmazken 1926 yılından sonra bu durum değiştiği açıkça görülmektedir. 20 Şubat 1926 tarihli sayıda, iki ay önceki Killi Kuyucak mahallesinin eski muhtarı İbrahim Ağa'dan sonra Büyük Ada Köy muhtarı Hafız Osman Ağa'nın vahşice katledildiği duyurulmaktadır.²⁵⁷

Bulgaristan Türkleri arasında infiale yol açacak bir başka olay ise Razgrad'da gerçekleşmiştir. Bu habere göre dört beş kişilik Bulgar bir grup, bir Türkün evine zorla girerek evin hanıma tecavüz etmişler. Suçluların bazılarının yakalandığı ifade edilerek bu haberin detaylarına bir sonraki sayıda değineceklerini aktarmışlardır.²⁵⁸ Fakat sonraki sayıda bu olay yalnızca hatırlatılarak “şimdilik susacağız” denmiştir.²⁵⁹

²⁵⁴ “Türklerin Hicreti”, *Deliorman*, 21 Kanunuevvel 1924, Sayı: 116

²⁵⁵ “Telaşa Lüzum Yoktur”, *Deliorman*, 2 Haziran 1925, Sayı: 138

²⁵⁶ Süleyman Faik, “Bulgaristan Baş Müftülüğünden” *Deliorman*, 11 Haziran 1925, Sayı: 139

²⁵⁷ “Ada Köylü Hafız Osman Ağayı Öldürdüler”, *Deliorman*, 20 Şubat 1926, Sayı: 153 (Deliorman gazetesinin dördüncü yayın yılına ait nüshaların eksik olmasından dolayı bu haberde bahsi geçen cinayet haberi tespit edilememiştir.)

²⁵⁸ “Haftanın Haberleri”, *Deliorman*, 17 Teşrinisani 1927, Sayı: 174

²⁵⁹ “Şimdilik Susacağız”, *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176 (Bu habere dair geniş bilgi verileceği söylenmiş lakin haberin devamı verilmemiştir. Suçluların tutuklanması haberinden sonra konu tamamen kapatılmıştır. Deliorman yazarlarının bu mesele hakkında toplumda bir infial oluşmaması için konuyu kapattığı düşünülebilir.)

Deliorman gazetesinin bir başka sayısında da Rusçuk bölgesinin bazı köylerinden gazeteye gelen mektuplarda, üç dört sene önce Türklere tahsis edilen tarlaların geri alınarak Bulgarlara verildiğine dair şikayetlerin olduğu duyurulmaktadır.²⁶⁰ Aynı sayıda bir başka haberde, Burgaz ve Aydos'ta Zgovor Hükümeti'nin mebuslarından Dimitri Yanef'in köy köy gezerek Türklerin gözünü korkutup göç etmeye zorladığı, gerekli pasaport işlemlerinin de kendisi tarafından gerçekleştirildiği aktarılmıştır. Daha sonra Bulgar mebusun zengin arkadaşı Kotaralof'un ise korkutulan Türklerin yanına uğrayarak mülklerini satın almak için teklif verdiği lakin bu teklifin çok düşük olduğu, bu şekilde Türklerin mallarına "çöktükten" sonra iki ortağın parayı paylaştığı belirtilmektedir. Burgaz'daki Toy Köy ahalisinin pasaportlarının doğrudan bu amaçla çıkartıldığı ifade edilerek meselenin ciddiyetine dikkat çekilmiştir.²⁶¹ Bulgaristan Türklerine işlemesi için tahsis edilen fond tarlalarının gasp edilmesine dair gazeteye mektuplar gelmeye devam etmiştir. Büyükada ve Duştubak bölgesinde yine Türklerin elinden alınan tarlaların Bulgarlara verildiği aktarılmıştır.²⁶²

Yukarıda bahsi geçen cinayet ve tecavüz haberleri hakkında Mahmut Necmeddin bir yazı kaleme almıştır. Hukukun üstünlüğünden bahsederek yazıya başlayan Mahmut Necmeddin, bahsi geçen cinayet ve tecavüz olaylarında suçluların gerekli cezayı aldıklarını anlatarak, Tarla meselesinde Türklere ayrılan tarlaları gasp etmeye çalışan kişilerin de gerekli cezayı alacaklarına inandıklarını ifade etmiştir.²⁶³

Bulgaristan Türklerinin asayiş problemi 1927 yılında artarak devam etmiştir. Deliorman gazetesine Balpınarı'ndan gönderilen bir mektupta, bir grup gencin Rusçuk'a giderken karanlık çöktüğünde bir mola verdikleri ve bu esnada Bulgarlar tarafından darp ve gasp edildikleri ifade edilmektedir. Önce bölge muhtarına şikâyetle bulunan gençler, muhtarın umursamaması üzerine bu durumu Deliorman gazetesine mektupla bildirme kararı aldıklarını belirtmişlerdir.²⁶⁴ Gençlerin bu ifadesi, Deliorman gazetesinin oluşturabileceği kamuoyu baskısına halk tarafından güven duyulduğunun bir kanıtı sayılabilir.

²⁶⁰ "Bulgaristan Havadisı", *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176

²⁶¹ "Neler Yapıyorlar", *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176

²⁶² "Tarla Meselesi", *Deliorman*, 9 Kanunuevvel 1927, Sayı: 177

²⁶³ Mahmut Necmeddin, "Yaşasın Adalet", *Deliorman*, 16 Kanunuevvel 1927, Sayı: 178

²⁶⁴ Arif Akif, Hüsnü Aliş, Feyzullah, Müminoğlu, İsmail, Ali Hüsnü "Tazyik Devam Ediyor- Hükümetimizin Şiddetle Nazar-ı Dikkatine", *Deliorman*, 23 Kanunuevvel 1927, Sayı: 179

Bulgaristan Türklerinin güvenlik problemine Türkiye'deki gazeteler de değinmiştir. Cumhuriyet gazetesi, Hezargrad (Razgrad) kazasındaki Türklere baskı ve zorbalık yapıldığını, Hükümet'in bu duruma sessiz kalmaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁵

Artan şiddet olaylarından bir başkası Eskicuma Çirkovna'da gerçekleşmiştir. Bir Türk öğretmenin akşam vakti evine dönerken Bulgarlar tarafından önünün kesilip, önce gasp edildiği sonra da şiddetli bir şekilde darp edildiği bildirilmektedir. Bu öğretmen tarafından gazeteye gönderilen mektupta, kendisi gibi daha önce 45 Türkün aynı şekilde saldırıya uğradığını, bu haydut Bulgarların o bölgede "iş tuttuğunu" ifade ederek Bulgaristan Türklerini uyarılmış ve Deliorman gazetesinden bunu duyurmasını istemiştir. Bu yazının altındaki Deliorman notu Bulgaristan Türklerinin çaresizliğini açıkça ortaya koymaktadır: "Bu vakalar karşısında biz ne diyeceğimizi şaşırдық. Dilimiz tutuluyor. Şimdilik Allah yardımcımız olsun diyoruz..."²⁶⁶

Deliorman gazetesinin 3 Şubat 1928 tarihli sayısı, yine Türklere yapılan saldırılarla doludur. Şeramet Köyünde 75 yaşında Recep Ağa adlı bir ihtiyarın saldırıya uğradığı ve odunlarla dövüldüğü gazeteye mektup ile bildirilmiştir.²⁶⁷ Yine Eskicuma'da Ali Ağa adında bir Türkün Bulgarlar tarafından saldırıya uğradığı ve arkasından beş el ateş edildiği bildirilmektedir. Ali Ağa bu saldırıyı ucuz atlatmış lakin bir gün sonra aynı yerde Ahmet Ağa adında bir Türk, uğradığı saldırı sonucu ağır yaralanmıştır. Aynı bölgede iki Türkün daha saldırıya uğraması şiddetli tepkilere neden olmuştur. Türklere yapılan bu saldırıların Sıratçe kazası Bulgarları tarafından yapıldığı ve bunların diğer köylerde de örgütlendiği iddia edilmiştir. Haberin altındaki Deliorman notu bu kez daha da sitemkardır: "Bu hadiseler bütün Türklerde çok fena tesirler yapmaktadır. Mebuslarımızın ve rehberlerimizin nazar-ı dikkatini şiddetle celp eder ve protestolar yapılması zamanının çoktan geçtiğini bir defa daha söyleriz!"²⁶⁸

Deliorman gazetesi 21 Şubat 1928 tarihli sayısında Bulgar gazetelerinden öğrendikleri bir haberi sütunlara taşımıştır. Bu haberde, Yenipazar'da Türkler ve Bulgarlar arasında kavga çıktığı ve kabalık Bulgarlar tarafından Türklerin ağır yaralandığı aktarılmıştır. Deliorman gazetesi bu yazıda dikkat çekici bir sitemde bulunmuştur: "Yenipazar Türk

²⁶⁵ "Türkiye Matbuatı Hadisatı", *Deliorman*, 23 Kanunuevvel 1927, Sayı: 179

²⁶⁶ Murat Vahit, "Eskicuma'da Neler Oluyor", *Deliorman*, 23 Kanunuevvel 1927, Sayı: 179

²⁶⁷ Hüseyin İsmail, "Bu Haftanın Vakaları", *Deliorman*, 3 Şubat 1928, Sayı: 185

²⁶⁸ Ali Galip, Mustafa Rahmi, "Bu Haftanın Vakaları", *Deliorman*, 3 Şubat 1928, Sayı: 185

gençleri bu olayı bize bildirmeye bile zahmet etmiyor.”²⁶⁹ Bu olaydan üç hafta sonra Yenipazar’dan bir cinayet haberi de gazete sütunlarına aktarılmıştır. Çanakçı köyünde bir Türkün baltayla parçalanarak öldürülmesi büyük bir üzüntü ve öfke yaratmıştır.²⁷⁰

Daha önce Razgrad’dakine benzer bir başka olay Pravadi’da meydana gelmiştir. Silahlı iki Bulgar, bir Türkün evine zorla girerek ev sahibini ağır yaralamış ve karısına tecavüz etmeye çalışmıştır. Kadın kendini savununca da öldüresiye dövülmüştür. Deliorman yazarları tepkilerini dile getirerek şu çağrıyla tekrarlamışlardır: “Kaç defa oldu yazıyoruz. Bu feci tecavüzlere bir nihayet verilmesi için Baş Vekalet ve mebuslara telgraflarla müracaat edilmeli ve bu haller protesto edilmeli!”²⁷¹

Daha önceki başlıklarda Mahmut Necmeddin’in Sofya-Varna treninde Eskicuma mebusu Mehmet Said ile karşılaştığına değinilmişti. Burada Türklerin vaziyeti ile alakalı konuşurken mezkûr saldırılar hakkında da mebusa soru yöneltmiştir. Mehmet Said, bu olaylardan çok geç haberi olduğunu, kendisine kimsenin ulaşmadığını dolayısıyla yaşanan hadiseler hakkında da Başbakan’a geç bilgi verildiğinden bahsetmiştir. Başbakan Liyapçev’in bilgi sahibi olduktan sonra Opuştinalara gönderdiği genelgede, bu gibi cüretkarların derhal cezalandırılmasını emrettiğini aktarmıştır.²⁷²

Bulgarlar tarafından yapılan saldırıların şiddeti gittikçe artmıştır. Önceleri gasp ve darp şeklinde gerçekleşen bu eylemler, infazlara dönüşmeye başlamıştır. Deliorman gazetesindeki habere göre, Razgrad kasabasının Ütükler köyünde Hacı Ahmetoğlu Hüseyin Ağa, ağabeyleriyle odasında otururken camdan gelen kurşun ile şehit edilmiştir. Deliorman yazarları, cinayeti işleyenlere lanetler yağdırmıştır.²⁷³ Bulgarların saldırılarının bir diğer hedef noktası da camiler olmuştur. Eskicuma kazasının Karlı Köy camisi Bulgarlar tarafından yakılmıştır. Sazlı Köy’de ise camiye yıkmak için Bulgarlar teşebbüste bulunmuştur. Ahali Hükümet’ten acil tedbir istemiştir.²⁷⁴ Karlı Köy camisinin yakılmasıyla alakalı Bozkurt bir yazı kaleme alarak, Türk ve Bulgarların bu zamana kadar kardeş gibi geçindiğini ve son zamanlarda yapılan bu saldırılar karşısında şaşkın olduğunu ifade ederek sitemde bulunmuştur. Ayrıca yakılan caminin bir milyon leva

²⁶⁹ “Dört Türk Daha Gitti,” *Deliorman*, 3 Şubat 1928, Sayı: 185

²⁷⁰ “Bir Türkü Daha Öldürdüler,” *Deliorman*, 21 Şubat 1928, Sayı: 187

²⁷¹ “Pravadi Kazasında Neler Oluyor?,” *Deliorman*, 21 Şubat 1928, Sayı: 187

²⁷² Mahmut Necmeddin, “Bulgaristan Havadis-i Bir Konuşma,” *Deliorman*, 23 Mart 1928, Sayı: 190

²⁷³ “Genç Bir Türk Öldürüldü,” *Deliorman*, 3 Nisan 1928, Sayı: 191

²⁷⁴ *Deliorman*, 3 Nisan 1928, Sayı: 191

değerinde olduğunu ve yangından sonra sadece kül yığını olarak kaldığını üzüntüyle aktarmaktadır.²⁷⁵ Cami saldırılarının bir başkası da Eskicuma’da gerçekleşmiştir. Caminin içindeki eşyalar tahrip edildiği gibi içinde bulunan birkaç Müslüman genç saldırıya uğramıştır. Deliorman yazarları bu vakaların derhal sonlandırılması gerektiği konusunda tepki göstererek şu yorumu yapmışlardır: “Türklerin can damarlarına basmakla Bulgar vatandaşlarımız bir şey kazanacaklarını zannediyorlar. Öyle zannediyorlarsa heyhat!”²⁷⁶ Türkler olabildiğince seslerini duyurmaya çalışsalar da saldırılar devam etmiştir. Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Kırcaali’de de benzer saldırılar gerçekleşmiştir.²⁷⁷

20 Ocak 1929 tarihli Deliorman gazetesi, Bulgarların yine kıymetli bir Türkü katlettiğini duyurmaktadır. Mahmut Necmeddin’in kaleme aldığı bu yazıda, Ali Beytullah adında aydın bir Türk gencinin bir dükkânda otururken karanlıktan gelen bir kurşunla şehit edildiği ve fail olarak iki Bulgarın tutuklandığı aktarılmıştır. Duygularını şu kıymetli sözlerle aktarmıştır: “Ne yazık ki hürmet, muhabbet ve itaatle bu aziz vatana hizmetten zevk alan bizlerin, mükafat yerine beynimizin içine kurşun akıtılıyor...”²⁷⁸

Bulgaristan Türklerinin bu vaziyeti karşısında Arif Necip önemli bir yazı kaleme almıştır. Çok ağdalı bir dil kullanılan bu yazıda sitem ve eleştiri olmadan Bulgaristan Türklerinin haklarını istemesinin gayet kanuni ve insani bir hak olduğu belirtilmiştir. Bu üzücü vakaların sonlanmasının tek bir yolu olduğunu söyleyen Necip: “Kalkan eller, adaletin kuvvetli eli tarafından kırılmalı ve bütün bu yüz kızartacak hallere nihayet verilmelidir.” demiştir.²⁷⁹

Bulgaristan’daki asayişin Türkler lehine sağlanamamış olmasından dolayı kimi yerlerde göçler başlamıştır. Deliorman gazetesi, Türklere yapılan hakaretler ve saldırıların göçleri arttırmaya başladığını ve Deliorman köylerinden göç edecek olan ailelerin 300-400’e yaklaştığını ifade etmiştir. Pravadi kasabasında Sofya’dan gelen üç bankanın mümessillerinin de Türklerin emlaklarını satın aldığını aktarmıştır.²⁸⁰

²⁷⁵ Bozkurt, “Onlar ve Biz”, *Deliorman*, 14 Nisan 1928, Sayı: 192

²⁷⁶ “Okçular Karyesinde Bir Vaka”, *Deliorman*, 30 Nisan 1928, Sayı: 194

²⁷⁷ “Kırcaali Havalisinde Baskın”, *Deliorman*, 7 Mayıs 1928, Sayı: 195

²⁷⁸ Mahmut Necmeddin, “Ali Beytullah’ı Gaip Ettik; Yazık”, *Deliorman*, 20 İkincikanun 1929, Sayı: 210

²⁷⁹ Arif Necip, “Ne Oluyor?”, *Deliorman*, 5 Şubat 1929, Sayı: 211

²⁸⁰ “Hicret Devam Ediyor” *Deliorman*, 13 Mart 1929, Sayı: 213

Siyasi atmosferin gergin olduğu bu dönemde, o sıra Kırklareli’nde öğretmenlik yapan Mustafa Şerif Alyanak tarafından Deliorman gazetesine gönderilen mektup dikkate değerdir. Alyanak bu mektupta, Pravadi’de sevdiği bir Bulgar dostundan bir haber aldığını ve bu haber doğrultusunda Deliorman gazetesine bu mektubu yollamaya niyetlendiğini aktarır. Bu haberde, Alyanak’ın Bulgar dostu, Türkiye’de yaşayan Bulgar akrabasından bir mektup alır. Bulgar akrabası tarafından gönderildiği iddia edilen bu mektupta, güya Türkiye Hükümeti’nin Bulgarlara 40 gün mühlet vererek ülkeyi terk etmelerini emrettiği bildirilmiştir. Alyanak, Bulgar dostunun ona aktardığına göre Bulgaristan’daki Bulgarların bu duruma tepki göstererek Türklere karşı da Bulgar Hükümeti’nin böyle bir emir çıkartmasını istediklerini anlatmıştır. Alyanak, olayın daha da büyümeden işin aslını açıklamak istediğini belirtmiştir. Alyanak, Türkiye’de bir öğretmen sıfatıyla bu haberin asla doğru olmadığını, Türkiye’deki Bulgarların her türlü haklara sahip olduğunu, okullarında bile Türkçe ve coğrafya dersi dışında ana dilde eğitim gördüklerini aktarmıştır. Telaşa kapılan Bulgar ahaliye sakin olmasını tavsiye edip Türklere karşı bir eyleme girişmemeleri için ricada bulunmuştur.²⁸¹

Deliorman gazetesinin 16 Nisan 1929 tarihli sayısında, Türkiye’ye göç edecek Türklere çağrılar yapılmıştır. Bulgarların korku ve zorbalıkla Türkleri göçe mecbur bırakması eleştirilirken bazı Türklerin bir an evvel Bulgaristan’dan ayrılmak için mülklerini bağışladığı ifade edilmiştir. Bu konuda Türklere bir çağrı yapılarak Bulgar emlakçılarının manipölasyonuna gelmemeleri ve mülklerini bağışlamamaları tavsiye edilmiştir.²⁸² Mahmut Necmeddin de Türklere bu konuda tavsiyede bulunmuştur. Bulgaristan Türklerinin türlü hakaret ve saldırılar karşısında göç etmesini manasız bulmadığını ifade ederek, göç edecek Türkleri mülklerini yok pahasına satın almaya çalışan fırsatçılara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarmıştır.²⁸³

Bulgaristan’da tansiyonu yükselten bir başka olay Yunuslar ve çevresinde gerçekleşmiştir. Buradaki olay ve Deliorman gazetesinin olaya yaklaşım biçimi de dikkate değerdir. Bu habere göre, Yunuslar bölgesinde dört, beş Türk avcılığa çıkar. Hudut görevlisi asker, yanına destek gelmesini beklemeden Türklerin yanına gider ve onlara bu bölgede avlanma yapamayacaklarını ve geri dönmeleri gerektiğini söyler. Türkler bu

²⁸¹ Alyanak, “Ana Vatandan Mektup”, *Deliorman*, 13 Mart 1929, Sayı: 213

²⁸² “Bağışlamayınız”, *Deliorman*, 16 Nisan 1929, Sayı: 217

²⁸³ Mahmut Necmeddin, “Hicret Meselesi”, *Deliorman*, 25 Nisan 1929, Sayı: 218

duruma itiraz ederek avcılık belgelerini askere verirler ve burada avlanmalarında bir mahsur olmadığı konusunda inatlaşmaya başlarlar. Bu defa askerin avcılık belgelerini Türklere geri vermemesinden dolayı gerginlik yükselir ve Türkler Bulgar askerini öldürür. Türkler bu cinayete intihar süsü vermeye çalışır lakin gazetede belirtildiğine göre bir şeyi unuturlar; Türklere ait avcılık belgeleri askerin cebinde kalmıştır. Olayın duyulması ve hakikatin anlaşılması üzerine Bulgaristan’da tansiyon oldukça yükselmiştir. Deliorman gazetesi, Türk-Bulgar dostluğuna vurgu yaparak, bu cinayetin asla kabul edilebilir olmadığını belirtmiştir. Bu suçu işleyen Türklere gazetede lanetler okunmuş ve Bulgar vatandaşlarından olayın tepkisiyle aşırı davranışlarda bulunmamaları konusunda ricada bulunulmuştur. Nitekim bu olaydan sonra bazı yerlerde Türklere misilleme saldırıları gerçekleştirilmiştir. Deliorman gazetesi, “birkaç kötü niyetli Türkün cezasını Bulgaristan Türkleri çekmemeli” diyerek Hükümetin tedbir alması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸⁴ Gazeteye Balpınarı bölgesinden gelen bir mektupta da öldürülen Bulgar asker için çok üzüntü duydukları, hiçbir Türk vatandaşın bu olay karşısında sessiz kalmadığı ve faillere lanet okudukları ifade edilmiştir. Bazı yerlerde Bulgar vatandaşların Türklere dik dik baktığı ve bazı yerlerde üzücü olaylar gerçekleştiği belirtilerek Bulgar vatandaşlara ricada bulunulmuş ve tüm Türklerin bu olay karşısında üzgün olduklarının altı çizilmiştir.²⁸⁵

Bulgaristan Türklerinin göç etmesi ve mallarını ucuza satması hakkında Deliorman gazetesi sık sık uyarılarına devam etmiştir. Rusçuk ve Vitova’dan gelen haberlere göre bu bölgeden göç eden aile sayısının elliye yaklaştığı duyurulmaktadır. Türklerin karşılaştıkları hakaret ve zorbalık neticesinde bir an evvel Bulgaristan’ı terk etmek için mallarını çok ucuza sattığı belirtilerek çağrı yapılmıştır. Paniğe kapılmamaları gerektiği ve mallarına sahip çıkmaları gerektiği konusunda köylülere seslenilmiştir.²⁸⁶ Bu konuda Arif Necip tarafından kaleme alınan bir yazıda da göç eden Türk sayısının artmasına üzüntü duyulduğu ve Bulgaristan Türklerinin varlığının erimekte olduğu endişeyle belirtilmiştir. Malını mülkünü ucuza satan Türklerin Türkiye’de de sefalet çekeceğine dikkat çekilerek onları orada daha iyi bir hayatın beklemediği vurgulanmıştır. Türklere

²⁸⁴ “Yunuslar ve Havalisinde Şayan-ı Teessüf Vakalar”, *Deliorman*, 25 Nisan 1929, Sayı: 218

²⁸⁵ Veli Kara Süleymanoğlu, “Balpınarı’ndan Yazılıyor: Hepimiz Müteessifiz”, *Deliorman*, 3 Mayıs 1929, Sayı: 219

²⁸⁶ “Hicret Edenler”, *Deliorman*, 3 Mayıs 1929, Sayı: 219

Bulgaristan’da kalıp varlıklarını sürdürmesi ve haklarını araması çağrısında bulunulmuştur.²⁸⁷

Asayiş ve göç gibi unsurlar, gazeteler için daima haber değeri niteliği taşımıştır. Nitekim bunun dışında Bulgaristan Türklerinin ‘rehberi ve koruyucusu’ olma vazifesini üstlenen Deliorman gazetesi için asayiş ve göç problemi ‘haber değeri niteliği taşıyan’ bir olaydan çok daha fazlası olmuştur. İncelenen nüshalarda görülmektedir ki Bulgaristan Türklerinin güvenliği 1926 yılından itibaren kötüleşmeye başlamıştır. Bunda siyasi hükümetlerin ve Bulgaristan’ın değişen fikri atmosferinin önemli etkisi vardır. Ayrıca asayiş konusundaki haberlerin gazeteye birinci elden kişiler tarafından bildirilmesi de dikkat çekicidir. Bu durumun gazeteler için olağan olduğu söylenebilir. Lakin yukarıda aktardığımız bazı yazılarda özellikle Deliorman gazetesine mektup göndermelerinin vurgulanması, Türklerin sesi olan Deliorman gazetesinin kamuoyu baskı gücüne güven duyduklarının bir kanıtıdır. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise Deliorman gazetesinin asayiş ve göç meselelerine yaklaşımı eğitim ve dini hayattaki problemlere yaklaşımı gibi sert olmamıştır. Karşıt bir tepkinin oluşması ve Türklerin bundan olumsuz anlamda etkilenmesinden endişe eden gazete yazarları, bu konudaki haber ve yazılarını ağıdalı bir dille aktarmışlardır. Bulgar idaresi altında sayıları azalmakta olan Türklerin göç etmemesi için mücadele gösteren gazete, gitmeye kararlı olan Türklerin varlıklarının korunması için de önemli uyarılarda bulunarak Bulgaristan’daki Türklerin haklarının savunucusu olmuştur.

3.5. Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatına Dair Yazılar

Bulgaristan’da azınlık durumuna düşen Türklerin varlıklarını güçlü bir şekilde idame ettirebilmelerinin tek yolu birlik olmaktan geçiyordu. Birlik olmanın önemini kavrayan Bulgaristan Türkleri çeşitli teşkilatlar meydana getirmiştir. Bu teşkilatlar aynı zamanda onların kültürel aktivitelerle beraber entelektüel bir gelişim sağlamasını da hedefliyordu. Deliorman gazetesi bu doğrultuda Bulgaristan Türklerinin birlik olması ve aydınlanması için gazetesinde birlik çağrıları yapmış ve Bulgaristan Türklerinin gerek sosyal yaşamlarında gerekse de entelektüel gelişimlerinde ilerleme sağlaması için kültürel yazılar kaleme almıştır.

²⁸⁷ Arif Necip, “Hicret”, *Deliorman*, 15 Mayıs 1929, Sayı: 220

Bulgaristan Türklerinin varlıklarını sürdürebilmesinin bir diğer önemli unsuru aile birliğiydi. Deliorman gazetesinin 25 Aralık 1924 tarihli sayısında, bu anlamda Türk gençlerine önemli bir çağrı yapılmıştır. Hasip Saffeti kaleme aldığı bu yazıda, Türk gençlerinin Bulgarların hayatına özenerek onların yaşamlarının neşe ve özgürlük içerisinde olduğu zannına kapıldıklarını ve bu sebeple bazı gençlerin Bulgarlar ile evlendiklerini ifade etmektedir. Bir Türk ve gayrı Türkün evlenmesinden oluşacak olan ailenin “yamalı aile ocağı” olacağını söyleyerek, kendi ırkına, milletine ve dinine mensup olmayan kişilerle hayat kurdukları vakit tüm bu değerlerini kaybedeceklerini belirtmiştir. Bunun dışında bu kişilerin farklı adet ve geleneklerde büyümüş olmalarından dolayı evliliklerinin yürümeyeceğini ve mutlak surette boşanma ile sonuçlanacağını vurgulamıştır.²⁸⁸

Bekir Sıddık tarafından kaleme alınan bir yazıda da sosyo-kültürel hayata dair bir noktaya dikkat çekilmiştir. Bu yazıda Türk gençlerinin moda düşkünlüğüne eleştiri yapılmıştır. Sıddık, son zamanlarda gençlerin uygun olmayan kıyafetler giymeye başladığını ve bunu Avrupalılaşmak olarak gördüklerini, oysa modernleşmenin bu olmadığını ifade ederek bu gençlerin özentilikten dolayı örf ve ananelerinden koptuğunu belirtmiştir. Kendisinin bir vakit Fransa’da yaşadığını ve oradaki insanların böyle giyinmediklerini söyleyerek Türk gençlerine gelenekten kopmamalarını öğütlemiştir.²⁸⁹ Türk gençliğine önemli bir çağrı da Arif Behçet tarafından yapılmıştır. Behçet, Türk gençlerinin yenilikleri sıkı takip ettiğini ve medeniyet yolunda ilerlemeye istekli olduklarını memnuniyetle dile getirmiştir. Fakat bunu yaparken bir plan dairesinde hareket etmediklerini ve birlik olma konusunda eksiklikler yaşadıklarını belirtmiştir. Ecdadın bıraktığı mirasa sahip çıkmak için birlik olmanın gerekliliğini vurgulayarak ilim rehberliği doğrultusunda kütüphanelere önem göstermelerini ve çok okuyup kendilerini geliştirmelerini tavsiye etmiştir.²⁹⁰

Deliorman gazetesinin 2 Mayıs 1925 tarihli sayısında Mahmut Necmeddin ve Mustafa Şerif Alyanak’ın saldırıya uğradığı duyurulmaktadır. Mahmut Necmeddin, matbaadan çıktıkları bir gün iki kişi tarafından önlerinin kesildiğini ve şans eseri zarar görmeden saldırıyı atlattıklarını ifade etmiştir. Sitemkâr bir şekilde kaleme alınan bu yazıda, Razgrad’da birtakım gençlerin spor kulüpleri ve kıraathaneler ile kültürel faaliyetlerde

²⁸⁸ Hasip Saffeti, “Yamalı Aile Ocağının İç Yüzü”, *Deliorman*, 25 Kanunuevvel 1924, Sayı: 117

²⁸⁹ Bekir Sıddık, “Milli Hasbıhal”, *Deliorman*, 2 Şubat 1925, Sayı: 122

²⁹⁰ Arif Behçet, “Türk Gençliğine”, *Deliorman*, 2 Şubat 1925, Sayı: 122

bulunurken birtakım gençlerin de para için böyle saldırılar gerçekleştirdiğini aktarmıştır. Yaşadıkları olay hakkında çıkarımda bulunan Mahmut Necmeddin, ailelerin eğitimsiz olduğu için gençleri de iyi yetiştiremediğini ve bu gençlerin bir problem karşısında kabadayılığa yöneldiğini belirtmiştir. Bir toplumda kadınların eğitilmesinin bu sebeple çok önemli olduğunu vurgulayarak Bulgaristan Türklerine şu serzenişte bulunmuştur: “Şu ilim ve akıl çağında hala bıçak ile iş görmeye çalışmak çok ayıptır. Bunun için: Güleriz, ağlanacak halimize...”²⁹¹

Bulgaristan Türklerinin varlığına dair Mustafa Şerif Alyanak’ın kaleme aldığı yazı dikkate değerdir. Şimdiye kadar Bulgaristan Türklerinin vaziyeti hakkında yorum yapanların birçok sebep ve sorunlardan bahsettiklerini, okulların ıslahından kadınların topluma kazandırılmasına, cemiyetlerin terakkisinden daha nicelerine yıllarca sözler söylenip yazılar yazılmasına rağmen bir ilerleme kaydedilemediğini ifade etmiştir. “Bu dakikada Bulgaristan Türkünü yırtıcı ve insafsız bir çölde kalmış, garip ve yetim bir kafiye benzetiyorum” diyerek tek kurtuluşun eğitim ile geleceğini, özellikle gençlerin eğitilmesinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Teşkilatların önemine değinerek, gençlerin birlik olması ve kültürel anlamda gelişmesi için herkesin elinden geleni yapması gerektiğini belirtmiştir.²⁹² Bulgaristan Türklerinin sosyal hayatına dair bir başka yazı da Arif Necip tarafından kaleme alınmıştır. Arif Necip: “Biz açıktan açığa mefluç (felçli) bir hayat-ı içtima içinde olduğumuzu anlatmak istiyoruz. Bu haliyle artık onu devam ettirmek mümkün değildir! Başlangıç noktası sönük ve ölü aile ocaklarından olmalı!” diyerek aileden gerekli eğitimi alamayan Bulgaristan Türkünün hayat sahnesine “sakat” çıktığını ifade etmiştir. Gelenek ve göreneklerin önemli olduğunu lakin bunlara körü körüne bağlanmamak gerektiğini belirterek Bulgaristan Türklerini bu “felçli hayat-ı içtima”yı tedavi etmek için inkılaba atılmaya davet etmiştir.²⁹³

Deliorman gazetesi, Bulgaristan Türklerinin birlik olması ve kültürel olarak gelişmesinde edebiyata oldukça fazla vurgu yapmıştır. Mahmut Necmeddin, “Mahşerde Mi Yoksa Biçarelerin Felahı” başlığıyla, dünyayı hayrete düşüren Türk inkılabının yeterince iyi anlatılamadığı konusunda serzenişte bulunarak: “Türk edipleri! Türk şairleri! Lavanta ve kadın göğsünden bahseden yazılar değil, bundan sonra sizlerden mefkure ve hayattan

²⁹¹ Mahmut Necmettin, “Güleriz Ağlanacak Halimize”, *Deliorman*, 2 Mayıs 1925, Sayı: 134

²⁹² Alyanakzade, “Yaşamak İstiyorsak”, *Deliorman*, 26 Mayıs 1925, Sayı: 137

²⁹³ Arif Necip, “Biz Bize”, *Deliorman*, 2 Haziran 1925, Sayı: 138

bahseden yazılar istiyoruz!” çağrısında bulunmuştur. Bulgaristan Türklerinin kurtuluşunun mahşerde değil bu dünyada olmasını istediklerini ifade ederek, gençlere dedikodu ve çekememezliği bırakıp birlik olmalarını tavsiye etmiştir.²⁹⁴

Deliorman gazetesinin 3 Nisan 1928 tarihli sayısı, Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatı hakkında kıymetli bilgiler aktarmaktadır. Şumnu’da bayram münasebetiyle Bulgaristan Türklerinin bir müsamere yaptığı, bu müsamerede Şumnu encümen ve öğretmenlerinin bir gösteri sergilediği ve bu gösteriden elde ettikleri parayla ihtiyaç sahibi yüz öğrenciye kıyafet aldıkları aktarılmaktadır. Ayrıca Tokaliyef Efendi adında bir hayırseverin bayram hediyesi olarak yine bu öğrencilere yüz adet ayakkabı bağışladığı yazılmıştır. Daha sonra müsamereler hakkında bilgi veren Deliorman yazarının şu sözleri dikkat çekicidir: “Salonda sükunetin sağlanamaması bizde içtimai terbiyenin kazanılmamış olduğunu gösteriyordu...” Gösterilerin sergilendiği salonda ‘çekirdek yemeyiniz’ uyarısı olmasına rağmen sürekli bir çıtırtı sesinin olmasına sitemde bulunmuştur.²⁹⁵

Bulgaristan Türkleri arasında teşkilat ve birliğe dair Mahmut Necmeddin çarpıcı bir yazı kaleme almıştır. Türk milletinin, kendini aldatmayı seven bir millet olduğuna dikkat çekerek, cahilinin laf anlamaz, biraz okumuşunun ukala ve partizanının ‘tapulanmış’ olduğuna hayıflanarak Bulgaristan Türklerinin bu sebeple teşkilatsız, teşkilatsız olduğu için de bu vaziyette olduğunu ifade etmiştir. Bir tarafta çöpçülük yapan Türklerin ekmek bulmakta zorlandığını, diğer tarafta iş gücü sahibi ‘kardeşlerinin’ yeni bir dünya yarattığını aktarmaktadır. Bulgaristan içinde zaten erimekte olan Türk varlığının bu eşitsizlik yüzünden daha da büyük kayıplar verdiğini belirtmektedir. Yazısının sonunda Bulgaristan Türklerine sesleniş dikkate değerdir: “Biz Bulgaristan’da teşkilatsız, korkak ve cahil kaldıkça mezara kadar sürünmeye ve hayvanlar gibi kırbaçlanmaya mahkumuz...”²⁹⁶ Arif Necip imzasıyla kaleme alınan bir başka yazıda da Bulgaristan Türklerinin olgunlaşmamış hiçbir fikrinin ve hiçbir kanaatinin olmadığı lakin iş teşkilat kurmaya geldiğinde Türklerin hiçbir güç gösteremediği eleştirilmektedir. Bencilik ve nankörlük duygularını yenemedikçe bir birliğin sağlanmasının mümkün olmadığını vurgulayan

²⁹⁴ Mahmut Necmeddin, “Mahşerde Mi Yoksa Biçarelerin Felahı”, *Deliorman*, 2 Kanunuevvel 1927, Sayı: 176

²⁹⁵ “Şumnu Haberleri”, *Deliorman*, 3 Nisan 1928, Sayı: 191

²⁹⁶ Mahmut Necmeddin, “Güleriz Ağlanacak Halimize”, *Deliorman*, 25 Şubat 1929, Sayı: 212

Necip bu doğrultuda şu çağrıyla yapmıştır: “‘Ben’ demekten vazgeçerek ‘biz’ demeye alışmadıkça bu felaket bulutu üstümüzden sıyrılmayacaktır.”²⁹⁷

Deliorman gazetesinin 25 Nisan 1929 tarihli sayısında, Türklerin teşkilatsızlığının Bulgarlar ile kıyaslandığı ilginç bir yazı sütunlara taşınmıştır. Bu yazıda Deliorman yazarı, tesadüfen eline bir Bulgar gazetesi geçtiğinden ve bu gazetenin kendisini şok ettiğinden bahseder. Dört sayfalık bu gazetenin Bulgar garson ve kebabçıların yayın organı olduğunu ifade ederek: “Evirdim, çevirdim, düşünüp taşındım. Türklüğümden utandım...” demiştir. Bulgarların garson ve kebabçıların hakkını savunan bir teşkilat ve bu teşkilata ait bir yayın organının olmasına hayret etmiş ve birlik olmanın önemine dair Türklere çağrı yapmıştır.²⁹⁸

Bulgaristan Türkleri arasında kurulan spor kulüpleri, bu teşkilatlanmalara önemli bir örnektir. Deliorman gazetesi yaptığı birlik ve teşkilat çağrılarında spor kulüpleri kurulması yönünde de önemli yayınlar yapmıştır. Bu çağrılar yanında Deliorman gazetesinin üçüncü yayın yılına ait 109-149. Sayılarında spor kulüpleri arasındaki müsabakalar ve etkinlikler hakkında da oldukça fazla haber ve yazı sütunlara taşınmıştır.

25 Ekim 1924 tarihli sayıda, Bulgaristan’da Türk Spor Birliği Heyet-i İdaresi’nin faaliyete başladığı duyurulmuştur. Bulgaristan’daki bütün kardeş kulüplerin adreslerini bildirip Spor Birliğine dahil olmaları rica edilmiştir.²⁹⁹ Bu çağrılar önemlidir. Zira gazete yalnızca yol gösterici vazifesinde olmamış doğrudan örgütlenme için çalışmalar yapmıştır.

Gazeteye Vidin’den gönderilen bir mektup, spor kulüplerinin faaliyeti ve içeriği hakkında bilgiler sunmaktadır. Vidin Turan Cemiyeti Reisi öğretmen Yaşar tarafından gönderilen bu mektupta, cemiyette jimnastik, musiki, futbol, izcilik ve basketbol gibi şubelerin bulunduğu ilan edilmektedir. Turan Cemiyetinde 17’si kız olmak üzere 86 üyenin bulunduğu belirtilmektedir.³⁰⁰ Yine başka bir mektupta, Zıştovi bölgesinde de Balkan adında bir spor kulübünün kurulduğu fakat bu kulübün Kuvvet adında bir kulüpten ayrılan

²⁹⁷ Arif Necip, “Acınacak Hallerimizden”, *Deliorman*, 2 Nisan 1929, Sayı: 215

²⁹⁸ “Haftada Bir Düşünce”, *Deliorman*, 25 Nisan 1929, Sayı: 218

²⁹⁹ Bulgaristan Spor Birliği Merkezi Heyet-i İdaresi, “Spor Kulüplerine”, *Deliorman*, 25 Teşrinievvel 1924, Sayı: 109

³⁰⁰ Muallim Yaşar, “Spor Heyeti-Vidin’de”, *Deliorman*, 6 Teşrinisani 1924, Sayı: 111

gençler tarafından kurulduğu duyurulmaktadır. Bu kulüplerde ayrılık olmaması gerektiği lakin olduysa da bu iki kulübün birbirini desteklemesi gerektiği tavsiye edilmiştir.³⁰¹

Birinci bölümde, spor kulüplerinin toplanarak Rusçuk'ta bir kongre yaptıklarına değinilmişti. Deliorman gazetesi 17 Şubat 1925 tarihli sayısında, geçen sene Rusçuk'ta toplanan kongrede düzenlenen Sporcular Nizamnamesini tefrika olarak yayınlayacağını ilan etmiştir. Maddeler halinde yayınlanmaya başlayan nizamnamede maksat ve vasıtalar aktarılmıştır. Spor kulüpleriyle gençlerin birlik olmasının, bu birliğin neticesinde gençlerin faydalı işlere iştirak etmesinin ve sporla beraber sağlıklarının güçlenmesinin hedeflendiği vurgulanmaktadır.³⁰² Daha sonra Spor Birliği'nin maliye konularına değinilerek spor kulüplerinden aylık aidat alınacağı, bunun ne kadar olacağı ve spor kulüplerinin düzenledikleri müsamerelerden elde edilen gelirlerden pay alınacağı aktarılmıştır.³⁰³ Ayrıca Spor Birliği'ne dahil üyelerin hakları, statüleri, vazifeleri³⁰⁴ ve birliğin idare esasları belirtilmiştir.³⁰⁵

Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatına ve spor birliğine dair önemli bir başka yazı Mustafa Şerif Alyanak tarafından kaleme alınmıştır. Bulgaristan Türklerinin maneviyatının yükseldiği Ramazan ayının geride kalmasıyla beraber, geçen bir yılın muhakemesini yaparak yazıya başlayan Alyanak, Türklerin karşısında duran problemlerin halen çözülemediğini üzüntüyle ifade etmektedir. Lakin son zamanlarda olumlu teşebbüslerin de gerçekleştiğini ve bunun en güzel örneklerinden birisinin Türk İdman Birliği olduğunu belirtmektedir. Bulgaristan Türkleri arasında yıllardır sağlanamayan birliğin bu İdman Birliği ile sağlandığını ve buradaki gençlerin spor sahalarından geleceğin fikir dünyasına hazırlanacaklarını memnuniyetle dile getirmektedir. Gençlere bu birliğe katılmalarını önemli vurgulayarak: “bu mübarek günde gençleri vazifeye davet ediyoruz” demiştir.

³⁰¹ “Spor Heyeti-Ziştovi'de”, *Deliorman*, 6 Teşrinisani 1924, Sayı: 111

³⁰² “Sporcular Nizamnamesi-Maksat ve Vasıtalar”, *Deliorman*, 17 Şubat 1924, Sayı: 124

³⁰³ “Sporcular Nizamnamesi (2) -Varidat ve Masarifat”, *Deliorman*, 3 Mart 1925, Sayı: 126

³⁰⁴ “Sporcular Nizamnamesi (3)”, *Deliorman*, 9 Mart 1925, Sayı: 127

³⁰⁵ “Sporcular Nizamnamesi (3)” *Deliorman*, 25 Mart 1925, Sayı: 129; 31 Mart 1925, Sayı: 130

Görsel 10: “Geçen Bayram Rusçuk’ta Toplanan İlk Spor Kongresi (1924)”

Kaynak: Alyanakzade, “Arkada Kalan Günler”, *Deliorman*, 24 Nisan 1925, Sayı: 133

Deliorman gazetesinin 25 Haziran 1925 tarihli sayısında, “Türk Gençleri Birleşiniz!” başlıklı yazı dikkate değerdir. Son zamanlarda tüm dünyada spora ilginin arttığından bahseden Alyanak, Bulgaristan gençleri arasında da spora ilginin yüksek olduğunu ve Deliorman gazetesinde yapılan çağrılarla Rusçuk’ta I. Spor Kongresi’ni gerçekleştirdiklerini hatırlatmıştır. Kurban Bayramının ikinci günü olan 4 Temmuz’da da ikinci kongrenin Plevne’de teşkil edilmesine karar verildiğini ve bu yılki kongreye katılımın daha fazla olacağını beklediklerini ifade etmiştir. Bu kongrede konuşulup karara bağlanacak hususların mühim olacağını ve Bulgaristan Türkleri arasında daha güçlü bir birlik meydana getireceğini vurgulamıştır. Bulgaristan’daki gençler arasında yeni yeni birçok spor kulübü teşkil edilse de kongreye üyelik başvurusu yapan kulüp sayısının 8-10’nu geçmediğini, bunun sebebinin de kongredeki fikirlerin bazı gençler arasında kabul görmemesi olduğunu belirtmiştir. “Ortada samimi bir teşkilat vardır. Bütün spor kulüplerine düşen vazife, bu samimi teşebbüsü kuvveden fiile çıkarmak için el birliği ile çalışmaktır” diyerek çağrıda bulunan Alyanak, ancak birlik olunduğu takdirde meselelerin çözülebileceğine ve medeniyet sahasına ulaşmak için tek yolun bu olduğuna dikkat çekmiştir. “Dünyada birliği yıkacak güç yoktur! Bulgaristan Türk gençleri birleşin!” tavsiyesinde bulunmuştur.³⁰⁶ Aynı tarihli sayıdaki bir başka yazıda, spor kongresi hakkındaki şüphelerin yersiz olduğu ve bu kongreye mutlak surette ilgi

³⁰⁶ Alyanakzade, “Türk Gençleri Birleşiniz!”, *Deliorman*, 25 Haziran 1925, Sayı: 141

gösterilmesi gerektiği vurgulanmış ve gençlere çağrı yapılmıştır.³⁰⁷ 22 Temmuz 1925 tarihli sayıda, II. Spor Kongresi'nin toplandığı, birliğin nizamnamesinin kabul edildiği ve üçüncü kongrenin de Varna'da toplanmasına karar verildiği duyurulmuştur.³⁰⁸

Bulgaristan Türklerinin spor kulüplerine ve spor faaliyetlerine yaklaşımına dair Mahmut Necmeddin'in kaleme aldığı yazı önemli bilgiler sunmaktadır. İyi bir amaç uğruna teşkil edilen spor kulüplerinin amacından sapmaya başladığını ifade eden Mahmut Necmeddin, bu gençlerin burada yalnızca spor değil, oradaki insanlarla kaynaşp birlik olmalarını, bu birlikler neticesinde kurulu kütüphanelerdeki kitaplardan istifade edip aydın gençler olmalarını beklediklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu spor kulüpleriyle gençlerin günlük hayatlarından arta kalan zamanı boş geçirmeyip, burada vücutlarını kuvvetli tutup, diğer gençlerle kaynaşp sosyal anlamda kendilerini geliştirmeleri için bir fırsat görmeleri gerekirken, gençlerin işlerini güçlerini bırakıp vücutlarını bitap düşürdüklerini, kulüpçülük kavgalarına tutuştuklarını aktarmıştır; “Ziştovi’de çarpışan dört kulübümüzün maçlarında bulundum. Kulüpler henüz birbirlerine takdim olunup tanıştırılmadan sahada bir düşman gibi öz kardeşlerine tekme sallayıp kafa kırmalarını seyrederken yüreğim parçalandı.” Bulgar kulüplerinin iyi oyuncularını Türk diye sahaya çıkarıp karşısındaki takımı düşman gibi görüp mücadele etmelerinin sporculuğa aykırı olduğunu vurgulayarak, Bulgaristan Türklerinin bu konuda hassas davranmalarını rica etmiştir.³⁰⁹

Deliorman gazetesinin elimizdeki mevcut nüshaları incelendiğinde görülmektedir ki spor hayatına dair yazılar, gazetenin üçüncü yayın yılına ait 109-149. Sayılarında yoğunlaşmıştır. Yukarıda değindiğimiz yazılar haricinde spora dair başka birçok haber gazete sütunlarında yer bulmuştur. Bunlar bahsi geçen spor kulüplerinin maç müsabakaları ve etkinlikleri, ayrıca Türkiye’deki büyük kulüplere dair önemli maç haberleri gibi yazılardır. Dördüncü, altıncı ve yedinci yayın yılına ait gazete nüshalarında ise spora dair haber ve yazılar yok denecek kadar azdır.

Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatına dair birlik ve teşkilat sağlanması için çok emek sarf eden Deliorman gazetesi, aynı zamanda edebi bir mecmua gibi edebiyata da çok ehemmiyet göstermiş ve sütunlarında birçok şiir ve edebi yazı neşretmiştir. Gazetenin

³⁰⁷ Eşref Şemsi, “Türk Spor Kongresi”, *Deliorman*, 25 Haziran 1925, Sayı: 141

³⁰⁸ “Spor Hayat-Bu Seneki Spor Kongresi”, *Deliorman*, 22 Temmuz 1925, Sayı: 144

³⁰⁹ Mahmut Necmeddin, “Kulüp ve Futbolculuktan Beklenen Nedir?”, *Deliorman*, 14 Ağustos 1924, Sayı: 147

dört sayfa olarak yayımlandığı kimi sayılarda, bir sayfa tamamen edebiyata ayrılmıştır. Ayrıca nadiren çıkartılmış olan Tıraş ekinde de hiciv temalı şiir ve yazılar sütunlarda yer bulmuştur. Gazetenin edebiyat içeriğinin neredeyse tamamı Mustafa Şerif Alyanak tarafından kaleme alınmıştır. O dönemin aydınlarından Avukat Muharrem Yumukof (Yumukoğlu) zaman zaman yazdığı şiirlerle edebiyat içeriğine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu iki isim arasında “Edebiyat Kavgaları” başlığıyla dostça şiir atışması yapılarak Bulgaristan Türklerinin ilgisi celp edilmeye çalışılmıştır.³¹⁰ Lirik, epik, pastoral ve didaktik her temadan şiirin yanında Rumeli ve İntibah gazetesinin sahip ve yazar kadrosu ile alakalı satirik şiirler de neşredilmiştir. Edebiyata dair göze çarpan bir diğer içerik ise Mustafa Şerif Alyanak tarafından kaleme alınan “Edebi Tefrikamız” köşesidir. Bu köşede “Şiir Rehberi” başlığıyla, şiir yazarken nelere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanırken hece ölçüsü, aruz, vezne gibi edebiyata dair önemli konular hakkında bilgi verilmiştir. Bu köşenin 18 farklı nüshada tefrika olarak yayınlanması ise Bulgaristan Türkleri arasında ilgi gördüğüne dair önemli bir kanıttır.³¹¹ Ayrıca milli bir şuur oluşması için büyük şairlerin ölüm yıldönümleri daima hatırlatılarak onlara ait önemli eserler gazetede neşredilmiştir. Ziya Gökalp’e ait “Türkçülük ve Turancılık”³¹² ve Tevfik Fikret’e ait “Tarihi Kadim”³¹³ gibi tefrika şeklinde yayınlanan yazılar bunlara örnektir.

Bir toplumda yaşayan insanların her ne çatı altında olursa olsun birlik olması ve teşkilatlara sahip olmasının önemi aşikardır. Hele ki o insanlar, bir milletin içindeki azınlık bir sınıfı oluşturuyorsa teşkilatlarla beraber birliğin sağlanması zaruri bir olgu haline gelmektedir. Nitekim bu teşkilatları oluşturacak kişilerin ve grupların gerekli entelektüel kapasiteye sahip olmaları da ayrı bir gerekliliktir. Maddi bir menfaat amacı güdülmeyen teşkilatlarda manevi bir birliktelik sağlamak ise oldukça zordur. Özellikle gençlerin yoğunlukta olduğu teşkilatlarda bu dengeyi sağlamak çok teferruatlı bir iştir.

³¹⁰ Alyanakzade, “Edebiyat Kavgaları”, *Deliorman*, 21 Kanunuevvel 1924, Sayı: 116; 19 Kanunusani 1924, Sayı: 120

³¹¹ Alyanakzade, “Edebi Tefrikamız-Şiir Rehberi”, *Deliorman*, 3 Kanunusani 1925, Sayı: 118; 12 Kanunusani 1925, Sayı: 119; 19 Kanunusani 1925, Sayı: 120; 26 Kanunusani 1925, Sayı: 121; 2 Şubat 1925, Sayı: 122; 10 Şubat 1925, Sayı: 123; 17 Şubat 1925, Sayı: 124; 24 Şubat 1925, Sayı: 125; 9 Mart 1925, Sayı: 127; 16 Mart 1925, Sayı: 128; 31 Mart 1925, Sayı: 130; 12 Nisan 1925, Sayı: 132; 17 Mayıs 1925, Sayı: 136; 25 Haziran 1925, Sayı: 141; 2 Temmuz 1925, Sayı: 142; 17 Temmuz 1925, Sayı: 143; 20 Şubat 1926, Sayı: 153; 22 Mart 1926, Sayı: 157

³¹² Ziya Gökalp, “Türkçülük ve Turancılık”, *Deliorman*, 26 Kanunusani 1925, Sayı: 121; 2 Şubat 1925, Sayı: 122; 17 Şubat 1925, Sayı: 124

³¹³ Tevfik Fikret, “Tarihi Kadim”, *Deliorman*, 25 Şubat 1929, Sayı: 212; 27 Mart 1929, Sayı: 214; 7 Nisan 1929, Sayı: 216; 16 Nisan 1929, Sayı: 217; 25 Nisan 1929, Sayı: 218

Deliorman gazetesi tüm bu hususlar dahilinde, spor ve edebiyat ile Bulgaristan Türklerinin teşkilatlar meydana getirip birlik olmalarında çok hayati bir vazife üstlenmiştir. Burada bahsedilen spor kulüplerini ve faaliyetlerini günümüzdeki spor anlayışıyla kıyaslamak yanlış olacaktır. 1920-1930 yıllarında sosyal iletişimin çok zayıf olduğu bir ortamda farklı köy ve kasabalarda her yaştan gencin maddi bir menfaat beklemeden bir araya getirilmesi ancak spor ile mümkün olabilirdi. Bulgaristan Türkleri, bir araya geldikleri kulüp toplantılarında, spor kongrelerinde ve bu teşkilatlara ait kütüphane ve kıraathane gibi yerlerde kültürel gelişimlerini arttırırken milli bir birlik anlayışı da kazanmışlardır. Dolayısıyla gazetenin gerek yaptığı çağrılar ve yönlendirmelerle gerekse de kültürel gelişime katkı sağlamak için gazete sütunlarında neşredilen yazılarla Deliorman gazetesi Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatında önemli hizmetlerde bulunmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı fethettiği XIV. yüzyılın son çeyreğinden, Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktığı XX. yüzyılın ilk çeyreğine Türk-Bulgar ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin barış politikasıyla beş asır hükmettiği bu topraklarda, XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ulusçuluk fikirleri tüm dünyayı etkilediği gibi Balkan coğrafyasını da oldukça etkilemiştir. Önce Rumlara karşı milli bir şuur oluşturan ve mücadeleye giren Bulgarlar, daha sonra hedefini Osmanlı Devleti'ne çevirmiştir. Asırlardır aynı coğrafyada barış içinde yaşayan Türk ve Bulgarlar, XIX. yüzyıldan itibaren kanlı mücadelelere girişmişlerdir.

Tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun çok ciddi bir oranda azalmasına yol açmıştır. Yüzbinlerce Bulgaristan Türkü hayatını kaybederken milyonlarcası ata topraklarını terk etmek zorunda kalmış ve bu savaşın ardından Bulgaristan'daki Türk nüfusu azınlık statüsüne düşmüştür. Bulgaristan'daki Türk varlığına bir diğer darbe I. Balkan Savaşı ile gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin çok ağır bir mağlubiyet alması sonucu Rumeli topraklarından Anadolu'ya gelen Türk göçü zirve noktasına ulaşmıştır. Nitekim her şeye rağmen doğup büyüdüğü bu toprakları terk etmeyen önemli bir Türk nüfusu da Bulgaristan'da yaşamlarını devam ettirmiştir. Bu Türkler, yeni Bulgar idaresi altında varlıklarını koruyabilmek için her anlamda ellerinden gelen mücadeleyi göstermişlerdir. Bulgaristan Türklerinin varlık mücadelelerinde önemli bir araç olan gazeteler, aynı zamanda bu mücadelenin tanıkları olmuşlardır.

Bulgaristan'daki Türkçe yayın hayatı, Mithat Paşa'nın Tuna'da donanımlı bir matbaa kurmasıyla başlamıştır. Bulgaristan'daki olumsuz siyasi gelişmelere rağmen Türkçe yayın hayatı ilerlemesini sürdürmüş ve 1930'lu yıllara kadar yüksek bir sayıya ulaşmıştır. Bulgaristan'daki Türkçe yayın hayatının hız kazanmasında Osmanlı Devleti'nden kaçıp Bulgaristan'a sığınan Jön Türklerin önemli bir payı vardır. Burada yürüttükleri basın faaliyetleri, Bulgaristan Türkleri arasında gazeteciliğin yaygınlaşmasını sağlamış ve bir kültür oluşturmuştur. 1923 yılında Türkiye'de bağımsız bir Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla beraber, bu kez rejim muhalifleri Bulgaristan'a gelerek basın faaliyetlerine girişmişlerdir. Bulgaristan Türkleri tarafından çıkartılan ve Türkiye Cumhuriyeti taraftarı

olan birçok gazete de bu muhalif gazeteler ile atışmalar yaşamıştır. Nitekim Deliorman gazetesi bunlardan birisidir.

Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihi hakkında yapılan çalışmalarda, Rumeli gazetesinin Türkiye karşıtı yayın yaptığı ve Deliorman gazetesiyle bu sebepten dolayı atışma yaşadığı aktarılmaktadır. Oysa Deliorman'ın 1924-1925 yılları arasındaki nüshaları incelendiğinde aslında bu tartışmanın Rumeli gazetesinin Türkiye aleyhtarı olmasından dolayı değil, gazetenin sahibi olan ve aynı zamanda Türkiye'den sürgün edilen siyasi suçlu Tarık Mümtaz Göztepe'nin Bulgaristan'daki Türk okullarında göreve getirilmesinden doğduğu görülmektedir. Bu çalışmada Rumeli gazetesi ve iki gazete arasındaki tartışmalar detaylı şekilde ele alınmasa da aktarılan bazı yazılarda Rumeli gazetesinin Cumhuriyet aleyhtarı yayın yapmadığı Deliorman yazarları tarafından da ifade edilmiştir. Tartışmaların ana teması Tarık Mümtaz Göztepe'nin siyasi geçmişidir. 1928-1929 yılları arasındaki nüshalarda ise Türkiye aleyhtarı olan İntibah ve Yarın gazeteleriyle doğrudan bu sebeple tartışma yaşandığı tespit edilmiştir. Deliorman gazetesinin bahsi geçen muhalif gazetelere karşı yaptığı yayınlarda, Türkiye'deki inkılap ve yenilik hareketleri savunulmuş, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki gelişmeleri yanlış algılamasına sebep olabilecek bu gazetelerin kapatılması için gerekli mercilere başvurulduğu görülmüştür. Nitekim bunun sonucunda bahsi geçen muhalif gazeteler Bulgar Hükümeti tarafından kapatılmıştır.

Bulgaristan Türklerinin siyasi, sosyal ve kültürel hayatlarındaki birçok meselenin çözümü için Türkiye'deki inkılap ve yenilikleri örnek alan Deliorman gazetesi, Bulgaristan Türkleri arasında bunların benimsenmesi için çok önemli yayınlar yapmıştır. Bunun yanı sıra gazetenin en çok üzerinde durduğu ve uğrunda ciddi mücadele gösterdiği bir diğer konu da eğitim olmuştur. 1924-1929 yılları arasındaki mevcut nüshalar incelendiğinde Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatındaki başlıca sorunların; mali yetersizlikler, Bulgar Hükümeti'nin kısıtlamaları ve Türk okullarından sorumlu olan encümenlerin kötü idareleri olduğu görülmüştür. Türklerin eğitilmiş ve aydın kişiler olmasını ana hedeflerinden biri haline getiren Deliorman yazarları, karşılaşılan problemleri yalnızca gazetede duyurmakla kalmayıp çözüm bulmaya yönelik gerekli örgütlenmelerin yapılması için çalışmalarda bulunmuşlardır.

Bulgaristan Türklerinin 1924-1929 yılları arasındaki dini yaşayışı hakkında göze çarpan iki problem ise sözde üfürükçü hocalar ve müftülerdir. Eğitim seviyesi düşük batıl inanışlara sahip birçok Türk köylüsünün üfürükçü hocalar tarafından mağdur edildiği pek çok kez gazete sütunlarına taşınmıştır. Deliorman yazarları bu kişilere karşı ciddi bir mücadele vererek Müslüman halkı aydınlatmaya çalışmış ve bu kişileri gazetede ifşa etmişlerdir. Bulgaristan Türkleri hakkında siyasi bir etki gücüne sahip müftülere karşı da çok sert yazıların neşredildiği görülmektedir. Kötü niyetli müftülerin İslam'ı ve Müslüman halkı doğru temsil edememesi, bazı müftülerin inkılap ve yenilik hareketlerine karşı çıkması Deliorman muhalefetine başlıca temasını oluşturmuştur.

Deliorman gazetesinde dikkat çeken bir başka mesele ise 1926 yılından itibaren Türklerin can ve mal güvenliklerinin azalmasıdır. 1924-1925 yılları arasında Türklerin can ve mal güvenliklerine dair tek bir olumsuz habere bile rastlanmazken 1926-1929 yılları arasındaki haberlerin sayısı ve muhtevası durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Dini ve eğitim hayatındaki meselelere çok sert ve güçlü tepkiler gösteren Deliorman yazarları, Türklerin asayiş ve göç meselelerinde çaresiz kalmıştır. Bu haber ve yazılar hakkında oldukça ağdalı bir dil kullanan gazete yazarları, Türk ve Bulgar halkları arasında infiale yol açacak söylemlerden kaçınarak hassas bir yayın sürdürmüşlerdir. Karşılaşılan tüm zorluklara rağmen Türklerin göç etmemesi için çağrılarda bulunan Deliorman yazarları, Bulgaristan'daki Türk varlığının erimemesi için ellerinden gelen mücadeleyi göstermişlerdir. Göç etmekte kararlı olan Türklerin de mülklerinin gasp edilmemesi için muhtelif uyarılar tekrar tekrar gazetede sütunlarında yayınlanarak Türklerin hakkına sahip çıkılmıştır.

Bulgaristan Türklerinin sosyo-kültürel hayatında mühim teşkilatlar olan spor kulüplerinin kurulması ve örgütlenmesinde Deliorman gazetesi ve yazarlarının rolü büyüktür. Özellikle farklı kasaba ve köylerdeki Türk gençlerinin kaynaşması ve birlik olması için gazetede spora özendirici birçok yazı kaleme alınırken spor kulüpleri ve faaliyetleri için sütunlarda geniş yer ayrılmıştır. Ayrıca kulüpler bünyesinde kurulan kıraathaneler ve kütüphaneler ile Bulgaristan Türklerinin entelektüel gelişimleri hedeflenmiş, bu doğrultuda gazete edebiyata da oldukça fazla vurgu yapmıştır. Büyük Türk şairlerin ölüm yıl dönümleri gazetede sütunlarında anılarak eserleri birçok kez tefrika halinde yayınlanmıştır. Yine önemli eserler ve şiirler piyeslere uyarlanarak Bulgaristan

Türklerinin milli şuuruna sahip, aydın ve entelektüel bireyler olması için gazete yazarları çok emek göstermiştir.

Bulgaristan'daki Türkçe basın tarihiyle alakalı yapılan kaynak çalışmalarda, Deliorman gazetesinin Bulgaristan Türkleri için verdiği mücadeleye değinilmiş olsa da bugüne kadar gazete nüshaları üzerinden kapsamlı bir inceleme yapılmamıştır. Ayrıca Bulgaristan'daki Türklerin siyasi ve sosyal hayatına dair yapılan tarih araştırmalarında görülmektedir ki Deliorman gazetesinin yalnızca 1930-1931 yılındaki birkaç nüshası incelenmiştir. Gazete nüshalarının Türkiye'deki arşiv ve kütüphanelerde bulunmaması da gazetenin incelenmesini elbette zorlaştırmıştır. Buradan hareketle, Türkiye'de ve Bulgaristan'da yaptığımız araştırmalarda elde ettiğimiz nüshalar üzerinden çalışmamızı gerçekleştirdik.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA, 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü No: 240-618-2

BCA, 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü No: 83-548-9

BCA, 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü No: 240-642-8

BCA, 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü No: 241-630-40

Süreli Yayınlar

Deliorman: (10 Şubat 1924, 11 Şubat 1924, 15 Şubat 1924, 21 Şubat 1924, 25 Teşrinievvel 1924, 31 Teşrinievvel 1924, 6 Teşrinisani 1924, 13 Teşrinisani 1924, 27 Teşrinisani 1924, 5 Kanunuevvel 1924, 16 Kanunuevvel 1924, 21 Kanunuevvel 1924, 25 Kanunuevvel 1924, 3 Kanunusani 1925, 12 Kanunusani 1925, 19 Kanunusani 1925, 26 Kanunusani 1925, 2 Şubat 1925, 10 Şubat 1925, 17 Şubat 1925, 24 Şubat 1925, 3 Mart 1925, 9 Mart 1925, 16 Mart 1925, 25 Mart 1925, 31 Mart 1925, 6 Nisan 1925, 21 Nisan 1925, 24 Nisan 1925, 2 Mayıs 1925, 11 Mayıs 1925, 17 Mayıs 1925, 26 Mayıs 1925, 2 Haziran 1925, 11 Haziran 1925, 17 Haziran 1925, 25 Haziran 1925, 2 Temmuz 1925, 17 Temmuz 1925, 22 Temmuz 1925, 29 Temmuz 1925, 5 Ağustos 1925, 14 Ağustos 1925, 19 Ağustos 1925, 4 Eylül 1925, 13 Teşrinisani 1925, 20 Şubat 1926, 28 Şubat 1926, 5 Mart 1926, 22 Mart 1926, 2 Nisan 1926, 12 Nisan 1926, 11 Teşrinisani 1927, 17 Teşrinisani 1927, 25 Teşrinisani 1927, 2 Kanunuevvel 1927, 9 Kanunuevvel 1927, 16 Kanunuevvel 1927, 23 Kanunuevvel 1927, 27 Kanunusani 1928, 3 Şubat 1928, 10 Şubat 1928, 21 Şubat 1928, 2 Mart 1928, 9 Mart 1928, 23 Mart 1928, 3 Nisan 1928, 14 Nisan 1928, 20 Nisan 1928, 30 Nisan 1928, 7 Mayıs 1928, 14 Mayıs 1928, 21 Mayıs 1928, 15 Haziran 1928, 7 Eylül 1928, 15 Teşrinievvel 1928, 26 Teşrinievvel 1928, 6 Sontеşrin 1928, 14 Sontеşrin 1928, 22 Sontеşrin 1928, 30 Sontеşrin 1928, 10 Birincikanun 1928, 20 Birincikanun 1928, 31 Birincikanun 1928, 20 İkincikanun 1929, 5 Şubat 1929, 25 Şubat 1929, 13 Mart 1929, 27 Mart 1929, 2 Nisan 1929, 7 Nisan 1929, 16 Nisan 1929, 25 Nisan 1929, 3 Mayıs 1929, 15 Mayıs 1929, 15 Haziran 1929)

Kitaplar ve Makaleler

- Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999
- Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1990
- Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006
- Ağanoğlu, Hüseyin Yıldırım, *Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017
- Akın, Veysi, “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması’nın Yeri ve Önemi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü*, 1/1, (Aralık, 2012), s. 41-56
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2018
- Bahtiyar, Niyazi Hüseyin, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, C. I-II Bizim Anayurt Yayınları, İstanbul, 1999
- Bıçaklı, Hüseyin Avni, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016
- Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi*, (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995
- Deliorman, Altan, “Mahmut Necmeddin Deliorman”, *Türk Kültürü*, S.134, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, (Ankara, 1973), s. 140-143
- Deliorman, Altan, *Bulgaristan'da Türkçe Basın*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, İstanbul, 2010
- Ekici, Nuray, “Bulgar Devleti’nin Gelişmesi (1878-1909)”, *Balkanlar El Kitabı*, (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s. 513-527
- Glenny, Misha, *Balkanlar (1804-1999)*, (çev. Mehmet Harmanlı), Sabah Kitapları, İstanbul, 2001
- Göleç, Mustafa, “Hakimiyet-i Millî Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)”, *Türkiyat Mecmuası*, C.26/1, (2016), s. 147-168
- Halaçoğlu, Yusuf, “Bulgaristan”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, s. 396-399

- Halıcı, Şaduman, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1998
- Hezarfen, Ahmet, “Bulgaristan’da Türk Spor Birliği ‘Turan’”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. 18, S. 104, İletişim Yayınları (Ağustos, 1992), s. 39-48
- İnalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2017
- Kâmil, İbrahim, “Krallık Döneminde Bulgaristan”, *Balkanlar El Kitabı*, C. II, (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s. 547-559
- Karagöz, Âdem Ruhi, *Bulgaristan Türk Basını*, Üniversite Matbaası-Beyoğlu Tünelbaşı, İstanbul, 1945
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999
- Keskioğlu, Osman, *Bulgaristan’da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985
- Kostandov, Georgi P., *İstanbul’da Bulgarlar ve Eski İstanbul*, (çev. Kronik Yayınları, İstanbul, 2018
- Kuyucuklu, Nazif, “Bulgaristan”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, s. 399-401
- Memişoğlu, Hüseyin, *Bulgaristan’da Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995
- Okday, İsmail Hakkı Tefik, *Bulgaristan’da Türk Basını*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul, (Yıl bilgisi belirtilmemiş)
- Okur, Mehmet, “Balkan Savaşları”, *Balkanlar El Kitabı*, C.1, (ed. Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 1027, s. 595-607
- Sadal, Vahit, *Bulgaristan Türkleri ve Siyasal Hayata Katılım*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2021
- Şentürk, Mahmut Hüdayi, *Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992
- Şimşir, Bilal N. *Türk Harf Devrimi’nin Türkiye Dışında Yayılması: Bulgaristan Türkleri Örneği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1981
- Şimşir, Bilal N., *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2017
- Şimşir, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012
- Şimşir, Bilal N., *Rumeli’den Türk Göçleri*, C.II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989
- Tuğlacı, Pars, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Bulgaristan Türk Edebiyatı, (haz. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy), C.8, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997

Velikov, Stefan, *Kemalist İhtilal ve Bulgaristan*, (çev. Naime Yılmaer), Kitap Yayınları, İstanbul, 1969

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu, *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası*, Bulgaristan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, (Yer bilgisi verilmemiş), 2007

Yıldırım, Bülent, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri*, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2019

Yıldırım, Bülent, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2020

Ek 1: Deliorman Gazetesinin İkinci Yayın Yılına Ait 6 Şubat 1924 Tarihli Nüshası

1042

۲۰ میل

۶ شوال ۱۳۲۵ - ۱۳۲۶

год. II.

ستورچین، ملک قایدی یازار، اچیدور

صاحب و مدیر مسئول:

عمود نجم الدین

آپوتہ شہ طبری

ستورچین ۱۳۲۵، اچیدور ۱۳۲۶

مطبعہ و ادارہ ستورچین

رازخانیہ [دل اورمان]

آپوتہ و اعلان بدلی شیشہ

پایہ لایان یازار ایدہ اولوناز

ستورچین (۱) لک

„ДЕЛИ ОРМАН“

ВЕЗЛЕКЛИМ, ВОЛНУККО
ОБЩЕСТВЕН ВЕСТНИК.
РАЗГРАД

Директор — Стопански
МАХМУД НЕЖМИДИН

Бројат. 1 лев.

دلی اورمان

سیاسی، اجتماعی، سرگت فکریل، بیطرف، نور و عزت

№ 67

۲۷ صافی

اک کلری پر سنت

— دوقورہ کوئے ملک سرامبر —
اعتقادہ نیکیکڑ، یزم دتورہ بویہ
شی یوقدر، حرام اولان شیلہ —
شروروت زستاندہ صیاح اوئور —
ورعلی قوریکڑی، کلنیکڑی، برنجی
دورہدہ ایسہ دوقورہ یوزدہ یوز
قداوی ایدہ یازار، لکلی او، موسقاچی
ساحلاک حاجی اوئی زجیر نور، موسلمان
ایسہ قطعیاً شفا ورمش —
دوقورہ بوحسنتک بولا —
شیدر، بو او، کیسہ کر مسون —
صدی، نو میکڑ، کندی کندی کڑی
نیکلیک، صوفایکڑ! پیغمبر (ع)
م: پروردہ بولاشیق حسنهانی
وارسہ اورا، کیتیکن، اچیکڑدہ
وارسہ نہ شفقار نکلیک، کیتیکن
حیوانلر کڑدہ بولاشیق حسنهانی
وارسہ صاعلا، اولان حیوانلر کڑدہ
حک حلالایکڑ، کندی صاعلا
حیوانلر کڑدہ حسنهانی حیوانلر
قادیکنر، پیور پیور، دیک کورم
پیغمبر کڑک انصافدہ و کڑک
حیوانلر بولاشیق حسنهانی اولدین
زہ یوقلن بیک اوچوؤ سنہ اول
شیخ ورمش، بوکی حسنهانلر
قادیکنر، امر پیور مشر .. ز
ایسہ (الله قورور) دیورور، اوسلہ

سر لوجیق کورہ تر، هر کسک ییلدی
دیر جیکلن، سارالوؤلقدن، نوزلن
ویا بو دیزدہ هر مانکی یانلعل پرستند
بخت ایدہ چکی طن ایدہ کلکوز، سار
نکار ... یوزلرک هیچ پرستند بخت
ایده جان دکر
آندو نیلیق ...
نور، اند کلری صنت بور! ایکی
زمانہ جاقانی قولعلی واریدی، ایسته
اوکا یزیمین دیرتی فوشلغه کیردی،
بلشده یازم مرقو یزی علولادی، بو
جامل حاجی ارسلده — اوکا کورہ ییکلیک
ایشدن بیره دکر ...
سورف دیشده دیر اوقور، فرسکی دیر
اوقور، دیوانیزده دیر اوقور، ورمش دیر
اوقور، دھامی وار، کوک قاسلندن
سایلر یزیر، دوقورہ وستی یوقدورور،
کوک بیلیم نمندن تویار قادیکنر یوقارنه
اوقورور، یورور کلک (۱)
انلر یزلی! حیوانلرک بو درج سینه
یز دیرل غل ایدورور، خلقن حلالو
اوروؤنک قادیکنر شفا اومورور، حلالو
کنج ورمش قیزی، کلنیزی، هر امر
دیر، دوقورہ کور کورمور، کده قادیکنر
حلالو، دیولمیسر آید قادیکنر آید

Ek 4: Deliorman Gazetesinin Altıncı Yayın Yılına Ait 17 Kasım 1927 Tarihli Nüshası

Дели-Орманъ
Седмиченъ, независимъ
турски вестникъ
— РАЗГРАДЪ —
Редакторъ—Стопанинъ
МАХМУДЪ НЕДЖМИДИНЪ
• آیوته واعلانات بدل یتندور •
رسته لك آیوته ۵۷، آتی آیلق ۲۸، اوج آیلق ۱۶ سایی دور

تشرین اول 26 1928
седма година

صاحب‌محرری محمد سمیع‌الدین
مطبعه و اداره‌خانه‌سی رازغرادده [دلی اورمان]
آیوته شرایی
سنه لی 160
آتی آیلق 90
اوج آیلق 60
ساییسی (3) له‌فسره

دلی اورمان
بیضر مطبعه و نشراتی

سای : 202
« ملت یولیده، حق یولیده، طوبدیقمن یول »
№: 202

کوی مکتوبری :
• دایوا کونک پر راس آتد
• سی وارده
• آدم سته لردن بزی بخار
• دوروش و ذوالالی ملتک
• سرشدن کیمشدور •
• سنه مکتب بار لالردن 15000
• اون بش بیک فرانکی ککار بد
• نایرند شانشانده بخت
• کندیبله پر سنه ککار بد
• نایرند کوروشدم •
• مدانی اولان « دلی اورمان »
• غزته‌سه پر آیوته قید ایتدی
• تکلیف ایتدم
• پر لغار غزته‌سه بیک
• فرانق و یرم فقط هیچ پر تو
• وک غزته‌سه بار و یرم بیدی
• یازغر ارادسون سکا پر راس آتد
• یی بالاندر مکتبی قانیدی
• پر تشرین اولدن اعتیاد یی بالاندر
• تورک مکتبی معارف انجمنک اسری اور
• زوبنه اوج سنه ایچین کایا بیدور •
• بوکا
• سبب صنف اودا سنده « اونا نه لایه
• لوحه‌سندن طایرلرک پر ایکی رسم ببقار
• ماری اولمشدر •
• یو اگر قانوه مغایر پر حرکت ایه
• دیه‌سکیز بو ق، فقط بایران یاکابشلق
• ایچین (70) یاورونک مکتبیز
• کلانترنه آجیز ...
• « سون کیمدر؟ سوبلی کیم؟ سومکته؟
• « یی جنت و عدلی ایه آوونما
• « او قلمبدر، چونکه سوکی ایلیبدر
• « جنه‌ک عذابله قوروقونما،
• « قوروقونمدر بیلمز: کوکلم دلیدر»
• محمد نجم‌الدین

و باشی غزایتلر کی سرت و دیک
اولارق مفکوره بولده بورومکده
شهره‌هه رقیده دیو آساحلرلر یاققدور،
دلی اورمان، بیدی سته‌دن بری بو یاد
ایلدرد مفکوره، مفکوره دییه ساییبیدی
مفکوره‌سی تورکیلکک اسلاردن آلدی
بورودی ... و داغما فردا، فردا
دییه باغیدی ...
و نظیفه‌سی بایوب، یامادیقی بو کون الله
بیلیر، فقط، استقبالك تورک جوجور
غی دلی اورمان قولکسیتی قارشدور
کن اولنده دیکشمه‌ین پر ایمان، صابر
سیدلمان پر اراده و سوندوروله‌ین
پر آتش کورده‌جک و تقدیر، یی آلبته
ورده‌جکدور
• رز هدفتیز، • و غرامیز جالی‌مقادق،
922 سنه‌سی تشرین اولنده جیبقان
ایلك دلی اورمانه 928 سنه‌سی تشرین
اولنده جیبقانده اولان دلی اورمانی
یان یاکه قویان قدرشناسی انسانلر هر
سایده همه‌حال پر ملی هیجان و هیب
عینی مفکوره کوشه‌سی پر لاجقدر
فی الحقیقه بوئی سوله‌مک هر نه قادار
رزه دوشمن ایه‌ده، رزه بیدی سنه‌لک
شباب عمری بو بولده جوروغش و بیک
پر ماله‌یز، بیک پر فلاکت و المارله
قوجاق قوجاقه کاروب بوغورولش و بو
اوغورده اک قیجیل جان بولداشی غائب
ایتش پر قاتی قبتیله بالکیز وظیفه‌سی
یاعش پر آدم غموری دویماق ایسته‌بورز،
« مفکوره لر، مفکوره‌جیلرک کانلری ایل
• • •
• دستوری، داغما رزم هدفتیز اولدی،
اولک ایچین قورقادیق و قورقاپوروز،
اک تهلکلی زماندرده حیسارده سورونلرک
مفکوره‌منی صاماناقه جالیبیرکن بحث
کوز یاشلری آراسنده جانیلق و سوصاب
مش دود اقراریمزدن :
« یاسدینک خاک سهدین طونما آجاق ندی
• • •

غزته‌من بیدی باشنده
امکدار « دلی اورمان » بیدی باشنه
کیردی، بیدی سنه‌لک پر عمر کلد
شته‌ی او مو زلرند شریفله، تاموس
و فذلله طاش‌پاقده اولان « دلی-
اورمان » آلدیدی مفکوره و تور-
کیلک بار غی بالقاندر بالقانده عتم
او فوجی‌بیرینه او جوروکن او
تورک اعشاریه‌سه اسناد آینه باغیراسی:
باشین تورکیلک، یاشین
تورکیلک ...

دلی اورمان جیبتیزی
بیدی سنه
بیدی سنه‌ک مجالده عمریزک تاملیل کلوب
جیبتیزی ذه‌نده دوروب طوبارلاماقه جلد
ایبیرکن، 201 ساییلق « دلی اورمان »
قوراکسیتی اویکه قویدم و پرور او-
قوماقده باشلامد ...
« خلاصکار غازیلر استانبولده »
سرلوحه‌لی پر یازی ایل مجالده حیاته
آیلان « دلی اورمان » پر ایکی سایی آرد
ایله تورک جوجورونه
« نلامده یازیر بلکه پر زمان
روحی بدین ایدن حیلله یالان
حقیقت دویماق کولدر انسان
ممکنی بو کیجه « باج اولما سینا »
• • •
• « عزیز تورک کیمی :
• پر زمانلر، یاراسلر کی قارا کاندده بارینه
• بیان حیلله یالان، پنه پر شغله، صباح
• اولوب تورک کواشی دودقدن سکره
• جهنمک دینه طیفیلدی، بو کون آرتیق
• تورک جوجورنی مسترخ و تاسیه‌سی پاک،

سای: 212

4

(دلی اورمان)

اودون بختی

اودون، چشتند چیهامی در، دگلی در؟
دیه اوزون بوی دوشونکه حاجت یوق؟
بن، سزه بون موجوده نآمین ایدرو
رم، که! اوت، دایق و اودون جنت
اعلان چیهامی از: شهر طوی آناجی
هیز بلیز، اودن ماعدا آدم باهمنک
سورولسته، سرنه پارد، دولاشنه
سب اولاند، بر پیشل آناج دگلی در؟
آه او پیشل آناج! آب چکناکریز او
کافر آناجند، شیطانی ایشی یوق!
زلی نه چالره کتیرمکه سب اولدی ..
قیش قیاضه تیریل، تیریل تیرمه منک
قیاضه بزه مالدیا .. چونکه، منده شیطا
نه اویامه ایدک! نه اودان توغولور،
نه دنیامه بولور، نه اودن ایش درجه
سوغو قورده میسه اودونه ساربالیرد،
آه .. کوزلی سودیم میسه .. اوطه
استاندم؟ فقط بونه برستق و اولاید
جذک اولاجنه ایمان ایدم! .. نامسل
ایمان ایتجسک به یاهر، اوله حاله کدک
که هر طرف جایز چوئور، عاجز، غور،
چور .. دنیا صانک ویران بر نخته قوناقه
بکزه دی؟ .. انسان یره باصافه قورقور،
کوک قیسه دوکتی، طوی لاق دنیا بو
حاله کنی .. جان ان جایز داری بو ..
تون هری قیشله پرک وینه بکجه ..
او قورقولی دوناقده امدانچره اودون
پیشمه بیدی سانی نه اولوردی بیلیم؟
نیم اولاجی؟ بشون انسان سواق اور
نارنده کاس قاق چیری کسایر، دنیا
مدافه سز کالجه، قوردر هر شیه حاکم
اولور، زلی بول، بول کیرر، سوه
روگور، دیشکدر، کندی آرا ندره بول،
بول ضیافت چکولردی .. هایدی دییم،
که .. بزرده کیکن باشقا رشی یوق؟ یا
شیشالار، واء اوزواللیرک حاله، آله کور
سقرمه سیک .. بن دوشوسیا شیمیدین
اولره آجیباغه باشلام و نه اولور نه او
لماز، کندی اوسته الان درت کولون فضله
نه بر درم باغ، نه اهر بر درم آت قومام
غه قراروردم .. لاکن، نه اهر قورقور؟
میشه اودنی اوتوئورویز یوقه؟ ..
بن، یو هبارک سته ک یاکندن یالکر دنیامه
فکل .. چشتند اهر باغه قراروردم؟
آما، سز باشک دیه چکولرد، که اورده
چور بار، غلبان، شراب کورلر کی گره

زلی شکر وارکن انسان اودون کی قبا و
کوز شیه هیچ نزل ایدرم؟ .. بن
ایسه دوشوئورم، یا اورده یوسنه دنیا
بوزنده اولدنی کی دهشتل بر صوغه
طوولور سدی؟ سولیک آله عشقنه
- ایترسه یوموشاق و طانی اولسون -
بوزلار اسنده انسانک کوزی حوری فلان
کوروی؟ بن کندی یقه سولیک یورم
- جناب حق جنتی نصیب نیلارسه - بی
اورده آراباجق اولان دوستلر، دوشو
میشه ک دینه کسولر .. حقیق، بی
اورده شراب کوز چکرکن بولاقتار -
در! .. آه .. علقه کدی .. مشهور شاد
هر فاضل احمد یک:

آسان کوزلی، یان کوزلی،
ششسی چاق کوزلی،
دیشایی یان کوزلی ..

دیه بر منظره یازمش، آه، نرده سیک؟
قورباک اولدیم کوزلی، کورک، کورکه
چایزیدان دنیاک حاله انصاف ایله هله
بر یاق .. مادامکه سنده یاق قدرت و
خاصمی واردر .. امدان پیش، بزی
بر آز ایستده، ایترسه ک یاق .. بزاوکا
ده رشی الدی .. یالکر تیرمه تیرمه
اوله بلم، اولدن پیامه یوردر، مکره
تیرمه کده، بروج بر صمت ایش .. مثلاً
بزم علم اوز دیر اداره خانه اودون
ایضا بی زمانلر دیشلی طاقیر، طاقیر ..
عارف نجیب .. طاقیر، طاقیر .. علی فردا ..
طاقیر، طاقیر .. بن ایسه چایر، چایزیتر ..
شیر، واکتیا اولو کوزی کی شیلان
سوبا آطرافنه خانه اولاق بول، بول
باقیر و هپ بر آغردن:

«قیش کونک آتش کناری»
«یاز کونک لاله زاری در؟»
در آوزور دوروز ..

محمد نجم الدین

مهمودیت غنیمتندن (رمضانیک)

داوولدن الماملر

«یوپولک باشک دردی یوپولک اولور، درلر
رجا ایدرم اوکوزک صودن و ساماندن
بانغا نه دردی وار؟ ..»

داهیان بر فکره قیق، چاهلر و
آخقل طرفدن اوکا یاپیلان هومک
هدنله محسوسا متناسیده ..

سای میورلردن و چینه بی بلیکی ..
غنیمت میورلردن

دوقوز ایللیا قاراجوق

سوقیده آوزقالله اشتغاله باشلامدر،
یازغانه: قوتلر پاریتونه نیرغوسک
دوم - ادا نوصومی 26 - سسوکا
پوزشانو، نوسو 3

سای میورلردن و چینه بی بلیکی ..
غنیمت میورلردن

دوقوز ایللیا قاراجوق

سوقیده آوزقالله اشتغاله باشلامدر،
یازغانه: قوتلر پاریتونه نیرغوسک
دوم - ادا نوصومی 26 - سسوکا
پوزشانو، نوسو 3

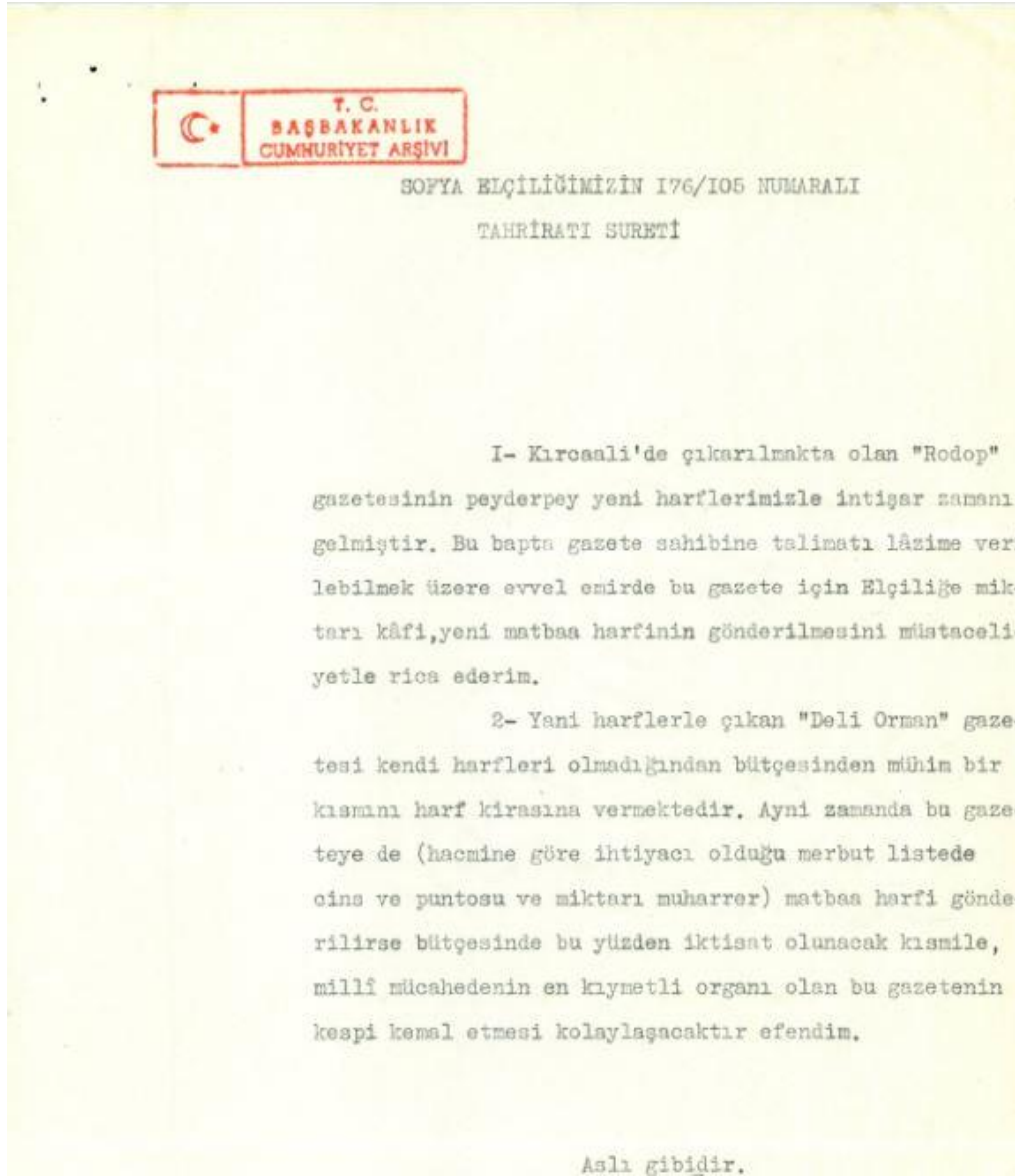
بالیکارده:

بقایه و مانده مغازده مغازده
مغازده منده هر چنده بقایه و مانده
طوره مغازی الک اهرن یلمانله ساتیلاید
قدرد ..

امین قره سلیمان اوغل

باشمقی - (خدمتچینه خطاباً) آل شو مکتوب امرالله بولا، (انبار) دیرله
سولیک، ایدرده تورکیا خانلرینه امی ایستونلر دنیا بوزنده نه قاندر پس
و غلبط کملر وارسه طه پلاستیر تورکیا و نورکاره بول، برل ساور-سوترا ..

Ek 7: Deliorman Gazetesinin Türkiye Cumhuriyeti'nden Yardım Talebinde Bulunmasına Dair Belge

Kaynak: BCA, 30-10-0-0/83-548-9

Ek 8: Deliorman Gazetesinin Sahibi Mahmut Necmeddin Deliorman

Kaynak: *Deliorman*, 2 Mayıs 1925, Sayı: 134

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Deniz BULUT	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih
Makale ve Bildiriler	
1. Selvi, Haluk, Bulut, Deniz, “ Bulgaristan’da Türkçe Bir Gazete: Rumeli ve Tarık Mümtaz ”, <i>Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi</i> , 8/2, (Eylül 2023)	